

Emílie Musilová, Hana Peňázová

Chemické názvosloví anorganických sloučenin

**Pedagogická fakulta Masarykovy univerzity v Brně
Brno 2000**

Obsah

Předmluva	5
1 Názvosloví chemických prvků	6
1.1 Historický vývoj názvů a symbolů prvků	6
1.2 Současné názvy a symboly prvků	7
1.2.1 Vznik názvů prvků	8
1.2.2 Současné značky a názvy prvků	10
1.2.3 Názvosloví prvků se $Z > 100$	17
1.2.4 Význam symbolů u značek prvků.....	18
1.2.5 Zápis rovnic jaderných reakcí.....	18
1.3 Názvy skupin a podskupin prvků	18
1.3.1 Přehled názvů skupin a podskupin prvků	18
1.3.2 Historie názvosloví a objevů vybraných skupin prvků.....	21
1.3.3 Cvičení I: Prvky.....	24
2 Obecné zásady názvosloví anorganických sloučenin	27
2.1 Oxidační číslo prvků	27
2.1.1 Vyznačení oxidačního čísla	28
2.1.2 Cvičení II: Oxidační čísla prvků.....	31
2.2 Racionální (systematické) názvy sloučenin	32
2.2.1 Názvoslovné předpony (prefixy)	32
2.2.2 Názvoslovné koncovky (sufixy)	34
2.2.3 Pořadí zápisu atomů a atomových skupin ve vzorcích anorganických sloučenin....	34
2.3 Chemické vzorce	36
2.3.1 Typy chemických vzorců.....	36
2.3.2 Cvičení III: Vybrané názvy anorganických sloučenin a typy jejich chemických vzorců	40
2.4 Názvy iontů a atomových skupin	42
2.4.1 Názvy kationtů.....	42
2.4.2 Názvy aniontů.....	43
2.4.3 Názvy atomových skupin	47
2.4.4 Cvičení IV: Názvy iontů a atomových skupin.....	49
3 Názvosloví nekoordinačních anorganických sloučenin	51
3.1 Názvosloví binárních sloučenin	51
3.1.1 Cvičení V: Binární sloučeniny	54
3.2 Názvosloví ternárních (tříprvkových) a víceprvkových sloučenin	56
3.2.1 Hydroxidy.....	56
3.2.2 Názvosloví podvojných oxidů a podvojných hydroxidů	56
3.2.3 Cvičení VI: Hydroxidy a podvojně oxidy.....	57
3.2.4 Názvosloví anorganických kyselin	58
3.2.4.1 Bezokyslíkaté kyseliny	58
3.2.4.2 Jednoduché kyslíkaté kyseliny (oxokyseliny)	58
3.2.4.3 Polykyseliny	60
3.2.4.4 Deriváty oxokyselin.....	61
3.2.4.5 Cvičení VII: Kyseliny.....	64
3.2.5 Názvosloví solí	66
3.2.5.1 Soli bezokyslíkatých kyselin	66
3.2.5.2 Soli oxokyselin a jejich derivátů.....	66
3.2.5.3 Cvičení VIII: Soli I.....	68
3.2.5.4 Smíšené soli.....	70
3.2.5.5 Solváty, adiční sloučeniny, klathráty	70

3.2.5.6	Zásadité soli.....	71
3.2.5.7	Cvičení IX: Soli II	72
4	Názvosloví koordinačních sloučenin.....	74
4.1	Definice a základní pojmy.....	74
4.2	Názvosloví koordinačních částic – základní pravidla.....	77
4.2.1	Centrální atomy	77
4.2.2	Pořadí ligandů ve vzorci a názvu koordinační částice	78
4.2.3	Použití oddělovacích znamének (pomlček)	78
4.2.4	Tvorba názvů koordinačních sloučenin	79
4.2.5	Názvy ligandů.....	81
4.2.6	Izomerie koordinačních sloučenin.....	83
4.2.6.1	Strukturní izomerie	83
4.2.6.2	Prostorová izomerie.....	84
4.2.7	Používání názvoslovných zkratk pro ligandy	86
4.2.8	π -komplexy	87
4.2.9	Vícejaderné komplexy	88
4.2.10	Cvičení X: Koordinační sloučeniny.....	90
5	Klíč správných odpovědí k základním cvičením I – X.....	93
6	Repetitorium chemického anorganického názvosloví – náročnější úkoly	107
6.1	Obecné zásady názvosloví anorganických sloučenin.....	107
6.1.1	Oxidační číslo	107
6.1.2	Značky a názvy prvků	116
6.1.3	Skupiny prvků a poloha prvků v tabulce	117
6.1.4	Složení atomů	119
6.1.5	Zkrácený zápis jaderných reakcí	120
6.1.6	Typy chemických vzorců.....	121
6.1.7	Elektronové strukturní vzorce, geometrie molekul.....	123
6.1.8	Názvy kationtů.....	127
6.1.9	Názvy aniontů.....	130
6.2	Názvosloví nekoordinačních anorganických sloučenin.....	132
6.2.1	Názvy solí I	132
6.2.2	Názvy neutrálních a elektro pozitivních atomových skupin obsahujících kyslík či jiné chalkogeny	133
6.2.3	Názvy solí II	134
6.2.4	Iso- a heteropolyanionty	136
6.2.5	Názvy solí III.....	139
6.2.6	Názvy kyselin a jejich derivátů	140
6.2.7	Názvy solí IV.....	143
6.2.8	Solváty, adiční sloučeniny, klathráty.....	148
6.3	Názvosloví koordinačních sloučenin	149
6.3.1	Ligandy.....	149
6.3.2	Koordinační částice	150
6.3.3	Jednoduché koordinační sloučeniny	153
6.3.4	Názvoslovné zkratky	153
6.3.5	π -komplexy	155
6.3.6	Vícejaderné komplexy.....	156
7	Přílohy	159
8	Literatura	163

Seznam obrázků

<i>Obr. 1: Chronologie objevů chemických prvků.....</i>	<i>16</i>
<i>Obr. 2: Skupinové názvy prvků.....</i>	<i>19</i>
<i>Obr. 3: Označení skupin v periodické soustavě prvků. ....</i>	<i>20</i>
<i>Obr. 4: Členění prvků na s-prvky, p-prvky, d-prvky, f-prvky.....</i>	<i>21</i>

Seznam tabulek

<i>Tabulka I: Názvy prvků.....</i>	<i>10</i>
<i>Tabulka II: Objevy chemických prvků a původ jejich názvů.....</i>	<i>13</i>
<i>Tabulka III: Číselné základy prvků se $Z > 100$.....</i>	<i>17</i>
<i>Tabulka IV: Příklady značek a názvů prvků se $Z > 100$.....</i>	<i>17</i>
<i>Tabulka Va: Tradiční skupinové názvy prvků.....</i>	<i>18</i>
<i>Tabulka Vb: Nově zavedené skupinové názvy prvků.....</i>	<i>19</i>
<i>Tabulka VI: Alternativní označování podskupin A, B.....</i>	<i>20</i>
<i>Tabulka VII: Názvoslovná zakončení pro vyznačení kladného oxidačního čísla.....</i>	<i>28</i>
<i>Tabulka VIIIa: Přehled jednoduchých číslovkových předpon.....</i>	<i>33</i>
<i>Tabulka VIIIb: Přehled násobných číslovkových předpon.....</i>	<i>33</i>
<i>Tabulka IX: Názvy aniontů odvozených od oxokyselin.....</i>	<i>44</i>
<i>Tabulka X: Přehled běžně frekventovaných aniontových ligandů koordinačních částic.....</i>	<i>81</i>
<i>Tabulka XI: Přehled běžně frekventovaných neutrálních ligandů koordinačních částic.....</i>	<i>82</i>
<i>Tabulka XII: Názvoslovné zkratky označující aniontové skupiny (s udáním původních elektroneutrálních látek).....</i>	<i>86</i>
<i>Tabulka XIII: Názvoslovné zkratky označující neutrální ligandy.....</i>	<i>86</i>

SEZNAM PŘÍLOH

<i>Příloha I: Tabulka vybraných mineralogických a chemických názvů a vzorců minerálů.....</i>	<i>159</i>
<i>Příloha II: Triviální názvy vybraných chemických sloučenin.....</i>	<i>161</i>
<i>Příloha III: Polymorfie.....</i>	<i>162</i>

Předmluva

Předmětem studia chemie jsou chemické sloučeniny a jejich reakce. Má-li být v této disciplíně možná komunikace, musí existovat její základní komunikační prvky, chemické vzorce a chemické názvy.

V prvních fázích své existence používala chemická nomenklatura názvy, které dnes označujeme jako triviální: např. ocet, čpavek, močovina, skalice modrá, chlorofyl, kamenec, nikotin, soda apod., z nichž mnohé stále ještě v chemii přežívají, byť o struktuře sloučenin nic nevypovídají.

Úsilí o náhradu triviálních názvů novým názvoslovným systémem vedlo ke vzniku názvosloví, jehož základní pravidla byla přijata na Mezinárodním kongresu pro reformu chemické nomenklatury v Ženevě roku 1892. Po vzniku International Union of Pure and Applied Chemistry v r. 1919 (Mezinárodní unie pro čistou a užitou chemii) pokračovalo úsilí chemiků ve zdokonalování názvoslovných principů, které vyvrcholilo po druhé světové válce vypracováním a schválením systému pravidel umožňujících systematicky pojmenovat libovolnou chemickou sloučeninu. Soubor těchto pravidel dnes obvykle shrnujeme krátce do názvu „nomenklatura IUPAC“. Vzhledem k obrovské rychlosti, s jakou přibývají nové sloučeniny, musí být tato pravidla neustále upřesňována, doplňována a rozšiřována.

Cílem předkládané publikace je didakticky zpřístupnit a zpřehlednit budoucím učitelům chemie nomenklaturní principy aplikovatelné u těch sloučenin, s nimiž se s největší pravděpodobností setkají ve své pedagogické praxi, neboť dobré zvládnutí chemického názvosloví je základem pro další studium všech chemických disciplin.

Chemická nomenklatura je při studiu vysokoškolské chemie převážně přednášena na začátku studia a je neustále frekvencována při průběhu výuky všech odborných předmětů, zařazených ve studijním programu. Pokud si studenti osvojí potřebné dovednosti při tvorbě chemického názvosloví, jsou většinou schopni tyto dovednosti aplikovat na jakékoli předložené příklady. Vzhledem k obrovskému množství chemických sloučenin a současným změnám probíhajícím v názvosloví organických sloučenin se skriptum soustředilo pouze na názvosloví sloučenin anorganických.

Předkládaný studijní materiál je po formální stránce rozčleněn na tři části: První část se zabývá historickým vývojem názvů a symbolů prvků, jejich současným názvoslovím, včetně názvů skupin a podskupin. Druhá část deklaruje obecné zásady názvosloví anorganických sloučenin, zejména využívání oxidačních čísel prvků, pořadí zápisu atomů, atomových skupin a využívání různých typů chemických vzorců. Třetí část diskutuje názvosloví anorganických sloučenin binárních, ternárních a víceprvkových.

Každá názvoslovná kapitola předkládá v úvodu základní normy a pravidla pro tvorbu vzorců a názvů daného typu anorganických sloučenin. Stěžejní část práce tvoří soubor úloh, které pro svou mnohotvárnost umožňují opakování, procvičování a fixaci osvojované teorie na velkém množství rozmanitých konkrétních příkladů. Více než 200 příkladů uplatňujících různé úhly pohledu na danou problematiku lze využít nejen v seminářích a cvičeních studentů učitelství chemie prvního ročníku, ale také ve školní praxi středních škol.

Motivačním podnětem k vypracování souboru úloh procvičujících pravidla chemického anorganického názvosloví byl výzkum prováděný na studentech IV. ročníků gymnázií a I. ročníku Pedagogické fakulty Masarykovy university studijních aprobačních s chemií prováděných katedrou chemie PdF MU v letech 1995 – 2000.

Budeme vděční studentům, učitelům ze školní praxe i svým kolegům za všechny připomínky, které budou využity ke zlepšení obsahu i kvality publikace v dalším vydání.

autorky

1 Názvosloví chemických prvků

1.1 Historický vývoj názvů a symbolů prvků

Počátky lidské civilizace jsou nerozlučně spojeny s objevy řady chemických prvků. Inspirací názvů a symbolů byla pro jejich první objevitele mytologie a astrologie. Každé planetě a hlavnímu božstvu této planety byl připisován některý ze známých kovů, což zároveň charakterizovalo podobenství jejich vlastností. Například kruh s tečkou uprostřed, který byl u starých Egyptanů a Babylóňanů symbolem Slunce, byl ve stejné době také symbolem zlata pro nápadný lesk a barvu podobnou Slunci. Analogicky Měsíc, zobrazený ve stavu zrodu, charakterizoval stříbro.

Řekové, kteří v planetách zosobňovali svoje bohy, dávali kovům stejné znaky, které sloužily jako symboly na označení charakteristických znaků bohů. Například symbolem boha Jupitera byl blesk, kterým byl zároveň označován cín, charakteristické znaky boha války Marse (kopí a štít) byly symbolem železa, Saturn představoval olovo, rychlonohý posel bohů Merkur označoval pohyblivou rtuť a typický znak bohyně Venuše (zrcadlo) přisoudili mědi (pravděpodobně proto, že Venuše údajně vznikla z mořské pěny na březích Kypru, známého zásobami měděné rudy).

O většině těchto prvků nelze říci, že byly objeveny v pravém slova smyslu. Lidé je prostě nacházeli ve volné přírodě a postupně oceňovali jejich vlastnosti. První názvy a symboly známých prvků používali Egypťané, Řekové, Peršané i Arabové, od nichž je převzali alchymisté.

Alchymie, táhnoucí se dějinami chemie od starověku přes celý středověk až do novověku, byla snůškou fantastických formulí a receptů plných podivuhodných názvů a symbolů. Hledat v alchymistickém chaosu názvy a symboly jednotlivých prvků a jejich sloučenin bylo velmi obtížné, což lze dokumentovat příklady názvů rtuti, jež byly shromážděny v terminologickém slovníku, který vyšel v roce 1795 v německém Ulmu. Uváděl u rtuti 80 běžně užívaných pojmenování jako např. vodnaté stříbro, dračí ocas, střed země, zřídlo, svícená voda, viskózní voda, nebezpečná voda, syn kovů, panenské mléko, náš bílý olej, těžký vzduch, žlutý služebník, bílé olovo apod.

Východní alchymisté používali pro prvky a jejich sloučeniny pouze slovní označení, kdežto v Evropě se začaly používat geometrické značky a symboly. První racionální názvy, z nichž většina v podstatě platí dodnes, byly latinské. V roce 1787 vyšla kniha *Methoda de nomenclature chimique* (Metoda chemického názvosloví), která patří k nejvýznamnějším dílům v dějinách chemie. Francouzští vědci v ní vyložili podstatu návrhu nového chemického názvosloví, které Lavoisier uvedl oficiálně na schůzi Akademie 18. dubna téhož roku. Všechny známé prvky byly rozděleny do šesti skupin a jejich názvy byly utvořeny tak, aby vystihovaly jejich podstatu. Na uvedenou publikaci navazovaly dva slovníky, převádějící staré názvosloví na nové a naopak. Je pochopitelné, že nové názvosloví nebylo přijato bez výhrad a jeho uvedení do praxe probíhalo postupně. Současně s novými názvy se Lavoisier a jeho kolegové pokusili také zavést nové chemické symboly pro prvky. Využívali geometrické znaky alchymistů, které však byly nepřehledné a obtížné se sázely v tiskárnách. Z těchto důvodů se jejich používání příliš neujalo.

Počátkem 19. století se o nápravu stavu pokusil anglický chemik John Dalton, který opět použil grafické symboly představované kroužky, k nimž připisoval různá přídatná znaménka. Úroveň uvedených znaků nebyla valná, ale jejich podstata se změnila, neboť např. dosavadní znak rtuti představoval znak jako kov, aniž by vyjadřoval jeho množství. Daltonův znak však představoval jeden atom rtuti a tato specifikace posouvala oblast chemického názvosloví o krok dopředu.

V období 19. století docházelo k rychlému nárůstu počtu nových prvků, kterému Daltonovo jednoduché značení přestalo vyhovovat. Z těchto důvodů v roce 1811 švédský chemik Berzelius zavedl nové symboly prvků, založené na písmenech odvozených od jejich latinských názvů a svůj počín zdůvodnil:

Ve třídě látek, které jmenujeme metaloidy, chci používat počátečních písmen, i když metaloid má toto písmeno společné s jiným metaloidem.

Ve třídě kovů chci ty, které mají počáteční písmeno společné s jiným kovem nebo metaloidem, rozlišit tím, že píšou první dvě písmena názvu.

Když první písmena dvou kovů jsou stejná, pak chci v tomto případě připsat první souhlásku, kterou nemají společnou.“

Některé z jeho značek se neujaly, například pro rhodium navrhoval značku R, která pro možnost záměny s obecným symbolem radikálu byla změněna na Rh, pro lithium navrhoval L, které pro zaměnitelnost s ligandem bylo pozměněno na Li. Také návrh uváděný v jeho druhém

bodě zaznamenal několik výjimek vzhledem k tomu, že některé kovy byly známy již dříve a měly vžitě zkratky (Pb, Sn, Hg). Návrh uváděný třetím bodem se neujal, neboť místo třípísmenných značek se používá dvoupísmenných s tím, že se k označení později objeveného prvku používá kombinace prvního písmene jeho latinského názvu s jiným než druhým písmenem, kupříkladu písmeno „C“ je použito u 11 prvků. U uhlíku byla použita jednopísmenná značka C, u ostatních prvků došlo ke kombinaci písmene „C“ s ostatními písmeny latinských názvů:

s druhým Ca (**Calcium**), Co (**Cobaltum**), Cu (**Cuprum**), Ce (**Cerium**)

se třetím Cd (**Cadmium**), Cr (**Chromium**), Cl (**Chlorum**)

se čtvrtým Cs (**Caesium**)

s pátým Cf (**Californium**)

s posledním Cm (**Curium**)

S básnickou nadsázkou lze konstatovat, že každý prvek získal svůj monogram.

V době, kdy slavný ruský chemik Dmitrij Ivanovič Mendělejev sestavoval svou periodickou soustavu prvků, nebyly všechny prvky ještě známy a byly předpovězeny jako tzv. ekaprvky. Například mezi vápníkem a titanem byl umístěn ekabor, mezi zinkem a arsenem ekaaluminium a ekasilicium. Předpona *eka* znamená v sanskrtu první, nejbližší. Proto se při tvorbě předběžného názvu vycházelo z nejbližšího prvku ve skupině. Jakmile byla experimentálně dokázána existence předpovězených prvků, dostaly samostatné názvy.

Když francouzský chemik J. L. Proust zjistil, že slučování prvků se děje vždy v určitých hmotnostních poměrech (Proustův zákon stálých poměrů hmotnostních), a Dalton potvrdil, že se tak děje vždy v poměrech jednoduchých, vyjádřitelných malými celými čísly (Daltonův zákon stálých poměrů slučovacích a zákon násobných poměrů slučovacích), vzal Berzelius uvedené zákonitosti v úvahu a přiřkl symbolům prvků jejich relativní atomovou hmotnost vzhledem k základnímu prvku kyslíku. Dnes ovšem bereme za základ relativních atomových hmotností hodnotu 1/12 hmotnosti jednoho atomu nuklidu uhlíku ^{12}C . Ze symbolů chemických prvků můžeme nyní zjistit jednak kvalitu (o jaký prvek jde) a zároveň kvantitu (jaká je jeho hmotnost) – na základě relativní atomové hmotnosti prvku. Složení sloučeniny vyznačoval Berzelius psaním symbolů jednotlivých prvků vedle sebe a tak získal vzorce. Například vzorcem CO označil oxid uhelnatý. Znamenalo to, že jeden atom uhlíku se slučuje s jedním atomem kyslíku na molekulu oxidu uhelnatého, ale současně to znamenalo, že 12 hmotnostních dílů uhlíku a 16 hmotnostních dílů kyslíku dává 28 hmotnostních dílů oxidu uhelnatého.

Základy českého anorganického názvosloví byly položeny v době obrozenecké J. S. Preslem, se kterým spolupracoval po stránce filologické J. Jungmann, patriarcha české bohemistiky. Jejich působení spadá do období let 1820 – 1860. Značného zdokonalení doznalo české názvosloví zásluhou práce Názvoslovné komise vedené V. Šafaříkem. Zásadního významu pro české názvosloví anorganických sloučenin byly návrhy B. Batěka a zejména E. Votočka, který zavedl pro určování oxidačního čísla prvků vhodná a dobře známá zakončení (-ný, -natý, -itý, ...). Uvedený návrh byl přijat na V. sjezdu českých přírodovědců v roce 1914 v Praze. Jeho závazná úprava byla provedena 1941 názvoslovnou komisí Čs. společnosti chemické, vedenou profesorem J. Hanušem, kde byly přijaty některé zásady zaměřené na názvosloví koordinačních sloučenin, podvojných sloučenin, nevalenčních sloučenin, izopolykyselin a jejich solí.

V průběhu následujícího období došlo k řadě pokusů o modernizaci chemického názvosloví. Kodifikaci prováděly vždy názvoslovné komise po diskusi s chemickou veřejností postupně pod vedením O. Tomička, O. Wichterleho, S. Škramovského, R. Brdičky a J. Klikorky.

1.2 Současné názvy a symboly prvků

Univerzální charakter výsledků, jichž dosahuje věda při poznávání přírody, si přímo vynucuje vytvoření jednotného nadnárodního dorozumívacího prostředku. V této oblasti dosáhla chemie značných úspěchů. Sjednocením mezinárodní nomenklatury a terminologie se zabývá mezinárodní organizace IUPAC. Názvoslovná komise pro anorganickou chemii IUPAC byla založena v roce 1921 a od té doby se diskuse k mezinárodnímu názvosloví může zúčastnit široká chemická veřejnost. Předem diskutované návrhy jsou předkládány k projednání na kongresech IUPAC, které jsou organizovány každé dva roky. Výsledkem práce názvoslovné komise IUPAC jsou definitivní pravidla názvosloví anorganické chemie, tzv. Red Book.

Chemické názvosloví je umělý jazyk, který si vytvořila a používá ke sdělování informací poměrně úzká skupina lidí. Jistou překážkou pro vytvoření skutečně mezinárodního názvosloví jsou národní názvy prvků. V českém anorganickém názvosloví má 19 prvků odlišný název od názvu latinského. Prvky s českými názvy můžeme rozdělit na dvě skupiny. První tvoří sedm kovů

a síra. Vedle názvů dávno známých prvků, k nimž patří zlato, stříbro, železo, olovo, rtuť, měď a cín, jde ve druhé skupině o názvy, které přetrvaly z dob českého obrození a plně se vžily. Většina jejich názvů byla vytvořena z kořene názvu látky, ze které původně pocházely, nebo z jejich fyziologického účinku připojením koncovky -ík např. kyslík (od slova kyselost), dusík (dusivost), hliník (hlína), křemík (křemen), apod. Naštěstí převážná většina dalších názvů prvků takto vzniklých se nevžila např. barvík (chrom), d'asík (kobalt), nebesník (uran), těžík (wolfram), kostík (fosfor), chaluzík (jod), solík (chlor) apod.

1.2.1 Vznik názvů prvků

Názvy chemických prvků lze rozdělit do několika skupin. Kritériem pro následující rozdělení bylo hledání společného základu, které vedlo objevitele k pojmenování těchto prvků. Podle určitých kritérií lze nomenklaturu prvků rozdělit do několika skupin:

Podle nerostu nebo horniny, v níž jsou obsaženy

vápník – Calcium: odvozeno od latinského pojmenování vápníku (*calx*)

stroncium: pojmenováno podle nerostu stroncianit

baryum: pojmenováno podle nerostu baryt (těživec) – též z řeckého *barys* (těžký)

fluor: název je odvozen od minerálu pojmenovaného fluorit (kazivec) Samotný název nerostu můžeme také odvodit od latinského slova *fluere* = téci

křemík: název pochází od slova *silex* (odrůda křemene nazývaná pazourek)

uhlík: odvozeno z řeckého *karbo* (uhlí)

beryllium: podle minerálu nazývaného beryl

Na základě vlastností prvku

argon: řecký název *argon* (líný, netečný, nečinný) ukazuje na velmi malou schopnost tohoto prvku reagovat s dalšími látkami.

astat – název mu byl přidělen vzhledem k jeho krátkému poločasu rozpadu (řecké *astatós* = nestálý).

brom: pro jeho nepříjemný zápach byl pojmenován podle řeckého slova *bromos* (zápach)

fosfor: česky by se dal pojmenovat jako světloňoš, páry tohoto prvku totiž opravdu světélkují. Latinský název *phosphorus* znamená „nesoucí světlo“ (*phos* = světlo, *phoros* = nesoucí)

osmium: dostalo název podle charakteristického zápachu svého oxidu (řecké *osme* = zápach)

stříbro ve všech jazycích znamená „běloskvoucí“ podle jasného, lesklého vzhledu

Podle barevnosti prvku nebo jeho sloučenin

chlor: název pochází z řečtiny, kde *chloros* znamená žlutozelený, světle zelený

chrom dostal název podle velké rozmanitosti barev svých sloučenin (řecké slovo *chroma* = barva)

jod: název pochází z řečtiny, kde *ioeidés* znamená fialkový. Páry jodu jsou totiž jasně fialové

rhodium: je pojmenováno podle svých sloučenin růžové barvy (rhodon = růže)

síra: jedno odvození názvu se dá opřít o sanskrt, kde slůvko *cira* znamená světle žlutý

Podle sloučenin, ve kterých se vyskytují

arsen: název se odvozuje od jeho nejznámější sloučeniny – jedovatého arseniku (řec. *arsenikon*)

bor: pojmenován podle jeho sloučeniny boraxu, v němž byl objeven

dusík: latinský název *nitrogenium* vznikl z latinského slova *nitrium*, (kterým se označovala chemikálie z popela rostlin) a slova *gennaó* (tvořím.)

hliník: latinský název *aluminium* odvozen z latinského slova *alumen* (kamenec)

Podle planet

helium: pojmenováno podle Slunce – řecky *helios*. Byl objeven ve spektru Slunce

rtuť: dostala název podle planety Merkur (ve francouzštině *mercure* – rtuť)

selen: název pochází z řečtiny, kde *selene* znamená Měsíc.

tellur byl pojmenován podle latinského názvu Země – *tellus*

neptunium: nazván podle planety Neptun

plutonium: pojmenován podle planety Pluto

uran: má název podle planety Uran

Podle mytologických bytostí, bohů a bohyní

kadmium: jméno odvozeno od mytologického hrdiny Kadma, který prý vynalezl umění zpracovávat kovy

tantal: pojmenován po řeckém králi Tantalovi

niob: nazván podle Tantalovy dcery Niobe

promethium: pojmenován podle Promethea z řecké mythologie

vanad: získal pojmenování po norské bohyni krásy a lásky

Na počest objevitele, jeho vlasti nebo významného vědce

francium: nazváno podle vlasti M. Pereyové (Francie)

polonium: podle země, kde se narodila M Curie-Sklodowská (Polsko)

curium: na počest objevitelů P. Curie a M. Curie-Sklodowské

fermium: podle vědce E. Fermiho

gadolinium: po finském chemikovi J. Gadolinovi

mendelevium: podle ruského vědce D. I. Mendělejeva

Podle spektrálních čar

rubidium: název podle červených spektrálních čar (lat. *rubidus* = tmavočervený)

cesium: nazvané podle modrého zbarvení spektrálních čar (lat. *caesium* = sivě modrý)

indium: podle indigově zbarvené spektrální čáry

thallium: z řeckého *thallos* (ratolest) – v jeho emisním spektru se vyskytuje jasně zelená čára

Na základě latinských názvů řek, měst, států a světadílů

rhennium: podle latinského označení Rýna (*Rhenus*)

hafnium: na počest města Kodaně (Kodaň latinsky *Hafnia*)

europium: světadíl Evropa

ytterbium: podle švédské obce Ytterby, známého naleziště minerálů vzácných zemin

gallium: na počest Francie (latinsky *Gallia*)

germanium: *Germania* latinsky označuje Německo

Podle způsobu využití

mangan: z řeckého slova „*manganizien*“, což znamená čistit (v minulosti se používal jako čistič skla)

wolfram: znamená v němčině „vlčí tlama“, podle schopnosti pohlcovat cín jako vlk ovce (německy *der Wolf* = vlk)

Podle okolností objevu

neon: název pochází z řečtiny, kde *neos* znamená nový. Neon patří mezi vzácné plyny objevené ve zkapalněném vzduchu. Název vyjadřuje skutečnost, že byl objeven další „nový“ prvek patřící do této skupiny prvků

krypton: z řeckého *kryptos* (skrytý)

technecium: podle řeckého slova *technatos* (umělý)

dysprosium: z řečtiny: *dysprositos* = získaný z tvrdé látky

1.2.2 Současné značky a názvy prvků

Pro přehlednost a lepší orientaci v cizojazyčné literatuře jsou značky a názvy prvků (český, latinský, anglický, německý) uvedeny v tabulce I. Prvky jsou seřazeny podle stoupajícího protonového čísla.

Tabulka I: Názvy prvků

Protonové číslo	Značka (starší značka)	česky	latinsky	anglicky	německy
1	H	vodík	hydrogenium	hydrogen	Wasserstoff
1	D (= ² H)	deuterium	deuterium	deuterium	Deuterium
1	T (= ³ H)	tritium	tritium	tritium	Tritium
2	He	helium	helium	helium	Helium
3	Li	lithium	lithium	lithium	Lithium
4	Be	beryllium	beryllium	beryllium	Beryllium
5	B	bor	borum	boron	Bor
6	C	uhlík	carboneum	carbon	Kohlenstoff
7	N	dusík	nitrogenium	nitrogen	Stickstoff
8	O	kyslík	oxygenium	oxygen	Sauerstoff
9	F	fluor	fluorum	fluorine	Fluor
10	Ne	neon	neonum	neon	Neon
11	Na	sodík	natrium	sodium	Natrium
12	Mg	hořčík	magnesium	magnesium	Magnesium
13	Al	hliník	aluminium	aluminium	Aluminium
14	Si	křemík	silicium	silicon	Silizium
15	P	fosfor	phosphorus	phosphorus	Phosphor
16	S	síra	sulphur	sulphur	Schwefel
17	Cl	chlor	chlorum	chlorine	Chlor
18	Ar	argon	argonum	argon	Argon
19	K	draslík	kalium	potassium	Kalium
20	Ca	vápník	calcium	calcium	Calcium
21	Sc	skandium	scandium	scandium	Skandium
22	Ti	titan	titanium	titanium	Titan
23	V	vanad	vanadium	vanadium	Vanadium
24	Cr	chrom	chromium	chromium	Chrom
25	Mn	mangan	manganum	manganese	Mangan
26	Fe	železo	ferrum	iron	Eisen
27	Co	kobalt	cobaltum	cobalt	Kobalt
28	Ni	nikl	niccolum	nickel	Nickel
29	Cu	měď	cuprum	copper	Kupfer
30	Zn	zinek	zincum	zinc	Zink
31	Ga	gallium	gallium	gallium	Gallium
32	Ge	germanium	germanium	germanium	Germanium
33	As	arsen	arsenicum	arsenic	Arsen
34	Se	selen	selenium	selenium	Selen
35	Br	brom	bromum	bromine	Brom
36	Kr	krypton	kryptonum	krypton	Krypton
37	Rb	rubidium	rubidium	rubidium	Rubidium
38	Sr	stroncium	strontium	strontium	Strontium
39	Y	yttrium	yttrium	yttrium	Yttrium
40	Zr	zirkonium	zirconium	zirconium	Zirkonium
41	Nb	niob	niobium	columbium	Niob
42	Mo	molybden	molybdaenum	molybdenum	Molybdaen
43	Tc	technecium	technetium	technetium	Technecium
44	Ru	ruthenium	ruthenium	ruthenium	Ruthenium
45	Rh	rhodium	rhodium	rhodium	Rhodium
46	Pd	palladium	palladium	palladium	Palladium
47	Ag	stříbro	argentum	silver	Silber
48	Cd	kadmium	cadmium	cadmium	Kadmium
49	In	indium	indium	indium	Indium
50	Sn	čín	stannum	tin	Zinn

51	Sb	antimon	stibium	antimony	Antimon
52	Te	tellur	tellurium	tellurium	Tellur
53	I	jod	iodum	iodine	Jod
54	Xe	xenon	xenonum	xenon	Xenon
55	Cs	cesium	caesium	cesium	Caesium
56	Ba	baryum	baryum	barium	Barium
57	La	lanthan	lanthanum	lanthanum	Lanthan
58	Ce	cer	cerium	cerium	Zer
59	Pr	praseodym	praeseodymium	praseodymium	Praseodym
60	Nd	neodym	neodymium	neodymium	Neodym
61	Pm	promethium	promethium	promethium	Promethium
62	Sm	samarium	samarium	samarium	Samarium
63	Eu	europium	europium	europium	Europium
64	Gd	gadolinium	gadolinium	gadolinium	Gadolinium
65	Tb	terbium	terbium	terbium	Terbium
66	Dy	dysprosium	dysprosium	dysprosium	Dysprosium
67	Ho	holmium	holmium	holmium	Holmium
68	Er	erbium	erbium	erbium	Erbium
69	Tm	thulium	thulium	thulium	Thulium
70	Yb	ytterbium	ytterbium	ytterbium	Ytterbium
71	Lu	lutecium	lutetium	lutetium	Lutetium
72	Hf	hafnium	hafnium	hafnium	Hafnium
73	Ta	tantal	tantallum	tantalum	Tantal
74	W	wolfram	wolframum	tungsten	Wolfram
75	Re	rhenium	rhenium	rhenium	Rhenium
76	Os	osmium	osmium	osmium	Osmium
77	Ir	iridium	iridium	iridium	Iridium
78	Pt	platina	platinum	platinum	Platin
79	Au	zlato	aurum	gold	Gold
80	Hg	rtuť	hydrargyrum	mercury	Quecksilber
81	Tl	thallium	thallium	thallium	Thallium
82	Pb	olovo	plumbum	lead	Blei
83	Bi	bismut	bismuthum	bismuth	Wismut
84	Po	polonium	polonium	polonium	Polonium
85	At	astat	astatinum	astatine	Astatin
86	Rn	radon	radonum	radon	Radon
87	Fr	francium	francium	francium	Frankium
88	Ra	radium	radium	radium	Radium
89	Ac	aktinium	actinium	actinium	Aktinium
90	Th	thorium	thorium	thorium	Thorium
91	Pa	protaktinium	protactinium	protactinium	Protaktinium
92	U	uran	uranium	uranium	Uran
93	Np	neptunium	neptunium	neptunium	Neptunium
94	Pu	plutonium	plutonium	plutonium	Plutonium
95	Am	americium	americium	americium	Americium
96	Cm	curium	curium	curium	Curium
97	Bk	berkelium	berkelium	berkelium	Berkelium
98	Cf	kalifornium	californium	californium	Kalifornium
99	Es	einsteinium	einsteinium	einsteinium	Einsteinium
100	Fm	fermium	fermium	fermium	Fermium
101	Md	mendelevium	mendelevium	mendelevium	Mendelevium
102	No	nobelium	nobelium		
103	Lr	lawrencium	lawrencium	lawrencium	Lawrencium
104	Db (Ku Rf)	dubnium kurčatovium rutherfordium	dubnium		
105	Jl (Ha Ns)	joliotium hahnium nielsbohrium	joliotium		
106	Rf	rutherfordium	rutherfordium		
107	Bh	bohrium	bohrium		
108	Hn	hahnium	hahnium		

109	Mt	meitnerium	meitnerium		

Poznámka:

Pozor: -ium ale baryyum (jediná výjimka)

Zdvojení: thallium, gallium, yttrium, beryllium

Délka samohlásek: chlor, brom, jod, arsen, cesium

Odlišnost názvu a značky prvku: jod I

Reakcí na požadavky pedagogické praxe je zařazení tabulky II, která uvádí u abecedního pořadí názvů prvků i jména jejich objevitelů včetně národnosti a původ jejich názvů a symbolů.

Tabulka II: Objevy chemických prvků a původ jejich názvů

Název prvku	Rok objevu	Objevitel (národnost)	Původ názvu nebo symbolu
aktinium	1899	A. Debierne (Fr.)	<i>aktis</i> (řec.) = paprsek
americium	1944	A. Ghiorso (USA) E.A. James (USA) G.T. Seaborg (USA) S.G. Thompson (USA)	Amerika (= světadíl, ve kterém bylo připraveno)
antimon	–	–	<i>anthos</i> (řec.) = květ. Vzhled krystalu antimonitu. <i>stibium</i> (lat.) = značka
argon	1894	Lord Raileigh (Brit.) Sir William Ramsay (Brit.)	<i>argon</i> (řec.) = netečný, líný
arsen	1250	Albertus Magnus (Něm.)	<i>arsenikon</i> (řec.), název podle nerostu auripigmentu
astat	1940	D.R. Corson (USA) K.R. Mackenzie (USA) E. Serge (USA)	<i>astatos</i> (řec.) = nestálý
baryum	1808	Sir Humphry Davy (Brit.)	<i>barys</i> (řec.) = těžký
berkelium	1950	G.T. Seaborg (USA) S.G. Thompson (USA) A. Ghiorso (USA)	Berkeley, California, USA
beryllium	1828	E. Woehler (Něm.) A.A.B. Bussy (Fr.)	<i>beryl</i> = minerál
bismut	1753	Claude Geoffroy (Fr.)	Z německého označení chloridu bismutitého z dob alchymistů (<i>Weissmuth</i>): <i>weisse Masse</i> (něm.) = bílá hmota
bor	1808	Sir Humphry Davy (Brit.) J.L. Gay-Lussac (Fr.) L.J. Thenard (Fr.)	<i>b~~h~~rag</i> (arab.) = bílý. Označení pro borax.
brom	1826	A.J. Balard (Fr.)	<i>bromos</i> (řec.) = zápach
cer	1803	J.J. Berzelius (Švéd.)	Asteroid Ceres
cesium	1860	R. Bunsen (Něm.) G.R. Kirchhoff (Něm.)	<i>caesium</i> (lat.) = sivě modrý (barva dvou charakteristických modrých spektrálních čar)
cín	–	–	<i>stannum</i> (lat.) = cín
curium	1944	G.T. Seaborg (USA) R.A. James (USA) A. Ghiorso (USA)	Pierre a Marie Curieovi
draslík	1807	Sir Humphry Davy (Brit.)	<i>kalium</i> (lat.) od lat. <i>alkali</i> , které vzniklo z arabského <i>qualjan</i> = rostlinný popel
dusík	1772	Daniel Rutherford (Brit.)	<i>nitrogenium</i> odvozeno od <i>nitrium</i> (lat.), resp. <i>nitron</i> (řec.) = zásaditě reagující látka a <i>gennao</i> (řec.) = tvořím
dysprosium	1886	Lecoq de BoisBaudran (Fr.)	<i>dysprositos</i> (řec.) = získané z tvrdé látky
einsteinium	1952	A. Ghiorso (USA)	na počest Alberta Einsteina
erbium	1843	C.G. Mosander (Švéd.)	Ytterby = švédská obec (naleziště minerálů vzácných zemin)
europium	1896	E. Demarcay (Fr.)	Evropa – světadíl
fermium	1953	A. Ghiorso (USA)	Enrico Fermi

fluor	1886	H. Moissan (Fr.)	<i>fluere</i> (lat.) = téci
fosfor	1669	H. Brant (Něm.)	fosforos (řec.) = světloňoš
francium	1939	Marguerite Perey (Fr.)	Francie
gadolinium	1880	J.C. Marignac (Fr.)	Johan Gadolin, finský chemik, který v r. 1788 objevil yttriové zeminy
gallium	1875	Lecoq de BoisBaudran (Fr.)	<i>Gallia</i> (lat.) = Francie
germanium	1886	Clemens Winkler (Něm.)	<i>Germania</i> (lat.) = Německo
hafnium	1923	D. Coster (Hol.) G. van. Hevesey (Maď.)	<i>Hafnia</i> (lat.) = Kodaň (Copenhagen)
helium	1868	P. Jansen (spektrálně dokázal jeho existenci) (Fr.) Sir William Ramsay (izolace) (Brit.)	<i>helios</i> (řec.) = slunce
hliník	1827	F. Woehler (Něm.)	<i>alumen</i> (lat.) = kamenec
holmium	1879	P.T. Cleve (Švéd.)	<i>Holmia</i> (lat.) = Stockholm
hořčík	1808	Sir Humphry Davy (Brit.)	Magnesia = město v Malé Asii (v Thesálii)
chlor	1774	K.W. Scheele (Švéd.)	<i>chloros</i> (řec.) = žlutozelený)
chrom	1797	L.N. Vauquelin (Fr.)	<i>chroma</i> (řec.) = barva
indium	1863	F. Reich (Něm.) T. Richter (Něm.)	pojmenováno podle jeho charakteristické spektrální čáry (indigová)
iridium	1803	S. Tennant (Brit.)	<i>iris</i> (lat.) = duha
jod	1811	B. Courtois (Fr.)	<i>ioeides</i> (řec.) = fialový (= barva jeho par)
kadmium	1817	Fr. Stromeyer (Něm.)	kadmia (řec.) = země
kalifornium	1950	G.T. Seaborg (USA) S.G. Thompson (USA) A. Ghiorso (USA) K. Street, Jr. (USA)	California (USA)
kobalt	1735	G. Brandt (Něm.)	<i>Kobold</i> (něm.) = pojmenování důlního skřítky
krypton	1898	Sir William Ramsay (Brit.)	<i>kryptos</i> (řec.) = skrytý
kyslík	1774	Joseph Priestley (Brit.)	<i>oxygenium</i> odvozené z <i>oxys</i> (řec.) = kyselý a <i>gennao</i> (lat.) = tvořím
křemík	1824	J.J. Berzelius (Švéd.)	<i>silicis</i> (lat.) = křemen
lanthan	1839	C.G. Mosander (Švéd.)	<i>lanthanein</i> (řec.) = být ukrytý
lithium	1817	A. Arfredson (Švéd.)	<i>lithos</i> (švéd.) = kámen
lutecium	1907	G. Urbani (Fr.) K. Auer von Welsbach (Rak.)	<i>Lutetia</i> = starý název Paříže
mangan	1774	J.G. Gahn (Švéd.)	<i>magnes</i> (lat.) = magnet (podle města Magnesia v Malé Asii)
měď	–	–	<i>cuprum</i> (lat.) – odvozeno od <i>aes cyprium</i> (kyperský kov). Ostrov Kypr byl hlavním zdrojem starověké mědi
mendelevium	1955	G.T. Seaborg (USA) S.G. Thompson (USA) Ghiorso (USA) G.R. Choppin (USA) B.G. Harvey (USA)	D.I. Mendělejev
molybden	1778	G.W. Scheele (Švéd.)	<i>molybdos</i> (řec.) = olovo
neodym	1885	C.A. von Welsbach (Rak.)	<i>neos</i> (řec.) = nový, <i>didymos</i> (řec.) = dvojče
neon	1898	Sir William Ramsay (Brit.) M.W. Travers (Brit.)	<i>neos</i> (řec.) = nový
neptunium	1940	E.M. McMillan (USA) P.M. Abelson (USA)	planeta Neptun

nikl	1751	A.F. Cronstedt (Švéd.)	<i>Nickel</i> (něm.) = skřítek, který zabraňuje mědi, aby byla extrahována z niklových rud
niob	1801	Charles Hatchett (Brit.)	<i>Niobe</i> (řec.) = dcera Tantala (z řecké mythologie)
nobelium	1958	G.T. Seaborg (USA) A. Ghiorso (USA) J.R. Walton (USA) T. Sikkeland (USA)	Alfred Nobel
olovo	–	–	<i>plumbum</i> (lat.) = olovo, těžký
osmium	1803	S. Tennant (Brit.)	<i>osma</i> (řec.) = zápach
palladium	1803	W.H. Wollaston (Brit.)	Asteroid Pallas
platina	1735 1741	A.de Ulloa (Švéd.) Charles Wood (Brit.)	<i>plata</i> (špaň.) = stříbro
plutonium	1940	G.T. Seaborg (USA) E.M. Mcillan (USA) J.W. Kennedy (USA)	planeta Pluto
polonium	1898	Marie Curie (P.)	Polsko
praseodym	1885	C.A. von Welsbach (Rak.)	<i>prasios</i> (řec.) = zelený <i>didymos</i> (řec.) = dvojče
promethium	1945	J.A. Marinsky (USA) L.E. Glendenin (USA) C.D. Coryell (USA)	<i>Prometheus</i> (z řecké mythologie)
protaktinium	1917	O. Hahn (Něm.) L. Meitnerová (Rak.)	<i>protos</i> (řec.) = první v pořadí (jeden z prvních členů uran-aktiniové rozpadové řady)
radium	1898	Pierre a Marie Curie (Fr. a P.)	<i>radius</i> (lat.) = paprsek
radon	1900	F.E. Dorn (Něm.)	odvozený od názvu <i>radium</i> přidáním zakončení <i>-on</i> , charakteristického pro názvy ostatních vzácných plynů
rhenium	1923	W. Noddack (Něm.) I. Tacke (Něm.) Otto Berg (Něm.)	<i>Rhenus</i> (lat.) = Rýn
rhodium	1804	W.H. Wollaston (Brit.)	<i>rhodon</i> (řec.) = růžový
rtuť	–	–	<i>hydrargyrum</i> (lat.) = tekuté stříbro
rubidium	1861	R.W. Bunsen (Něm.) G. Kirchhoff (Něm.)	<i>rubidus</i> (lat.) = tmavě červený (pojmenován podle dvou charakteristických čar ve svém emisním spektru)
ruthenium	1844	K.K. Klaus (Rak.)	<i>Ruthetia</i> (lat.) = Rusko
samarium	1879	Lecoq de Boisbaudran (Fr.)	podle minerálu samarskitu. Samarskij byl ruský důlní úředník.
selen	1817	J.J. Berzelius (Švéd.)	<i>selene</i> (řec.) = měsíc
síra	–	–	sulfur (lat.) – odvozeno od sanskrtského <i>sulvere</i>
skandium	1879	L.F. Nilson (Švéd.)	Skandinávie
sodík	1807	Sir Humphry Davy (Brit.)	<i>natrium</i> (lat.) pochází z egyptského slova <i>neter</i> = rostlinný popel
stroncium	1808	Sir Humphry Davy (Brit.)	Strontian ve Skotsku = naleziště stroncianitu
stříbro	–	–	<i>argentum</i> (lat.) od sanskrtského výrazu <i>argentos</i> = jasný
tantal	1802	A.G. Ekeberg (Švéd.)	<i>Tantalus</i> – z řecké mythologie
technecium	1937	C. Perriet (It.)	<i>technetos</i> (řec.) = umělý
tellur	1782	F.J. Müller (Rak.)	<i>tellus</i> (lat.) = země
terbium	1843	C.G. Mosander (Švéd.)	Ytterby = obec ve Švédsku
thallium	1861	Sir William Crookes (Brit.)	<i>thallos</i> (řec.) = ratolest (jeho emisní spektrum vykazuje jasně zelenou čáru)

thorium	1828	J.J. Berzelius (Švéd.)	<i>Thor</i> = norský bůh války
thulium	1879	P.T. Cleve (Švéd.)	<i>Thule</i> = staré pojmenování Skandinávie
titan	1791	W. Gregor (Brit.)	obří Titani z řecké mythologie
uhlík	–	–	<i>carbo</i> (lat.) = uhlí
uran	1789 1841	M.H. Klaproth (Něm.) E.M. Peligot (Fr.)	planeta Uran
vanad	1801	A.M. del Rio (Špaň.)	<i>Vanadis</i> = norská bohyně lásky a krásy
vápník	1808	Sir Humphry Davy (Brit.)	<i>calx</i> (lat.) = vápno, vápenec
vodík	1766	Sir Henry Cavendish (Brit.)	<i>hydrogenium</i> (lat.) z <i>hydro</i> (řec.) = voda a <i>gennao</i> (lat.) = tvořím
wolfram	1783	J.J. a F. de Elhuyar (Špaň.)	wolframit = minerál
xenon	1898	Sir William Ramsay (Brit.)	<i>xenos</i> (řec.) = cizí
ytterbium	1907	G. Urbain (Fr.)	Ytterby, Švédsko
yttrium	1843	C.G. Mosander (Švéd.)	Ytterby, Švédsko
zinek	1746	A.S. Marggraf (Něm.)	<i>zink</i> (něm.) = pochybného původu
zirkonium	1789	M.H. Klaproth (Něm.)	zirkon (minerál). Název od <i>zagrum</i> (arab.) = zlaté barvy
zlato	–	–	<i>aurum</i> (lat.) = úsvit
železo	–	–	<i>ferrum</i> (lat.) = železo

Ilustrací tabulky II je obrázek 1, který různými odstíny vybarvení políček periodické tabulky odlišuje prvky objevené v různých obdobích.

Obr. 1: Chronologie objevů chemických prvků.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0
H																	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt									

lanthanoidy:

Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu

aktinoidy:

Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

Vybarvení pole	Doba objevení prvku
	objeveno do přelomu letopočtu
	objeveno v 1. – 17. století
	objeveno v 18. století
	objeveno v 19. století
	objeveno v 20. století

1.2.3 Názvosloví prvků se $Z > 100$

Prvky umístěné na konci periodické tabulky (postupně uměle připravované od r. 1940 jadernými reakcemi) patří k vysoce radioaktivním a jejich poločasy rozpadu jsou udávány řádově v sekundách nebo jen zlomcích sekundy. Dosud neexistuje mezinárodní dohoda o triviálních názvech pro tyto prvky. Dříve byly pojmenovávány pomocí názvů navržených vědci, kteří příslušný prvek poprvé připravili. Tento postup vedl v některých případech k nejednoznačným. Např. prvek s protonovým číslem 104 má tři názvy (dubnium, kurčatovium, rutherfordium), podobně pro prvek s protonovým číslem 105 byly navrženy názvy joliotium, hahnium a nielsbohrium.

Z toho důvodu v roce 1977 IUPAC schválil dohodu o jejich názvech systematických, která vychází z **následujících principů**:

- Názvy by měly být krátké, systematické a ve vztahu k protonovému číslu prvků.
- Názvy by měly mít koncovku *-ium*.
- Značky by měly být sestaveny ze tří písmen, aby nemohlo dojít k záměně se značkami již užívanými.
- Značky by měly být odvozeny z protonového čísla a měly by být ve vztahu k názvu prvku.
- Značky a názvy by měly umožnit jednoznačnou identifikaci i nově objevených prvků s velmi vysokým protonovým číslem (až do $Z = 999$).

Názvoslovná pravidla pro pojmenování prvků se $Z > 100$ jsou:

- Název prvku je přímo odvozen od protonového čísla prvku užitím číselných základů uvedených v tabulce III.

Tabulka III: Číselné základy prvků se $Z > 100$

číslo	základ	číslo	základ
0	nil	5	pent
1	un	6	hex
2	bi	7	sept
3	tri	8	oct
4	quad	9	enn

- Základy jsou sestaveny v pořadí číslic, které tvoří atomové číslo, a zakončeny koncovkou „-ium“.
- Koncové **n** u „enn“ se vypouští, pokud by bylo před „nil“ a koncové **i** z „bi“ a „tri“ se vypouští před „-ium“.
- Symbol prvku je složen z počátečních písmen číselných základů, které tvoří název (směs řeckých a latinských základů je nutná k tomu, abychom se vyhnuli dvojznačnosti – např. zde používáme základ „sept“ místo obvyklejšího „hept“.)

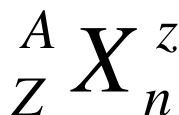
V následujících příkladech (tabulka IV) jsou první písmena základů zvýrazněna:

Tabulka IV: Příklady značek a názvů prvků se $Z > 100$

Z	Název	Symbol	Z	Název	Symbol
101	un nilunium	Unu	120	un binilium	Ubn
102	un nilbium	Unb	121	un biumium	Ubu
103	un niltrium	Unt	130	un trinilium	Utn
104	un nilquadium	Unq	140	un quadnilium	Uqn
105	un nilpentium	Unp	150	un pentnilium	Upn
106	un nilhexium	Unh	200	bi nilnilium	Bnn
107	un nilseptium	Uns	201	bi nilunium	Bnu
108	un niloctium	Uno	202	bi nilbium	Bnb
109	un nilennium	Une	300	tri nilnilium	Tnn
110	un unnilium	Uun	400	quad nilnilium	Qnn
111	un ununium	Uuu	500	pent nilnilium	Pnn
112	un unbium	Uub	900	enn nilnilium	Enn

1.2.4 Význam symbolů u značek prvků

Atom či skupinu atomů téhož prvku X lze obecně zapsat naznačeným způsobem:

Použité symboly mají tento význam:

A	hmotnostní číslo:	číselný index umístěný vlevo nahoře u značky prvku
Z	atomové (protonové) číslo:	číselný index umístěný vlevo dole u značky prvku
n	počet atomů v molekule:	číselný index umístěný vpravo dole u značky prvku
z	náboj iontu:	číselný index umístěný vpravo nahoře u značky prvku

Příklad: ${}^{32}_{16}\text{S}^{2-}$ představuje anion se dvěma zápornými náboji, tvořený dvěma atomy síry s protonovým číslem 16 a hmotnostním číslem 32.

1.2.5 Zápis rovnic jaderných reakcí

Jaderné reakce je možno zapisovat dvěma způsoby.

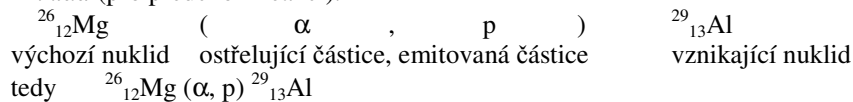
a) „Klasickým“ způsobem (obdobně jako běžné chemické reakce):

Příklad:

b) Zkráceným způsobem:

Příklad (pro předchozí reakci):

1.3 Názvy skupin a podskupin prvků

1.3.1 Přehled názvů skupin a podskupin prvků

V současné době přežívají tradiční skupinové názvy uvedené v tabulce Va. Zařazení prvků do těchto skupin však v mnohých případech nebralo ohled na elektronovou konfiguraci prvků (např. ke kovům alkalických zemin nejsou zařazovány prvky Be, Mg, přestože se vyznačují elektronotou konfigurací ns^2 , obdobně jako Ca, Sr, Ba, Ra).

Tabulka Va: Tradiční skupinové názvy prvků

alkalické kovy	Li, Na, K, Rb, Cs, Fr
kovy alkalických zemin	Ca, Sr, Ba, Ra
chalkogeny	O, S, Se, Te, Po
halogeny	F, Cl, Br, I, At
vzácné plyny	He, Ne, Ar, Kr, Xe, Rn
prvky vzácných zemin	Sc, Y, La, Ce až Lu
lanthanoidy	Ce až Lu
aktinoidy	Th až Lr
transurany	Np až Lr
triáda železa	Fe, Co, Ni
lehké kovy platinové	Ru, Rh, Pd
těžké kovy platinové	Os, Ir, Pt

Nově byly zavedeny tyto skupinové názvy (tabulka Vb):

Tabulka Vb: Nově zavedené skupinové názvy prvků

triely	B, Al, Ga, In, Tl
tetrelly	C, Si, Ge, Sn, Pb
pentely	N, P, As, Sb, Bi

Výše uvedené skupiny prvků znázorňuje obrázek 2.

Obr. 2: Skupinové názvy prvků.

- a) alkalické kovy, kovy alkalických zemin, triely, tetrelly, pentely, chalkogeny, halogeny, vzácné plyny
 b) transurany, lanthanoidy, aktinoidy, prvky vzácných zemin, triáda železa, lehké platinové kovy, lehké platinové kovy, těžké platinové kovy

Pozn.: Značení skupin: IUPAC, Nomenclature of Inorganic Chemistry, 1989: 1, 2, ..., 17, 18
 IUPAC, Rules for Inorganic Nomenclature, 1970: I a, II a, ... I b, II b, ...

Obr. 2a:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0
H																	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt									

lanthanoidy:	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu
aktinoidy:	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

Značení	Skupiny prvků	Značení	Skupiny prvků
písmo	alkalické kovy (Li, Na, K, Rb, Cs, Fr)	písmo	pentely (N, P, As, Sb, Bi)
písmo	kovy alkalických zemin (Ca, Sr, Ba, Ra)	písmo	chalkogeny (O, S, Se, Te, Po)
písmo	triely (B, Al, Ga, In, Tl)	písmo	halogeny (F, Cl, Br, I, At)
písmo	tetrelly (C, Si, Ge, Sn, Pb)	písmo	vzácné plyny (He, Ne, Ar, Kr, Xe, Rn)

Obr. 2b:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0
H																	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt									

lanthanoidy:	<i>Ce</i>	<i>Pr</i>	<i>Nd</i>	<i>Pm</i>	<i>Sm</i>	<i>Eu</i>	<i>Gd</i>	<i>Tb</i>	<i>Dy</i>	<i>Ho</i>	<i>Er</i>	<i>Tm</i>	<i>Yb</i>	<i>Lu</i>
aktinoidy:	<i>Th</i>	<i>Pa</i>	<i>U</i>	<i>Np</i>	<i>Pu</i>	<i>Am</i>	<i>Cm</i>	<i>Bk</i>	<i>Cf</i>	<i>Es</i>	<i>Fm</i>	<i>Md</i>	<i>No</i>	<i>Lr</i>

Značení	Skupiny prvků	Značení	Skupiny prvků
	transurany (prvky následující za uranem)		triáda železa (Fe, Co, Ni)
písmo	lanthanoidy (Ce až Lu)		lehké platinové kovy (Ru, Rh, Pd)
písmo	aktinoidy (Th až Lr)		těžké platinové kovy (Os, Ir, Pt)
	prvky vzácných zemin (Sc, Y, La, Ce až Lu)		

Nověji se prvky člení do skupin podle elektronové konfigurace jejich valenční vrstvy. Skupiny prvků se označují římskými číslicemi 0, I, II, ... VIII nebo arabskými číslicemi 1, 2, 3, ..., 18 (obr. 3).

Obr. 3: Označení skupin v periodické soustavě prvků.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII			I	II	III	IV	V	VI	VII	0
H																	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt									

lanthanoidy:	Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu
aktinoidy:	Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

Dále lze skupiny prvků členit na podskupiny. Podskupiny prvků se označují přiřazením tiskacích písmen A a B (případně a, b) k římské číslici označující skupinu (obr. 3). Podskupiny A (případně a) bývají označovány jako hlavní, podskupiny B (případně b) jako vedlejší. Podskupiny prvků podobných vlastností je možno označovat i názvem prvního prvku podskupiny, např. prvky podskupiny manganu (Mn, Tc, Re), prvky podskupiny chromu (Cr, Mo, W), prvky podskupiny vanadu (V, Nb, Ta), prvky podskupiny titanu (Ti, Zr, Hf, Db)...

Podle doporučení IUPAC z roku 1970 jsou do podskupin A (a) řazeny prvky nepřechodné, do podskupin B (b) prvky přechodné. V české odborné literatuře (např. [7], jejíž autor je zároveň členem české názvoslovné komise), se však používá i jiné členění prvků do podskupin A, B, které znázorňuje tabulka VI. Nověji je možno členit periodickou tabulku na skupiny označované 1, 2, 3, ..., 18 (obr. 3), kde každé podskupině je přiděleno její samostatné číslo (IUPAC, 1989).

Tabulka VI: Alternativní označování podskupin A, B

1A	2A	3A	4A	5A	6A	7A
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc
Cs	Ba	La*	Hf	Ta	W	Re
Fr	Ra	Ac**				

1B	2B	3B	4B	5B	6B	7B
Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br
Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I
Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At

Prvky lze dělit dle vlastností na kovy, nekovy a polokovy, popř. na nepřechodné prvky (s-a p-prvky), prvky přechodné (d-prvky) a prvky vnitřně přechodné (f-prvky), jak je znázorněno na obr. 4.

* včetně lanthanoidů

** včetně aktinoidů, avšak thorium, protaktinium a uran jsou v některých literárních pramenech řazeny do podskupin 4A, 5A, 6A

Obr. 4: Členění prvků na s-prvky, p-prvky, d-prvky, f-prvky.

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0
H																	He
Li	Be											B	C	N	O	F	Ne
Na	Mg											Al	Si	P	S	Cl	Ar
K	Ca	Sc	Ti	V	Cr	Mn	Fe	Co	Ni	Cu	Zn	Ga	Ge	As	Se	Br	Kr
Rb	Sr	Y	Zr	Nb	Mo	Tc	Ru	Rh	Pd	Ag	Cd	In	Sn	Sb	Te	I	Xe
Cs	Ba	La	Hf	Ta	W	Re	Os	Ir	Pt	Au	Hg	Tl	Pb	Bi	Po	At	Rn
Fr	Ra	Ac	Db	Jl	Rf	Bh	Hn	Mt									

lanthanoidy:

Ce	Pr	Nd	Pm	Sm	Eu	Gd	Tb	Dy	Ho	Er	Tm	Yb	Lu
Th	Pa	U	Np	Pu	Am	Cm	Bk	Cf	Es	Fm	Md	No	Lr

	s-prvky
	p-prvky
	d-prvky
	f-prvky

1.3.2 Historie názvosloví a objevů vybraných skupin prvků

Jak už bylo výše uvedeno, pro některé skupiny prvků se dosud používá triviální pojmenování, které bylo schváleno komisí pro anorganickou chemii IUPAC.

U nekovů jsou to tyto tři skupiny: halogeny, chalkogeny a vzácné plyny.

Chalkogeny

Šestá hlavní podskupina periodické soustavy zahrnuje rudotvorné prvky (chalkogeny): kyslík, síru, selen, tellur a polonium. Jejich skupinový název se odvozuje od řeckého slova *chalkos*, jímž se v dávnověku označovala měď i její rudy. Skupinový název chalkogeny přinesly pět prvkům především kyslík a síra, neboť řada měděných rud je oxidové nebo sulfidové povahy.

Mnohé sulfidové rudy společně vytváří velké skupiny nerostů, které jsou ve starší odborné literatuře označovány triviálními názvy (*blejna*, *leštěnce* a *kyzy*). K nejvýznamnějším zástupcům blejn patří blejno zinkové a manganaté (ZnS, MnS). Z leštěnců se nejčastěji vyskytují leštěnec olověný (olovnatý), stříbrný, antimonitý a měděný (PbS, Ag₂S, Sb₂S₃, Cu₂S). Mezi kyzy jsou nejčastěji zařazovány kyz železný (disulfid železnatý FeS₂), měděný (disulfid měďnatý CuS₂) a další.

Kyslík pokřtil Lavoisier nejprve na „životodárný vzduch“, který později přejmenoval na „oxygenium“. Název byl odvozen z řeckého slova *oxys* = kyselý a latinského *gennaō* = tvořím, neboť si vzhledem k současnému stavu vědy myslel, že kyslík je nedílnou složkou všech kyselin. Latinský název síry (*sulphur*) má pravděpodobně původ v sanskrtském *sulvere*, z něhož v němčině vzniklo označení *Schwefel*. Kořen *swēb* znamená spát, což v pozdějším anglosaském *sweblau* znamenalo zabít, kteroužto vlastnost síry zvětšil už Starý zákon. První kniha Mojžíšova vypráví o tom, jak rozhněvaný Hospodin dštil síru a oheň na hříšná města Sodomu a Gomoru. Název telluru si vypůjčil Rakušan Müller od matičky Země, neboť *Tellus* označuje latinsky Zemi. Berzelius pojmenoval selen podle řeckého výrazu pro Měsíc (*Selene*) a podtrhl tak jeho podobnost s tellurem. Poslední prvek přiřazený k chalkogenům – polonium – dostal název podle rodné země objevitelky M. Curie-Sklodowské.

Halogeny

K halogenům je zařazována sedmá hlavní podskupina periodické soustavy: fluor, chlor, brom, jod a astat. Sloučeniny halogenů jsou známy již od nejstarších dob. Název halogen (= solitvorný), který pochází z řeckého *chalos* (mořská sůl) a *gennaō* (tvořím), byl původně používán pouze pro chlor a zavedl jej v r. 1811 vydavatel přírodopisného časopisu, německý fyzik a chemik J.S.C. Schweigger, aby tím vyjádřil jeho schopnost slučovat se přímo s kovy za vzniku solí. Tento název se později rozšířil na všechny členy sedmé hlavní podskupiny periodické soustavy prvků.

Fluor byl přiřazen jeho název podle minerálu fluoritu, který je jeho nejrozšířenějším nerostem. Samotný název nerostu lze odvodit od latinského *fluere* (téci). Fluorit se totiž používal ke snížení teploty při tavení rud. Chlor v podobě chloridu sodného provází lidstvo od dob prehistorických, neboť už pravěký člověk používal a znal konzervační schopnosti soli. Brom, dlouho zaměňovaný za jod, byl pojmenován pro svůj charakteristický nepříjemný zápach. Název vznikl z řeckého slova *bromos*, což znamená zápach. Jod vděčí za svůj název fialovému zabarvení svých par, neboť řecké *ioeidés* znamená fialový. Poslední prvek, zařazovaný mezi halogeny, byl získán jako produkt z uranových a thoriových rud s řadou krátkodobých a velmi nestálých radionuklidů. Dostal název astat, který se vztahuje k řeckému slovu *astatos* (nestálý).

Vzácné plyny

Osmá hlavní podskupina periodické soustavy prvků zahrnuje vzácné plyny helium, neon, argon, krypton, xenon a radon (dříve též označované jako netečné).

V letech 1784 a 1785 uveřejnil anglický učenec Henry Cavendish výsledky svých sedmiletých pokusů zaměřených na chemické a fyzikální vlastnosti vzduchu. Ač byl Cavendish po celý svůj život zastáncem a obhájcem flogistonové teorie, vděčí mu věda za řadu důležitých objevů. Při výzkumu působení elektrických jisker na kyslík, který považoval za deflogistonovaný vzduch, získal Cavendish po jeho následné adsorpci malou plynovou bublinku, kterou odhadl objemově na 1/120 původního plynu. Tak izoloval (aniž o tom věděl) jako první badatel vzácné plyny. Cavendishův objev však zůstal po více než sto let nepovšimnut. Teprve koncem roku 1898 se podařilo Ramsayovi a jeho spolupracovníkovi Traversovi izolovat nízkoteplotní destilací zkapalněného vzduchu pět nových prvků, které byly o dva roky později doplněny radonem, jenž nyní skupinu vzácných plynů uzavírá.

Helium, jako jediný prvek, který byl objeven dříve ve vesmíru než na Zemi, získal název podle řeckého slova *helios*, což znamená slunce. Francouzský hvězdář Janssen jej objevil při zkoumání zatmění Slunce v Indii prostřednictvím spektroskopu. O jméno neonu se zasloužil Ramsayův třináctiletý syn, který jej po otcově objevu nazval „nový“ (latinsky *novum*). Jeho otci se návrh líbil a pro lepší zvучnost zvolil významově stejné slovo neon (řecké *neos* = nový). Ramsay objevil a pojmenoval také argon, krypton a xenon. Argon pojmenoval s ohledem na jeho chemickou netečnost, neboť v řečtině slovo *argos* znamená líný. Názvem krypton se snažil vystihnout jeho ukrytí ve vzduchu (řecky *kryptos* = skrytý, utajený). Název pro xenon odvodil z řeckého slova *xenos*, významem cizí, protože byl objeven jako cizí příměs argonu. Poslednímu radonu jeho objevitel Němec Dorn odvodil název od prvku zvaného radium přidáním koncovky -on, charakteristické pro již objevené ostatní vzácné plyny.

U kovů se triviální pojmenování běžně užívá zejména u skupin alkalických kovů a kovů alkalických zemin.

Alkalické kovy

patří do první hlavní podskupiny periodické soustavy prvků. Řadí se k nim: Li, Na, K, Rb, Cs, Fr. Skupinový název vyjadřuje skutečnost, že oxidy těchto prvků s vodou vytváří silné zásady – alkalie.

Sloučeniny sodíku a draslíku jsou známy od starověku a do roku 1755 se mezi nimi nedělal rozdíl. Teprve Klaproth začal jejich sloučeniny rozlišovat. Čisté prvky (sodík, draslík) poprvé připravil elektrolyticky na začátku 19. století H. Davy (1809). Pro sodík navrhl název sodium od jeho známé sloučeniny sody. Švédský chemik Berzelius jej však přejmenoval na natrium. Název odvodil od arabského slova *natron* stejného významu (arab. *natron* = soda). Název draslíku má původ v arabském slově *kali* značící popel, z něhož se získával. Latinský název kalium je odvozen od názvu alkali (z arab. *qualjan* = rostlinný popel). Lithium bylo objeveno roku 1817 Arfvedsonem, který o svém objevu napsal: „*Našel jsem zvláštní, ohnivzdornou alkalii, pro niž profesor Berzelius navrhl název lithon, neboť na rozdíl od sody a potaše byla tato alkalie nalezena nejprve v říši kamenů (řec. lithos = kámen).*“ Později byl přejmenován na lithium. Rubidium a cesium byly objeveny 1860 – 1861 Bunsenem a Kirchhoffem spektrograficky. Pojmenovány byly podle charakteristických spektrálních čar. *Rubidos* vyjadřuje latinsky tmavě červenou barvu a *caesium* sivě modrou. Existenci francia předpověděl Mendělejev a nazval ho ekacacium. Objeven byl až 1939 Pereyovou jako produkt rozpadu aktinia a nazván dle vlasti objevitelky. V přírodě se alkalické soli vyskytují jen ve formě sloučenin, z nichž nejznámější je kuchyňská sůl.

Kovy alkalických zemin

Kovy alkalických zemin (Ca, Sr, Ba, Ra), zařazované do druhé hlavní podskupiny periodické soustavy prvků, vděčí za svůj název oxidům a hydroxidům, které se podobají svou zásaditostí alkalickým kovům, ale jsou málo rozpustné podobně jako $\text{Al}(\text{OH})_3$, který byl označován jako zemina.

První prvek uvedené podskupiny vápník je biogenní a provází vývoj života na naší planetě. V podobě sloučenin je součástí schránek měkkýšů, tvoří geologické útvary (hřebeny a masivy hor, krápníky v jeskyních atd). Za své pojmenování vděčí latinskému názvu vápna *calx*.

Stroncium dostalo název podle nerostu stroncianitu, v němž bylo nalezeno. Akademik Fersman je nazval „kov červených ohňů“, protože nejčastější složkou červených raket používaných při ohňostrojích je dusičnan strontnatý.

Lavoisier pojmenoval třetí prvek této skupiny (baryum) podle těžkého nerostu, v němž byl nalezen. Nazval jej baryt, což znamená těžký.

Poslední člen skupiny byl objeven 1898 manželi Curieovými v jáchymovském smolinci. Pro zvláštní schopnost vyzařovat neviditelné (radioaktivní) záření byl objevený kov pojmenován radium (*radius* = paprsek).

1.3.3 Cvičení I: Prvky

Úloha 1: Do tabulky doplňte století objevu uvedených prvků a jejich objevitele (včetně národnosti):

značka prvku	století objevu	objevitel (národnost)
At		
Fr		
O		
Po		
Fe		
Au		
Rb		
S		
Na		
W		
H		
P		

Nápověda: V nápovědě jsou uvedeny časové možnosti objevu a jména objevitelů (jsou seřazena podle abecedy).

století objevu: 20., 20., 19., 19., 19., 18., 18., 18., 17., zbývající tři prvky byly objeveny před naším letopočtem a nelze u nich říci, že byly objeveny v pravém slova smyslu, neboť je lidé nacházeli odpradáвна ve volné přírodě.

objevitelé: H. Brant, R.W. Bunsen, R.G. Kirchhoff, H. Cavendish, D.R. Corson, M. Curie-Sklodowska, D. Humphry, F.de Elhuyar, M. Pereyová, J. Priestley.

Úloha 2: Pokuste se z písmen názvů jednotlivých prvků sestavit největší možný počet značek prvků včetně lanthanoidů a aktinoidů.

- zinek
- antimon
- arsen

Úloha 3: Spočítejte prvky, jejichž latinský název začíná písmenem „S“.

Úloha 4: Napište české názvy prvků, jejichž značka začíná písmenem „A“.

Úloha 5: Uveďte značku a název atomů nebo molekul

- prvku ze skupiny chalcogenů, který se za norm. podmínek nachází v atmosféře ve dvou různých molekulárních formách.
- prvku VII. hlavní skupiny, který se v přírodě vyskytuje pouze jako radioaktivní
- jediných dvou prvků, které jsou za normálních podmínek kapalné
- polokovu s protonovým číslem 14.
- stříbrolesklého měkkého kovu, velmi reaktivního, s nízkou hodnotou elektronegativity, který se za normálních podmínek uchovává pod petrolejem a je obsažen v kuchyňské soli.
- kovů z VIII. skupiny, které jsou rozpouštědly vodíku.
- kovu červené barvy, jehož kationty barví plamen zeleně.
- nekovu, který obsahuje v elektronovém obalu 17 elektronů.

Úloha 6: Množinu prvků {Si, W, Ca, Li, Te, N, Sn, Cl, H, Zn, Mg, La, Os, I, B, C, S} rozdělte do tří skupin:

- kovy
- nekovy
- polokovy

Úloha 7: Doplňte tabulku:

Značka prvku	Z	A _r	Obsazení slupek elektrony							počet valenčních elektronů
			K	L	M	N	O	P	Q	
N			2	5						
Si	14									
Li		6,9								
	8		2	6						6
	16									6
Cl		35,5								7
Ca	20	40,1								
H		1,01								1
	6		2	4						
	5	10,8	2	3						

Úloha 8: Doplňte označení podskupiny (IA, IIIB apod. podle IUPAC 1970):

- kovy alkalických zemin
- vzácné plyny
- chalkogeny
- halogeny
- alkalické kovy
- lanthanoidy
- aktinoidy
- triáda železa
- podskupina manganu

Úloha 9: Která z alternativ vyjadřuje správné zařazení prvků VIII. B (podle IUPAC 1970) skupiny do triád ?

a)

Fe	Ru	Os
Co	Rh	Ir
Ni	Pd	Pt

b)

Fe	Co	Ni
Ru	Rh	Pd
Os	Ir	Pt

c)

Fe	Co	Ir
Ru	Ni	Pt
Rh	Os	Pd

Úloha 10: Označte prvky, které nepatří do uvedených podskupin. Chybné prvky nahraďte správnými.

a)

podskupina chromu (VI. B)
Cr
Mn
W

b)

podskupina mědi (I. B)
Cu
Pt
Au

c)

podskupina zinku (II. B)
Zn
Cd
Hg

d)

podskupina germania (IV. A)
Ge
Sn
Si

Úloha 11: Seřadte prvky podle vzrůstající hodnoty elektronegativity: Fr, H, Li, C, O, F, S, Cl, N, Ca.

Úloha 12: Který z následujících prvků {H, He, C, O, Na, Ca, Cl, K, Al, Si} má:

- největší počet protonů
- nejmenší počet elektronů
- největší počet izotopů
- nejmenší počet izotopů

Úloha 13: Uvedte v abecedním pořadí latinské názvy všech známých prvků, které jsou za normálních podmínek plyny.

Úloha 14: Uveďte celkový počet protonů v každé z následujících částic:
 ${}_{9}^{19}\text{F}^-$, ${}_{42}^{98}\text{Mo}$, ${}_{8}^{16}\text{O}_3$, ${}_{15}^{31}\text{P}_4$, P_4O_{10}

Úloha 15: Uvedené prvky zařadte do slepé periodické tabulky:
 Na, B, Si, As, I, Rn, Cr, W, Mn, Os

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0

2 Obecné zásady názvosloví anorganických sloučenin

Zásady a pravidla, kterým je v současné době podřízena tvorba chemického názvosloví anorganických sloučenin, lze chápat jako vědeckou normu, již je třeba respektovat a v praxi důsledně dodržovat. Od druhé poloviny 70. let 20. století bylo postupně jednotné chemické názvosloví zakotveno v osnovách a učebnicích základních, středních i vysokých škol, ale dodnes jeho nedůsledné dodržování přetrvává v odborné, každodenní i školní praxi.

Chemické názvosloví (nomenklatura) však není dogmaticky uzavřený systém. Vyjadřuje současný stav poznání a postupně se rozvíjí v souladu s rozvojem všech odvětví chemie. Nové poznatky zákonitě vyvolávají i nutnost úprav, změn i doplnění užívané chemické nomenklatury.

Základním požadavkem moderního vědeckého názvosloví je racionálnost. Názvoslovná pravidla musí umožnit tvorbu srozumitelného a jednoznačného názvu či vzorce kterékoliv chemické sloučeniny, integrujícího podle potřeby informace o stechiometrických poměrech, oxidačních číslech, struktuře apod.

2.1 Oxidační číslo prvků

Oxidační číslo prvků je základní pojem, na němž je vybudováno názvosloví anorganické chemie.

Oxidační číslo prvku je číselně rovno formálnímu elektrickému náboji, který by byl na atomu prvku přítomen, kdyby elektrony každé vazby z prvku vycházející byly přiděleny elektronegativnějšímu z obou partnerů. Za jednotku elektrického náboje v tomto případě bereme elektrický náboj jednoho elektronu.

Oxidační čísla jednotlivých prvků píšeme za značku prvku napravo nahoru římskými číslicemi, znaménko „plus“ se nepíše, znaménko „minus“ se píše před číslicí, např. Na^{I} nebo $\text{Cl}^{-\text{I}}$.

Určení oxidačních čísel prvků přímo z definice se v mnoha případech ukazuje jako nepraktické, neboť to vyžaduje znalost elektronegativit velkého množství prvků a znalosti o násobnosti vazeb v molekulách anorganických látek. **Z toho důvodu se v anorganické chemii využívají pro určení oxidačních čísel prvků následující pravidla** (plynoucí z výše uvedené definice):

- 1) Oxidační čísla prvků v elementárním stavu jsou rovna nule, např. Cl_2^0 , Na^0 , P_4^0 , O_3^0 , S_8^0
- 2) Vazba mezi atomy téhož prvku k oxidačnímu číslu nepřispívá (vazebné elektrony se mezi oba vazebné partnery rozdělí přesně půl napůl, žádnému z partnerů tím tedy oproti původnímu uspořádání elektronů nepřibude ani neubude):
Např. peroxid vodíku: H_2O_2 $\text{H} \bullet | \bullet \text{O} \bullet | \bullet \text{O} \bullet | \bullet \text{H}$ $\text{H}^{\text{I}} | \bullet \bullet \text{O}^{-\text{I}} \bullet | \bullet \text{O}^{-\text{I}} \bullet \bullet | \text{H}^{\text{I}}$
molekula vodíku: H_2 $\text{H} \bullet | \bullet \text{H}$ $\text{H}^0 \bullet | \bullet \text{H}^0$
- 3) Oxidační číslo vodíku je ve většině sloučenin I:
 $\text{H}^{\text{I}}\text{Cl}$, $\text{H}^{\text{I}}_2\text{O}$, $\text{H}^{\text{I}}_2\text{SO}_4$, NaOH^{I}
Výjimku tvoří hydridy kovů (tj. sloučeniny, kde je vodík vázán přímo na kov), v nichž má vodík oxidační číslo $-I$.
 $\text{LiH}^{-\text{I}}$, $\text{CaH}^{-\text{I}}_2$,...
- 4) Oxidační číslo kyslíku je ve většině sloučenin $-II$.
 $\text{Al}_2\text{O}^{-\text{II}}_3$, $\text{KO}^{-\text{II}}\text{H}$, $\text{H}_2\text{O}^{-\text{II}}$,...
Výjimku tvoří:
  - peroxidy (anion O_2^{2-}): $\text{CaO}^{-\text{I}}_2$, $\text{H}_2\text{O}^{-\text{I}}_2$,...
  - hyperoxidy, které obsahují anion O_2^- : KO_2 , CsO_2
  - ozonidy (anion O_3^-): LiO_3
  - a fluoridy kyslíku, kde je oxidační číslo kyslíku kladné: $\text{O}^{\text{II}}\text{F}_2$
- 5) Atom síry má často oxidační číslo $-II$ (kromě disulfidů a kyslíkatých sloučenin síry).
 $\text{ZnS}^{-\text{II}}$, $\text{H}_2\text{S}^{-\text{II}}$,...
V disulfidech má atom síry oxidační číslo $-I$ (Obsahují anion S_2^{2-} , což je obdoba peroxidů):
 $\text{H}_2\text{S}^{-\text{I}}_2$, $\text{Cl}_2\text{S}^{-\text{I}}_2$,...
- 6) Maximální oxidační číslo je dáno číslem skupiny (IUPAC 1970) periodického systému prvků.
Výjimku tvoří Cu, Ag, Au (prvky I. skupiny)
- 7) Rozdíl mezi největším kladným a záporným oxidačním číslem téhož prvku je maximálně 8.
Př. $\text{Cl}^{-\text{I}} - \text{Cl}^{\text{VII}}$: $7 - (-1) = 8$

8) Atomy některých prvků mají ve všech svých běžných sloučeninách a iontech stálé oxidační číslo, např. F^{-1} , Li^1 , Na^1 , K^1 , Rb^1 , Cs^1 , Be^{II} , Mg^{II} , Ca^{II} , Sr^{II} , Ba^{II} , Zn^{II} , B^{III} , Al^{III} .
9) Prvky VII. A skupiny mají v binárních bezkyslíkatých sloučeninách oxidační číslo $-I$. KI^{-1} , HBr^{-1} , $FeCl_3^{-1}$, ...
10) Součet oxidačních čísel všech atomů v elektroneutralní molekule je 0. $Ba^{II}Cl_2^{-1}$ $2 + 2 \cdot (-1) = 0$ $K^1O^{-II}H^1$ $1 + (-2) + 1 = 0$
11) V kationtech a aniontech je součet oxidačních čísel roven náboji iontů, např. NH_4^+ : N^{-III} , 4 H^1 : $-3 + 4 \cdot 1 = 1$ SO_4^{2-} : S^{VI} , 4 O^{-II} : $6 + 4 \cdot (-2) = -2$

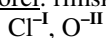
Oxidační číslo je pojem formální a v mnoha případech neodpovídá skutečné elektronové konfiguraci v molekule.

Potíže s určováním mohou nastat v takových případech, kdy prvky ve sloučenině mají stejnou hodnotu elektronegativity, např. u NCl_3 , S_4N_4 aj. V takových případech rozhoduje o hodnotě oxidačního čísla prvku chemické chování sloučeniny.

2.1.1 Vyznačení oxidačního čísla

Vyznačení oxidačního čísla se provádí:

a) ve vzorcí: římskými číslicemi vpravo nahoru ke značce prvku (Stockovo číslo).

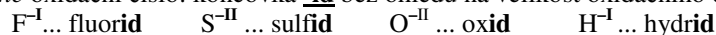

b) v názvu:

α) římskými číslicemi v kulaté závorce za název prvku (jen vzácně – viz dále)

β) koncovkou:

– *záporné* oxidační číslo: koncovka **-id** bez ohledu na velikost oxidačního čísla:

– *kladné* oxidační číslo: soustavou názvoslovných zakončení, závisících na velikosti oxidačního čísla (tab. VII).

Tabulka VII: Názvoslovná zakončení pro vyznačení kladného oxidačního čísla

oxidační číslo	zakončení pro jeden atom	příklad	název	zakončení pro anion kyslíkaté soli	příklad aniontu	název
I	-ný	Na^I	sodný	-nan	ClO^-	chlornan
II	-natý	Mg^{II}	hořečnatý	-natan	$[PtCl_4]^{2-}$	tetrachloroplatnatan
III	-itý	Al^{III}	hlinitý	-itan	NO_2^- BO_3^{3-}	dusitan boritan
IV	-ičitý	C^{IV}	uhlíčitý	-ičitan	SO_3^{2-}	siřičitan
V	-ičný -ečný	N^V P^V	dusičný fosforečný	-ičnan -ečnan	NO_3^- ClO_3^- PO_4^{3-}	dusičnan chlorečnan fosforečnan
VI	-ový	S^{IV}	sírový	-an	SO_4^{2-}	síran
VII	-istý	Mn^{VII}	manganistý	-istan	MnO_4^-	manganistan
VIII	-ičelý	Os^{VIII}	osmičelý	-ičelan	OsO_5^{2-}	osmičelan

Určení oxidačního čísla podle definice

Oxidační číslo prvku můžeme určit přímo z jeho definice, známe-li elektronegativity vzájemně vázaných atomů. Uvažujme molekulu vody: H_2O $\text{H}-\text{O}-\text{H}$ $\text{H}\bullet\bullet\text{O}\bullet\bullet\text{H}$

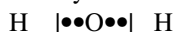
Každému z vazebných partnerů náleží jeden elektron z vazebného elektronového páru: $\text{H}\bullet|\bullet\text{O}\bullet|\bullet\text{H}$

Význam symbolů:

—	elektronový pár
•	elektron
••	elektronový pár
	čára znázorňující schematické přidělení vazebných elektronů jednotlivým atomům

Elektronegativity vázaných atomů jsou: $X(\text{H}) = 2,2$
 $X(\text{O}) = 3,5$

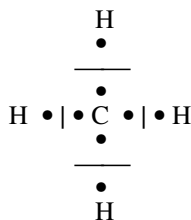
Vzhledem k tomu, že kyslík má tedy větší elektronegativitu než vodík, přidělí se mu podle definice oxidačního čísla všechny elektrony z jeho vazeb s vodíkem (myšlenkově):

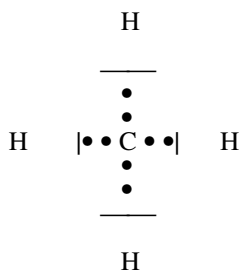
Tím ovšem na atomu kyslíku přebývají dva (záporně nabitě) elektrony ve srovnání s původním elektricky neutrálním uspořádáním, jeho formální náboj je tedy $2-$ a jeho oxidační číslo je $-II$. Na atomu vodíku naopak vždy jeden elektron chybí, formální náboj každého z atomů vodíku je tedy $1+$ a jeho oxidační číslo je I (znaménko $+$ se v zápise oxidačního čísla neuvádí).

Jak již bylo řečeno, oxidační číslo je formální pojem, jak naznačuje následující úvaha na příkladu molekuly methanu CH_4 .

Elektronegativity vazebných partnerů jsou: $X(\text{C}) = 2,5$ a $X(\text{H}) = 2,2$. Rozdíl elektronegativit je $0,3$, z čehož plyne, že se ve skutečnosti jedná o sloučeninu s nepolárními vazbami a všechny vázané atomy jsou elektricky neutrální, nesou tedy žádný elektrický náboj:

Přesto můžeme všem atomům přiřadit oxidační čísla podle definice:

Kdyby (podle definice) byly všechny vazebné elektrony přiděleny vždy elektronegativnějšímu partnerovi (tj. uhlíku), chyběl by na každém atomu vodíku jeden elektron a každý atom vodíku by měl formální náboj $1+$. Oxidační číslo vodíku v methanu je tedy I . Zároveň by byly uvažované čtyři elektrony (od každého atomu vodíku jeden) přiděleny atomu uhlíku, který by měl formální náboj $4-$. Oxidační číslo uhlíku v methanu je tedy $-IV$.

Formální náboj iontu je v některých případech zapotřebí od oxidačního čísla pečlivě odlišovat, podobně jako je zapotřebí rozlišovat použití arabských a římských číslic:

Stockovo číslo = oxidační číslo atomu. Zapisuje se římskými číslicemi.

$U^{VI}O_2SO_4$ síran uranylu(VI) Zápis „ U^{VI} “ znamená, že uran má v této sloučenině oxidační číslo VI.

Ewensovo-Bassettovo číslo = formální elektrický náboj iontu. Zapisuje se arabskými číslicemi.

UO_2^{2+} uranyl(2+) Zápis „uranyl(2+)“ znamená, že skupina UO_2 (tj. uranyl) má celkový formální náboj 2+.

UO_2SO_4 síran uranylu(2+)

Způsob zápisu Stockova a Ewens-Bassettova čísla je nutno pečlivě odlišovat, jak ilustruje následující schéma:

Stockovo číslo	S^{-II}	Cl^{-I}	Ag^0	H^I	Mg^{II}	-II	-I	0	I	II
Ewensovo-Bassettovo číslo	SO_4^{2-} ,	Cl^- ,	Ag	H^+ ,	Mg^{2+} ,	2-	-	nepíše se	+	2+

2.1.2 Cvičení II: Oxidační čísla prvků

Úloha 16: Některé prvky mají ve svých běžných sloučeninách stálé oxidační číslo. Ke každé uvedené značce prvku vyznačte takové oxidační číslo, jaké by měl atom tohoto prvku v molekule své běžné sloučeniny. F, Na, Mg, Zn, Al, Ca.

Úloha 17: Určete oxidační číslo kyslíku v následujících sloučeninách:

a) H_2O , b) H_2O_2 , c) BaO_2 , d) OF_2 , e) HClO , f) Rb_2O_2 , g) K_2O_2 , h) $\text{Ca}(\text{OH})_2$, i) KClO_3 , j) $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_7$

Úloha 18: Ve které z uvedených sloučenin má kyslík kladné oxidační číslo a proč?

a) H_2O , b) H_2O_2 , c) BaO_2 , d) OF_2 , e) HClO , f) RbO_2 , g) K_2O_2 , h) $\text{Ca}(\text{OH})_2$, i) KClO_3 , j) $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_7$

Úloha 19: Opravte chybné hodnoty oxidačních čísel kovů v následujících sloučeninách:

a) $\text{Fe}^{\text{III}}(\text{NO}_3)_3$, b) $\text{Ca}^{\text{II}}\text{HPO}_4$, c) $\text{Al}^{\text{-III}}\text{H}_3$, d) $\text{Pb}^{\text{I}}\text{CO}_3$, e) $\text{Na}^{\text{II}}\text{NO}_2$, f) $\text{NH}_4\text{Mg}^{\text{I}}\text{PO}_4$, g) $\text{Li}_2^{\text{I}}\text{SO}_4$, h) $\text{K}^{\text{I}}\text{ClO}_4$, i) $\text{K}_2^{\text{I}}\text{CO}_3$, j) $\text{Ca}^{\text{II}}(\text{HS})_2$, k) $\text{Co}^{\text{IV}}(\text{NO}_3)_2$, l) $\text{Na}_3^{\text{I}}\text{BO}_3$

Úloha 20: Sestavte vzorce následujících železných rud a určete oxidační čísla atomů železa.

a) krevet (oxid), b) ocelek (uhlíčitán), c) magnetovec (podvojný oxid)

Nápovědu naleznete v příloze I.

Úloha 21: Určete oxidační čísla atomů kovů v následujících podvojných oxidech a zároveň sestavte jejich vzorce.

a) oxid hořečnat-hliníkový (spinel)
b) oxid železnato-chromitý (chromit)
c) oxid železnato-titaničitý (ilmenit)

Úloha 22: V následujících třech redoxních rovnicích vyznačte oxidační čísla pouze u těch atomů, jejichž hodnota oxidačního čísla se mění.

a) $3 \text{As} + 5 \text{HNO}_3 + 2 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 3 \text{H}_3\text{AsO}_4 + 5 \text{NO}$
b) $6 \text{KI} + \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 + 7 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow 3 \text{I}_2 + \text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3 + 4 \text{K}_2\text{SO}_4 + 7 \text{H}_2\text{O}$
c) $3 \text{I}_2 + 10 \text{HNO}_3 \rightarrow 6 \text{HIO}_3 + 10 \text{NO} + 2 \text{H}_2\text{O}$

Úloha 23: Ve které z uvedených sloučenin má mangan nejvyšší oxidační číslo a jaká je jeho hodnota?

a) Mn_2O_3 , b) MnO_2 , c) Mn_3O_4 , d) K_2MnO_4 , e) MnO , f) KMnO_4

Úloha 24: Ve které z uvedených sloučenin má chlor nejnižší oxidační číslo a jaká je jeho hodnota?

a) Cl_2O , b) CaCl_2 , c) ClO_2 , d) Cl_2O_3 , e) HClO , f) NaClO_2 , g) KClO_3 , h) Cl_2O_7 , i) HClO_4

Úloha 25: Napište vzorce:

a) kyselin, ve kterých má atom jodu oxidační číslo:

a) V .....
b) VII .....
c) I .....

b) oxidů dusíku, ve kterých má atom dusíku oxidační číslo:

d) I .....
e) II .....
f) III .....
g) IV .....
h) V .....

2.2 Racionální (systematické) názvy sloučenin

Racionální (systematický) název chemické sloučeniny se řídí přesně stanovenými pravidly. Název sloučeniny se tvoří ze **základu (kmene)** názvu, který je doplněn **předponami (prefixy)** nebo **koncovkami (sufixy)**, případně oběma uvedenými složkami.

Racionální chemické názvy anorganických sloučenin jsou většinou dvouslovné, tvořené podstatným jménem a přídavným jménem, nebo dvěma podstatnými jmény, z nichž zpravidla druhé je uváděné v genitivu (ve druhém pádě). Víceslovné názvy jsou frekventovány málo a užívají se např. u krystalohydrátů při vyjadřování přítomnosti molekul vody.

Příklady racionálních názvů anorganických sloučenin:

a) dvouslovných

chlorid sodný
sulfid amonný
uhlíčitan sodný
peroxid vodíku
fluorid dikyslíku
trikarbid železa

b) víceslovných

dihydrát síranu vápenatého
hexahydrát dusičnanu kobaltnatého
peroxohydrát dioxoboritanu sodného
heptahydrát síranu železnatého
amoniakát chloridu hlinitého
pentahydrát síranu měďnatého

S jednoslovnými chemickými názvy se v anorganické chemii, na rozdíl od nomenklatury většiny organických sloučenin, setkáváme zpravidla u vžitých **triviálních** názvů, které jsou většinou historického původu a neinformují o chemickém složení dané sloučeniny. Od povolených triviálních názvů je nutno odlišovat **technické** názvy dosud běžně používané v technické praxi a **mineralogické** názvy označující přírodní nerosty, které mají charakter chemických názvů.

Příklady:

a) triviální názvy

voda
fosgen
amoniak
hydrazin

b) technické názvy

pálené vápno
čpavek
modrá skalice
kyselina solná

c) mineralogické názvy

křemen
pyrit
vápenec
sádrovec

2.2.1 Názvoslovné předpony (prefixy)

Názvoslovné předpony (prefixy) jsou tří typů. Jednak předpony určující **typ** atomů nebo atomových skupin, jednak předpony určující **počet** atomů nebo atomových skupin (číslovkové předpony) a jednak **strukturu** molekul.

a) Názvoslovné předpony určující **typ atomů nebo atomových skupin** se skládají z jedné nebo více slabik, kterými se vyjadřuje přítomnost určitých atomů nebo skupiny atomů v molekule sloučeniny, např. chlor-, brom-, kyano-, thiokyanato-, nitro-, methyl-, ethyl- apod.

Příklady:

dichlorboran BCl_2H
hexakynoželezitan sodný $\text{Na}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
methylester kyseliny sírové $(\text{CH}_3\text{O})\text{SO}_2\text{H}$

b) **Číslovkové předpony (prefixy)** jsou shodně využívány v anorganické i organické chemii a pomocí nich se vyjadřují stechiometrické poměry ve sloučeninách, počet atomů téhož prvku nebo atomových skupin v molekule, apod. Podle způsobu použití je lze rozdělit na jednoduché a násobné.

α) V jednoduchých číslovkových předponách se využívají řecké nebo latinské názvy číslovek nebo jejich zlomků, jak naznačuje tabulka VIIIa. Používají se většinou k vyjádření počtu atomů určitého prvku.

Tabulka VIIIa: Přehled jednoduchých číslovkových předpon

název předpony	odpovídající číslovka	název předpony	odpovídající číslovka
hemi-	1/2	trideka-	13
seskvi-	3/2	tetradeka-	14
mono-	1	atd.	
di-	2	íkosa	20
tri-	3	henikosa	21
tetra-	4	dokosa-	22
penta-	5	trikosa-	23
hexa-	6	atd.	
hepta-	7	triakonta-	30
okta-	8	tetrakonta-	40
nona-	9	pentakonta-	50
deka-	10	atd.	
undeka-	11	hekta-	100
dodeka-	12		

Číslovková předpona **mono-** se zpravidla v názvu neuvádí. Rovněž se upouští od číslovkových předpon u sloučenin, které jsou jednoznačně definované. Tak například Al_2O_3 se nepojmenovává jako trioxid dihlinitý, ale oxid hlinitý. Jednoduché číslovkové předpony se píší dohromady se základem názvu. Je-li počet atomů velký, používá se předpona **poly-** např. polysulfidy (v nichž jsou atomy síry uspořádány řetězovitě). Předpona poly- se používá zejména v případech, kdy přesné určení vyššího počtu atomů není nutné.

Příklady:

dihydrogenfosforečnan sodný	NaH_2PO_4
tetrafosfor	P_4
hemihydrát síranu vápenatého	$\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$
trioxid hořečnato-titaničitý	MgTiO_3

β) K vyjádření počtu složitějších atomových skupin v molekule se užívají násobné číslovkové předpony (viz tab. VIIIb), zejména v případech, kdy by použitím jednoduchých číslovek došlo k porušení jednoznačnosti.

Tabulka VIIIb: Přehled násobných číslovkových předpon

název předpony	odpovídající číslovka
bis-	dvakrát
tris-	tříkrát
tetrakis-	čtyřikrát
pentakis-	pětkrát
hexakis-	šestkrát

Z tabulky je zřejmé, že tyto číslovkové předpony se s výjimkou prvních dvou (**bis-**, **tris-**) tvoří od jednoduchých číslovkových předpon přidáním přípony **-kis**. Násobné číslovkové předpony se píší dohromady se složkou názvu, ke které se vztahují. V případě použití násobných číslovkových předpon se opakovaná složka dává do kulatých závorek.

Příklady:

$\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$	tris(síran) dihlinitý
$\text{Na}_6\text{ClF}(\text{SO}_4)_2$	chlorid-fluorid-bis(síran) hexasodný
$\text{Ca}_5\text{F}(\text{PO}_4)_3$	fluorid-tris(fosforečnan) pentavápenatý
$\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2\text{F}_2$	bis(uhličitan)-difluorid triměďnatý

Odlíšnost jejich použití od použití předpon jednoduchých vyplýne z následujících příkladů:

Příklady:

$K_2S_2O_7$	disíran draselný, tj. sloučenina obsahující dichromanovou skupinu (obsahující dva centrální atomy síry) – jednoduchá předpona
$Ce(SO_4)_2$	bis(síran) ceričitý, tj. sloučenina obsahující dvě síranové skupiny (každá má jeden atom S) – násobná předpona
$Ca(I_3O_8)_2$	bis(trijodičnan) vápenatý, tj. sloučenina obsahující dvě trijodičnanové skupiny (každá má 3 centrální atomy) – nutno použít oba druhy předpon

Číslovkové předpony se běžně vyskytují také v názvech organických sloučenin a jsou podrobně diskutovány v rámci organické nomenklatury, kde se jejich prostřednictvím vyznačuje také poloha atomů nebo atomových skupin, násobných vazeb apod.

Příklady:

1,3-butadien	$CH_2=CH-CH=CH_2$
1-propanol	$CH_3-CH_2-CH_2-OH$
1,2,3-trichloropropan	$CH_2Cl-CHCl-CH_2Cl$

c) **Strukturní předpony** se rovněž využívají ke zpřesnění chemického názvu sloučeniny poskytnutím dalších informací, především stereochemického charakteru. Patří k nim zejména předpony *cis-*, *trans-*, vyjadřující prostorové uspořádání molekuly. Strukturní předpony se od následující části názvu oddělují pomlčkou, např. *cis*-diammin-dichloroplatnatý komplex.

2.2.2 Názvoslovné koncovky (sufixy)

Názvoslovné koncovky (sufixy) se připojují za základ názvu sloučeniny. V českém názvosloví se užívají buď shodně s mezinárodními, nebo byla vytvořena specificky česká zakončení především podle oxidačních čísel. Mezi názvoslovné koncovky, které jsou **v souladu s mezinárodními**, patří -id, -an, -yl, -onium, -ol, -al, apod.

Příklady:

SF_6	fluorid sírový	H_3O^+	oxonium
AsH_3	arsan	CH_3OH	methanol
$Ni(CO)_4$	tetrakarbonyl niklu	$HCOH$	methanal

Česká zakončení respektují oxidační čísla (sodný, vápenatý, hlinitý, uhličitý, dusičný, sírový, manganitý, osmičelý) a byla již diskutována v kapitole 2.1.

2.2.3 Pořadí zápisu atomů a atomových skupin ve vzorcích anorganických sloučenin

Pro pořadí zápisu atomů a atomových skupin ve vzorcích anorganických sloučenin se dodržují přijatá pravidla:

1) Kationty jsou zapisovány doleva, anionty doprava.

Příklady:

<u>vzorec sloučeniny</u>	<u>kation</u>	<u>anion</u>
NaCl	Na^+	Cl^-
H_2SO_4	H^+	SO_4^{2-}
$[Pt^{II}(NH_3)_4][Cu^{II}Cl_4]$	$[Pt^{II}(NH_3)_4]^{2+}$	$[Cu^{II}Cl_4]^{2-}$
$Na[Co^{-I}(CO)_4]$	Na^+	$[Co^{-I}(CO)_4]^-$

2) Skupiny atomů s neiontovými vazbami bývají umístěny většinou tak, aby atomy s kladným oxidačním číslem byly vlevo a atomy se záporným oxidačním číslem vpravo:

Příklady:

<u>vzorec sloučeniny či atomové skupiny</u>	<u>atom s kladným oxidačním číslem</u>	<u>atom se záporným oxidačním číslem</u>
N ₂ O ₅	N ^V	O ^{-II}
SO ₄ ²⁻	S ^{VI}	O ^{-II}
H ₂ S	H ^I	S ^{-II}
HBr	H ^I	Br ^{-I}
MnO ₄ ⁻	Mn ^{VII}	O ^{-II}

Výjimku z tohoto pravidla představují funkční a strukturální vzorce, vzorce některých sloučenin se vžitými triviálními názvy a zejména nomenklatura organické chemie, kdy má přednost zachování standardního zápisu funkčních skupin, případně rozlišení vazebných izomerů:

Příklady:

<u>vzorec sloučeniny či atomové skupiny</u>	<u>atom s kladným oxidačním číslem</u>	<u>atom se záporným oxidačním číslem</u>
NH ₃ (amoniak)	H ^I	N ^{-III}
CH ₄ (methan)	H ^I	C ^{-IV}
CS ₂ (sirouhlík)	S ^{II}	C ^{-IV}
OCN ⁻ (kyanatanový anion)	C ^{IV}	O ^{-II} , N ^{-III}
NCO ⁻ (isokyanatanový anion)	C ^{IV}	O ^{-II} , N ^{-III}
CH ₃ CH ₂ COCH ₂ CHOHCH ₃ (2-hydroxy-4-hexanon)	C ^{-III} H ^I ₃ C ^{-II} H ^I ₂ C ^{II} O ^{-II} C ^{-II} H ^I ₂ C ⁰ H ^I O ^{-II} H ^I C ^{-III} H ^I ₃	

3) Je-li ve skupině vázáno několik atomů či skupin na tentýž atom (tzv. centrální atom), uvádí se nejprve centrální atom a za ním následují ostatní složky v abecedním pořadí (jedná se zejména o řazení aniontů u podvojných a smíšených solí a o řazení ligandů u koordinačních sloučenin). Při pojmenování takovéto sloučeniny se čtou jednotlivé vázané složky zleva doprava, centrální atom však až poslední.

Příklady:

a) podvojně soli

Anionty řadíme abecedně podle počátečních písmen **značek** prvků centrálních atomů:

Ca ₅ F(PO ₄) ₃	fluorid-tris(fosforečnan) pentavápenatý („F“ je abecedně dříve než „P“)
Cu ₃ (CO ₃) ₂ F ₂	bis(uhličitan)-difluorid triměďnatý („C“ je abecedně dříve než „F“)
Na ₆ ClF(SO ₄) ₂	chlorid-fluorid-bis(síran) hexasodný („C“ je abecedně dříve než „F“ a to je abecedně dříve než „S“)

b) koordinační sloučeniny

Ligandy řadíme abecedně podle jejich **psaných názvů**:

Na ₃ [CoI(CN) ₅]	jodo-pentakyanokobaltitan trisodný („j“ (jodo) je abecedně dříve než „k“ (kyano))
[Co(NH ₃) ₃ (H ₂ O)Cl ₂]Cl	chlorid triammin-aqua-dichlorokobaltitý („am“ (ammin) je abecedně dříve než „aq“ (aqua) a to je abecedně dříve než „ch“ (chloro))

4) Hydrátovou vodu (nebo vzorce jiných rozpouštědel tvořících společné krystaly s danou látkou) píšeme až za vzorec sloučeniny a oddělujeme tečkou (názvosloví adičních sloučenin je podrobně diskutováno v kapitole 3.2.5.5):

ZnSO ₄ · 7H ₂ O	heptahydrát síranu zinečnatého
CuCl ₂ · 2C ₂ H ₅ OH	diethanolát chloridu měďnatého
CaCl ₂ · 8NH ₃	oktaamoniakát chloridu vápenatého
NaBO ₂ · H ₂ O ₂	peroxyhydrát dioxoboritanu sodného
3CdSO ₄ · 8H ₂ O	síran kademnatý-voda (3:8)
CaCl ₂ · 5(CH ₃ OH)	chlorid měďnatý-methanol (1:5)

5) Název sloučeniny je tvořen dvěma slovy (u solvátů třemi):

	(1.)	(název rozpouštědla)
1.	(2.)	název záporné části molekuly
2.	(3.)	název kladné části molekuly

Příklady:

	(1.)	1. (2.)	2. (3.)
CuSO ₄		síran	měďnatý
Al ₂ O ₃		oxid	hlinitý
PbS		sulfid	olovnatý
Ca(HCO ₃) ₂		hydrogenuhličitan	vápenatý
[Pt(NH ₃) ₄][CuCl ₄]		tetrachloroměďnatan	tetraamminplatnatý
[Pt(NH ₃) ₄ ClBr]Cl ₂		chlorid	tetraammin-chloro-bromoplaticitý
MgCl(OH)		chlorid-hydroxid	hořečnatý
Cu ₃ (CO ₃) ₂ F ₂		bis(uhličitan)-difluorid	triměďnatý
U ^{VI} O ₂ SO ₄		síran	uranylu(VI)
CuSO ₄ ⋄ 5H ₂ O	pentahydrát	síranu	měďnatého
CuCl ₂ ⋄ 2C ₂ H ₅ OH	diethanolát	chloridu	měďnatého
NaBO ₂ ⋄ H ₂ O ₂	peroxyhydrát	dioxoboritanu	sodného

2.3 Chemické vzorce

Chemické vzorce anorganických sloučenin poskytují jednoduchou a názornou charakteristiku. Skládají se ze symbolů prvků a z číselných indexů, případně dalších pomocných znaků názvoslovných jednotek, jako jsou kulaté, hranaté a složené závorky, tečky, čárky, kladná a záporná znaménka, symboly vyjadřující polaritu vazby, aj.

Chemické vzorce se používají především v chemických rovnicích, zaznamenávajících probíhající chemické děje, v laboratorních preparačních návodech a v chemickém textu všude tam, kde přehledné chemické vzorce umožňují lepší srozumitelnost.

2.3.1 Typy chemických vzorců

Podle potřeby použití lze chemické vzorce zapisovat různými způsoby, které se liší mírou informací o struktuře uvažované látky.

Stechiometrický vzorec (empirický) vyjadřuje stechiometrické složení dané sloučeniny, tj. určuje, které atomy a v jakém poměru jsou ve sloučenině obsaženy. Počet sloučených atomů se vyznačuje číselným indexem vpravo dole za značkou prvku. Číslice 1 se zpravidla neuvádí. Vzorec se obvykle uzavírá do složených závorek.

Příklady:

{CH ₂ }	Zápis znamená, že v molekule dané sloučeniny je vázán uhlík s vodíkem v poměru počtu atomů 1:2, tedy např. C ₂ H ₄ nebo C ₃ H ₆ nebo C ₂₀ H ₄₀ atd. Uvedený zápis tedy odpovídá jakémukoliv cykloalkanu nebo alkenu. Skutečnost, že

nemůže jít o molekulu s molekulovým vzorcem (viz dále) CH_2 , však z tohoto zápisu neplyne.

$\{\text{P}_2\text{O}_5\}$ Zápis znamená, že v molekule dané sloučeniny je vázán fosfor s kyslíkem v poměru počtu atomů 2:5, tedy např. P_2O_5 nebo P_4O_{10} .

Molekulový vzorec (souhrnný) vyjadřuje nejen stechiometrické složení sloučeniny, ale i její relativní molekulovou hmotnost, tedy přesné počty vázaných atomů. Umožňuje odlišit polymerní formy sloučenin. V mnoha případech je shodný se vzorcem stechiometrickým.

Příklady:

molekulový vzorec	chemický název	stechiometrický (empirický) vzorec
NO_2	(monomerní) oxid dusičitý	$\{\text{NO}_2\}$
N_2O_4	dimerní oxid dusičitý	$\{\text{NO}_2\}$
P_2O_5	monomerní oxid fosforečný	$\{\text{P}_2\text{O}_5\}$
P_4O_{10}	dimerní oxid fosforečný	$\{\text{P}_2\text{O}_5\}$
H_2O	voda	$\{\text{H}_2\text{O}\}$
NaCl	chlorid sodný	$\{\text{NaCl}\}$

Racionální (funkční) vzorec umožňuje zdůraznit přítomnost charakteristických atomových skupin, tzv. funkčních skupin v dané sloučenině. Představuje zjednodušenou formu strukturálního vzorce. Při jejich používání je třeba dodržovat určitá pravidla:

– Funkční skupiny je možno pro větší přehlednost:

- a) uzavírat do kulatých závorek, např.: $\text{Ca}(\text{OH})_2$, $\text{CH}_3(\text{CH}_2)_3\text{OH}$, $(\text{NH}_2)_2$
 b) oddělovat vazebnou čárkou, např.: $\text{HO}-\text{Ca}-\text{OH}$, $\text{CH}_3-\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{CH}_2-\text{OH}$, $\text{H}_2\text{N}-\text{NH}_2$
 c) oddělovat tečkou, např.: $\text{HO}\diamond\text{Ca}\diamond\text{OH}$, $\text{CH}_3\diamond\text{CH}_2\diamond\text{CH}_2\diamond\text{CH}_2\diamond\text{OH}$,
 $\text{H}_2\text{N}\diamond\text{NH}_2$

– Je-li funkční skupina, molekula nebo ion komplexní, uvádí se v hranatých závorkách, např.:
 $\text{K}_2[\text{PtCl}_6]$, $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$

– Vzorec solvatující molekuly v krystalosolvátu se od vzorce základní sloučeniny odděluje tečkou, která se čte „plus“ nebo „krystaluje s“. Počet molekul se vyjádří arabskou číslicí před vzorcem (obvykle se od něj neodděluje mezerou). Analogicky se píše i vzorce adičních sloučenin a klathrátů (viz dále). Např.:

Strukturální (konstituční) vzorec zobrazuje, které atomy jsou navzájem spojeny, zpravidla však neudává prostorové uspořádání molekuly a nemusí uvádět ani násobnost vazeb.

Příklady:

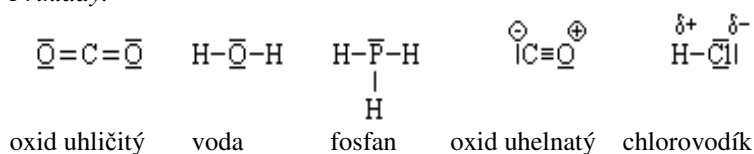
Typ vzorce: Název:	stechio- metrický	molekulový	funkční	strukturální
cyklobutan	$\{\text{CH}_2\}$	C_4H_8	$(\text{CH}_2)_4$	<pre> H H H-C-C-H H-C-C-H H H </pre>

2-buten (but-2-en)	{CH ₂ }	C ₄ H ₈	CH ₃ CHCHCH ₃	$ \begin{array}{c} \text{H} \quad \quad \text{H} \\ \quad \quad \\ \text{H}-\text{C}-\text{C}=\text{C}-\text{C}-\text{H} \\ \quad \quad \quad \\ \text{H} \quad \text{H} \quad \text{H} \quad \text{H} \end{array} $
peroxid vodíku	{HO}	H ₂ O ₂	HO-OH	H-O-O-H
kyselina sírová	{H ₂ SO ₄ }	H ₂ SO ₄	H ₂ SO ₄	$ \begin{array}{c} \text{H}-\text{O} \quad \text{O} \\ \quad \backslash \quad / \\ \quad \quad \text{S} \\ \quad / \quad \backslash \\ \text{H}-\text{O} \quad \text{O} \end{array} $

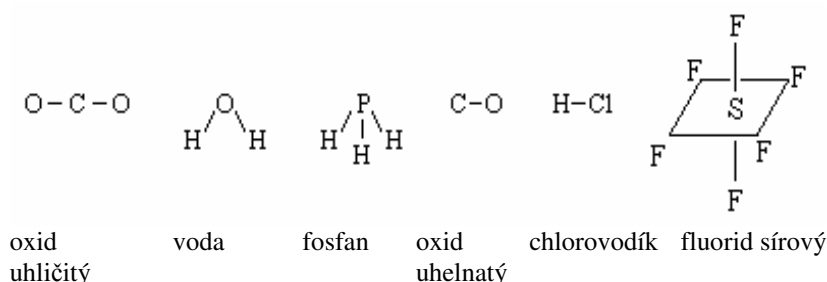
Jeho často užívanou formou je **elektronový strukturní vzorec**, který graficky vyjadřuje uspořádání valenčních elektronů (vazebných i nevazebných) v atomu, iontu nebo molekule.

Parciální náboje na atomech spojených kovalentní vazbou se vyznačují znaménky $\oplus, \ominus, \delta+, \delta-$. Kovalentní vazbu symbolizují čárky – (jednoduchá vazba), = (dvojná vazba), ≡ (trojná vazba) mezi sloučenými atomy.

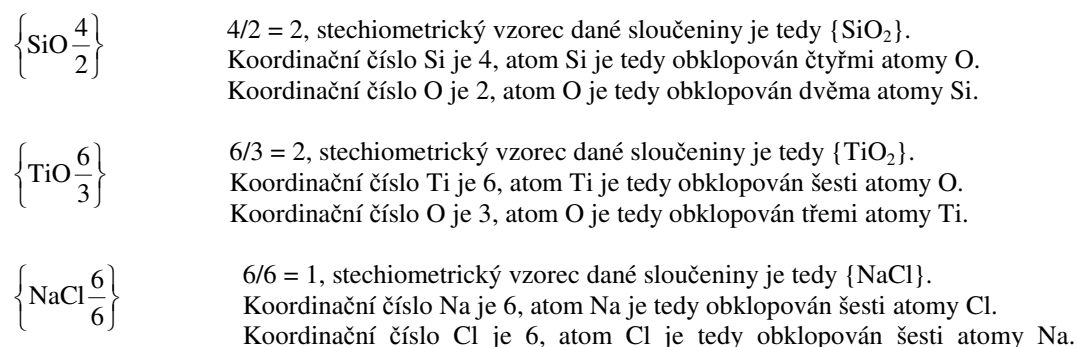
Příklady:

Geometrický (konfigurační) vzorec znázorňuje prostorové uspořádání atomů, iontů nebo molekul.

Krystalochemický (koordinální) vzorec vyjadřuje koordinální čísla, tj. počet atomů, iontů nebo molekul, které bezprostředně obklopují určitý atom v krystalové struktuře. Koordinální čísla se zapisují ve tvaru zlomku (jejich podělením dostáváme odpovídající koeficient ve stechiometrickém vzorci). Číselník udává koordinální číslo prvního atomu (nebo iontu či molekuly), jmenovatel udává koordinální číslo druhého atomu (nebo iontu či molekuly). Význam koeficientů si vysvětlíme na příkladech:

2.3.2 Cvičení III: Vybrané názvy anorganických sloučenin a typy jejich chemických vzorců

Úloha 26: K jednotlivým názvům sloučenin přiřaďte příslušné stechiometrické a racionální vzorce:

název	stechiometrický vzorec	racionální vzorec
a) peroxid sodný	I. {H ₂ NO}	A) NH ₄ N ₃
b) azid amonný	II. {NaO}	B) Ca(OH) ₂
c) dusičnan amonný	III. {H ₄ N ₂ O ₃ }	C) NH ₄ NO ₃
d) hydroxid vápenatý	IV. {HN}	D) NH ₄ NO ₂
e) dusitan amonný	V. {CaH ₂ O ₂ }	E) Na ₂ O ₂

Úloha 27: Molekuly oxidu fosforitého, oxidu fosforečného, oxidu dusičitého a chloridu hlinitého tvoří dimery. Napište jejich molekulové vzorce:

- oxid fosforitý
- oxid fosforečný
- oxid dusičitý
- chlorid hlinitý

Úloha 28: Napište obecné molekulové a strukturální vzorce nejjednodušších oxidů prvků (obecně značených M) v oxidačním čísle I, II, III, IV, V, VI, VII, VIII.

Oxidační číslo prvku M	obecný molekulový vzorec nejjednoduššího oxidu	obecný strukturální vzorec oxidu
I (M ^I)	{M ₂ O}	M–O–M
II (M ^{II})		
III (M ^{III})		
IV (M ^{IV})		
V (M ^V)		
VI (M ^{VI})		
VII (M ^{VII})		
VIII (M ^{VIII})		

Úloha 29: Rozřídte množinu oxidů {WO₃, Cu₂O, Ga₂O₃, N₂O, MoO₃, PbO₂, Sb₂O₃, UO₃, Li₂O, Mn₂O₃, SnO₂, SO₂} do čtyř skupin podle typu jejich strukturálního vzorce. Stechiometrické vzorce nahraďte názvy.

obecný vzorec	název sloučeniny
M – O – M	
O = M = O	
$\begin{array}{c} \text{O} \\ \\ \text{O} = \text{M} = \text{O} \end{array}$	
O = M – O – M = O	

Úloha 30: Které z těchto prvků se vyskytují v přírodě v podobě dvojitomových molekul?

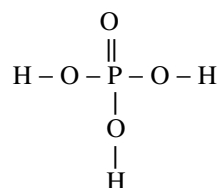
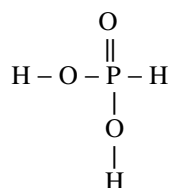
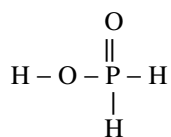
a) červený fosfor	c) neon	e) ozon	g) síra
b) bílý fosfor	d) vodík	f) chlor	h) dusík

Úloha 31: Napište strukturální vzorce následujících sloučenin síry:

- H₂S₂O₃
- H₂SO₄
- H₂SO₃
- SO₃
- SO₂

Úloha 32: Doplňte volné elektronové páry ve vzorcích následujících kyselin. Potom upravte vzorce tak, aby konfigurace na atomu P vyhovovala oktetovému pravidlu:

Úloha 33: Napište názvy nerostů, které jsou zde vyjádřeny krystalochemickým vzorcem.

Úloha 34: Napište racionální vzorce těchto látek:

a) chlorid-oxid bismutitý	d) bis (uhličitan)-dihydroxid triolovnatý
b) chlorid-chlornan vápenatý	e) bis (choristan)-tetrahydroxid tricínatý
c) bromid-hydroxid hořečnatý	f) oxid vápenato-titaničitý

Úloha 35: Opravte názvy, ve kterých jsou chybně vyjádřeny číslovkové předpony:

a) $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$	heptaoxidichroman didraselný
b) S_8	heptasíra
c) H_3BO_3	kyselina dihydrogenboritá
d) CaF_2	fluorid vápenatý
e) $\text{Ca}_5\text{F}(\text{PO}_4)_3$	fluorid-bis(fosforečnan) heptavápenatý
f) $\text{ZnSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	heptahydrát síranu zinečnatého
g) $\text{N}(\text{SO}_3\text{H})_3$	kyselina nitrído-tris(sírová)
h) $\text{KAl}(\text{SO}_4)_3 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$	undekahydrát síranu draselno-hlinitého

2.4 Názvy iontů a atomových skupin

Názvem ionty jsou označovány elektricky nabitě částice, které lze rozlišit podle polarity nábojů na anionty a kationty. Podle počtu atomů (jader) je lze dále rozlišovat na jednoatomové (jednojaderné) a víceatomové (vícejaderné).

2.4.1 Názvy kationtů

Kationty jsou ionty s kladným elektrickým nábojem.

a) Jednoatomové kationty

Jejich názvy se skládají z podstatného jména **kation** a přídavného jména tvořeného ze základu názvu daného prvku a z koncovky určené oxidačním číslem:

Příklady:

Li^+	kation lithný	Al^{3+}	kation hlinitý
Ca^{2+}	kation vápenatý	Ce^{4+}	kation ceričitý

b) Víceatomové kationty odvozené od kovalentních hydridů adicí protonu (H^+) a jejich deriváty

Jejich názvy se tvoří buď připojením koncovky „-onium“ k základu latinskému názvu středového atomu (jednoslovné) nebo dvojslovné použitím podstatného jména kation a přídavného jména se zakončením „-oniový“*.

Příklady:

			jednoslovný název	dvojslovný název
PH_3	fosfan	PH_4^+	fosfonium	kation fosfoniový
H_2S	sulfan	H_3S^+	sulfonium	kation sulfoniový
HF	fluorovodík	H_2F^+	fluoronium	kation fluoroniový

Obecně

(pro jednoslovné názvy):

XH_4^+ (X = P, As, Sb)	fosfonium, arsonium, stibonium
XH_3^+ (X = O, S, Se, Te)	oxonium, sulfonium, selenonium, telluronium
H_2X^+ (X = F, I)	fluoronium, jodonium

Podobně se tvoří i názvy derivátů těchto sloučenin:

SbH_3	stiban	SbH_4^+	stibonium	$-\text{CH}_3$	methyl	$\text{Sb}(\text{CH}_3)_4^+$	tetramethylstibonium

c) Kation amonný a jeho deriváty

Výjimku z pravidla (b) tvoří kation NH_4^+ zvaný **kation amonný** (nikoliv amonium nebo kation amoniový). Zakončením „-amonný“ se tvoří názvy také všech kationtů odvozených substitucí od amoniaku nebo jiných zásad, jejichž pojmenování končí „-amin“.

Příklady:

NH_3	amoniak	NH_4^+	kation amonný
		$[(\text{CH}_3)_3\text{NH}]^+$	kation trimethylamonný
		$[(\text{CH}_3)_4\text{N}]^+$	kation tetramethylamonný
HONH_2	hydroxylamin	HONH_3^+	kation hydroxylamonný

* Výjimku z tohoto pravidla tvoří kation NH_4^+ ... kation amonný (viz další text).

d) Kationty odvozené adicí H⁺ na jiné dusíkaté zásady

Názvy těchto kationtů se tvoří připojením koncovky „-ium“ k názvu příslušné zásady. Lze-li od dusíkaté zásady vytvořit více než jeden kation, je účelné v názvu vyznačit jeho náboj (shodný s počtem adovaných protonů):

Příklady:

C ₆ H ₅ NH ₂	anilin	C ₆ H ₅ NH ₃ ⁺	anilinium
C ₅ H ₅ N	pyridin	C ₅ H ₅ NH ⁺	pyridinium
N ₂ H ₄	hydrazin	N ₂ H ₅ ⁺	hydrazinium (1+)
		N ₂ H ₆ ²⁺	hydrazinium (2+)

e) Víceatomové kationty odvozené od víceprvkových kyselin adicí H⁺

Jejich názvy se tvoří připojením koncovky „-acidium“ k základu latinského názvu kyseliny:

Příklady:

H ₂ NO ₃ ⁺	nitratacidium
CH ₃ COOH ₂ ⁺	acetatacidium, nebo acetacidium

2.4.2 Názvy aniontů

Anionty jsou ionty nesoucí záporný elektrický náboj.

a) Jednoatomové a některé víceatomové anionty

Názvy těchto aniontů v solích nesou zakončení „-id“, názvy samostatných aniontů jsou tvořeny slovem „anion“ (resp. „ion“) a nesou zakončení „-idový“.

Příklady:

H ⁻	anion hydridový	NH ₂ ⁻	anion amidový
D ⁻	anion deuteridový	NH ²⁻	anion imidový
F ⁻	anion fluoridový	N ³⁻	anion nitridový
Cl ⁻	anion chloridový	N ₃ ⁻	anion azidový
Br ⁻	anion bromidový	N ₂ H ₃ ⁻	anion hydrazidový
I ⁻	anion jodidový	P ³⁻	anion fosfidový
I ₃ ⁻	anion trijodidový	Sb ³⁻	anion antimonidový
O ²⁻	anion oxidový	C ₂ ²⁻	anion acetylidový
O ₂ ²⁻	anion peroxidový	C ⁴⁻	anion karbidový
O ₂ ⁻	anion hyperoxidový	Si ⁴⁻	anion silicidový
O ₃ ⁻	anion ozonidový	CN ⁻	anion kyanidový
OH ⁻	anion hydroxidový	SCN ⁻	anion thiokyanatanový (rhodanidový)
S ²⁻	anion sulfidový	OCN ⁻	anion kyanatanový
S ₂ ²⁻	anion disulfidový	NCS ⁻	anion isothiokyanatanový
HS ⁻	anion hydrogensulfidový	NCO ⁻	anion isokyanatanový
Se ²⁻	anion selenidový	B ³⁻	anion boridový
Te ²⁻	anion telluridový		

b) Anionty odvozené od kyslíkatých kyselin

Jejich názvy vycházejí z českého názvu centrálního atomu a nesou zakončení podle oxidačního čísla tohoto atomu.

Názvoslovná zakončení pro anionty kyslíkatých kyselin se odvozují od názvoslovných zakončení pro kationty (-ný, -natý, -itý, ...) tak, že se koncové „ý“ nahradí koncovkou „-an“. Jedinou výjimkou je posun „-ový“ → „-an“ (viz tabulka IX).

Příklad:

SO_3^{2-} anion siřičitanový, siřičitan
ale

SO_4^{2-} anion síranový (nikoliv sírovanový), resp. síran (nikoliv sírovan)

V případě samostatného iontu se před název přidá podstatné jméno „anion“ (resp. „ion“) a za názvoslovné zakončení se přidá koncovka „-ový“.

Tabulka IX: Názvy aniontů odvozených od oxokyselin

oxidační číslo centrálního atomu	zakončení pro kation	zakončení pro anion kyslíkaté soli	příklad aniontu	název aniontu v soli	název samostatného aniontu
I	-ný	-nan	ClO^-	chlornan	anion chlornanový
II	-natý	-natan	MnO_2^{2-}	manganatan	anion manganatanový
III	-itý	-itan	NO^{2-} BO_3^{3-}	dusitan boritan	anion dusitanový anion boritanový
IV	-ičitý	-ičitan	SO_3^{2-}	siřičitan	anion siřičitanový
V	-ičný -ečný	-ičnan -ečnan	NO_3^- ClO_3^- PO_4^{3-}	dusičnan chlorečnan fosforečnan	anion dusičnanový anion chlorečnanový anion fosforečnanový
VI	-ový	-an	SO_4^{2-}	síran	anion síranový
VII	-istý	-istan	MnO_4^-	manganistan	anion manganistanový
VIII	-ičelý	-ičelan	OsO_5^{2-}	osmičelan	anion osmičelanový

Pozn.: Názvy aniontů lze odvodit od názvů příslušných kyselin takto:

„kyselina“ → „ion“, resp. „anion“

koncové „-á“ (v případě oxidačního čísla VI „-ová“) → „-anový“

údaj o počtu atomů H → údaj o celkovém záporném náboji aniontu:

H_2SO_4 kyselina sírová

$\text{H}_3\text{P}_3\text{O}_{10}$ kyselina katena-pentahydrogentrifosforečná

H_2OsO_5 kyselina osmičelá

$\text{H}_6\text{W}_6\text{O}_{21}$ kyselina hexahydrogenhexawolframová

SO_4^{2-} anion síranový

$\text{P}_3\text{O}_{10}^{5-}$ anion katena-trifosforečnanový(5-)

OsO_5^{2-} anion osmičelanový

$\text{W}_6\text{O}_{21}^{6-}$ anion hexawolframový(6-)

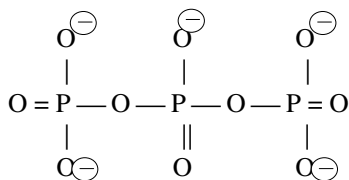
c) Polyanionty odvozené od kyslíkatých kyselin

Polyanionty jsou anionty, obsahující více než jeden centrální atom. Pokud jsou všechny centrální atomy představovány jedním prvkem, mluvíme o izopolyaniontech, pokud jsou představovány alespoň dvěma prvky, mluvíme o heteropolyaniontech.

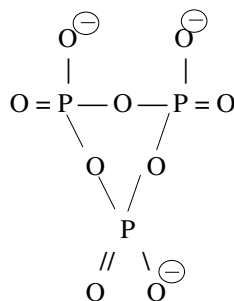
U obou typů polyaniontů shodně rozlišujeme dva strukturální typy – uspořádání cyklické a řetězcovité (necyklické).

Odlišení cyklických a řetězcovitých struktur

Pro **cyklickou strukturu** se používá označení „**cyklo-**“ (včetně pomlčky), pro necyklickou strukturu označení „**katena-**“. Při stejných oxidačních číslech centrálních atomů se tyto dvě struktury liší nejen tvarem molekul, ale i počtem atomů kyslíku a nábojem:

anion *katena*-trifosforečnanový(5⁻)
 $P_3O_{10}^{5-}$

anion *cyklo*-trifosforečnanový(3⁻)
 $P_3O_9^{3-}$

Pozn.: Z označení struktury cyklo (resp. katena) plyne (při udání oxidačních čísel centrálních atomů) celkový náboj polyaniontu a naopak z celkového náboje polyaniontu a oxidačních čísel centrálních atomů vyplývá typ struktury (cyklo, katena). V názvu tedy nemusíme (ale můžeme) uvádět obě informace.

A) Izopolyanionty

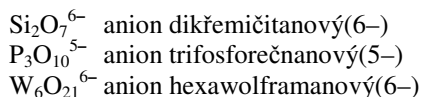
jako centrální atomy obsahují jeden prvek. Jednotlivé centrální atomy se však dále mohou (ale nemusí) lišit svým oxidačním číslem. Oba případy budou rozebrány odděleně:

-Izopolyanionty se stejnými oxidačními čísly centrálních atomů

Tvorba názvu ze vzorce:

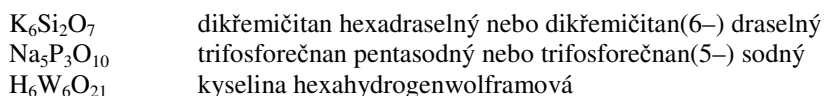
Jednoduchá číslovková předpona udává počet centrálních atomů, názvoslovná koncovka udává jejich oxidační číslo a pomocí Ewens-Bassettova čísla se vyznačí celkový náboj polyaniontu. Počet kyslíkových atomů není nutno uvádět.

Příklady:

V názvu soli nebo kyseliny obsahující izopolyanion je možno místo Ewens-Bassettova čísla udát počet kationtů.

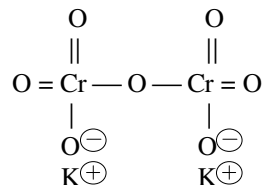
Příklady:

Tvorba vzorce z názvu

Při tvorbě vzorce z názvu je třeba se řídit udanými počty atomů, skupin a oxidačními čísly. Problém nastává, není-li v názvu uvedeno Ewens-Bassettovo číslo ani počet kationtů ani počet atomů kyslíku, např.: „dichroman draselný“. V tomto případě bez dalších informací nelze vzorec sestavit. Počet atomů kyslíku však lze určit na základě znalosti struktury polyaniontů kyslíkatých kyselin. Počty jednotlivých druhů atomů vyplynou ze strukturního vzorce:

Příklad:

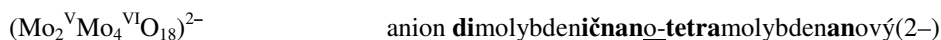
Z uvedeného strukturního vzorce je zjevné, že molekulový vzorec dichromanu draselného bude $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$.

-Izopolyanionty s různými oxidačními čísly centrálních atomů

Tvorba názvu ze vzorce:

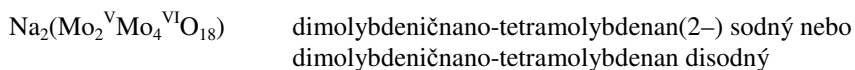
Jednoduchou číslovkovou předponou se vyjádří počet centrálních atomů s daným oxidačním číslem, názvoslovnou koncovkou se udá jejich oxidační číslo a pomocí Ewens-Bassettova čísla se vyznačí celkový náboj polyaniontu. Počet kyslíkových atomů není nutno uvádět. Názvy jednotlivých složek (kromě poslední) nesou koncovku „o“ a jsou navzájem propojeny pomlčkami, takže název celého aniontu je tvořen jedním slovem.

Příklad:

V názvu soli nebo kyseliny obsahující izopolyanion je možno místo Ewens-Bassettova čísla udát počet kationtů.

Příklad:

Tvorba vzorce z názvu:

Řídíme se udanými počty atomů, skupin a oxidačními čísly.

B) Heteropolyanionty

Jako centrální atomy obsahují nejméně dva různé prvky. Při tvorbě názvu se každá složka pojmenovává zvlášť (pojmenování centrálního atomu a udání jeho oxidačního čísla názvoslovným zakončením). Názvy jednotlivých složek (kromě poslední) nesou koncovku „o“ a jsou navzájem propojeny pomlčkami, takže název celého aniontu je tvořen jedním slovem.

Řazení složek v názvu:

- Není-li známa struktura, řadí se jednotlivé složky abecedně (podle značek centrálních atomů).
- Je-li známa struktura, uvádějí se složky za sebou tak, jak jsou vázány, přičemž se začíná od té krajní složky, jejíž značka centrálního atomu je v abecedě dříve.

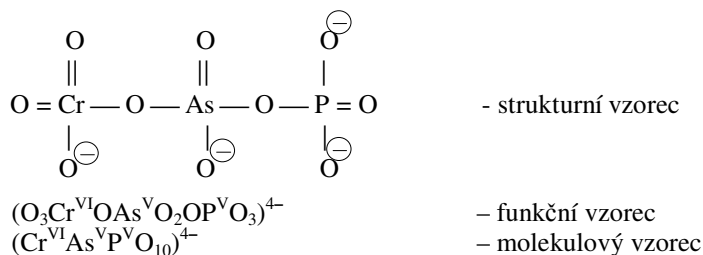
Poznámky:

- 1) Nejsou-li u centrálních atomů zapsána Stockova čísla, může být převod vzorce na název nejednoznačný. Proto je lépe oxidační čísla (= Stockova čísla) ve vzorci vyznačit římskými čísly.

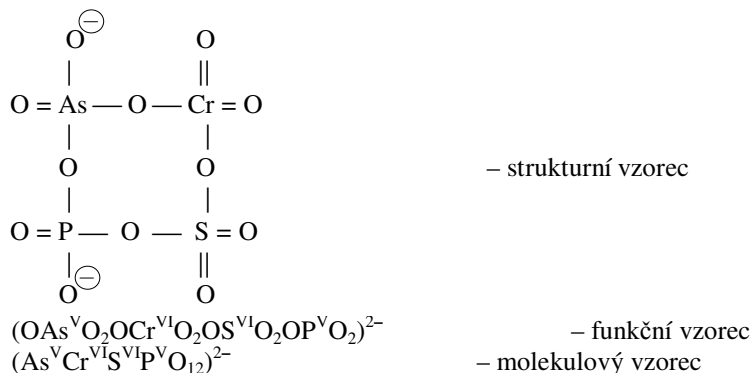
Příklady:

anion *katena*-chromano-arseničnano-fosforečnanový(4-)

Pozn.: Název začíná od Cr, neboť C je v abecedě dříve než P.

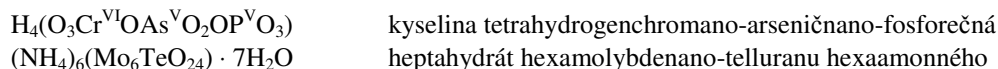
anion *cyklo*-arseničnano-chromano-sírano-fosforečnanový(2-)

2) Při pojmenování kyselin se slovo „hydrogen“ (označující spolu s číslovkovou předponou počet atomů vodíku vázaných v molekule kyseliny) od názvu aniontu neodděluje.

3) Z počtu kationtů a jejich oxidačních čísel vyplývá náboj polyaniontu automaticky, nemusí se tedy v názvu soli nebo kyseliny uvádět (uvedeme-li počty a oxidační čísla kationtů).

Příklady:

2.4.3 Názvy atomových skupin

Některé neutrální a elektro pozitivní atomové skupiny obsahující kyslík nebo jiné chalkogeny mají nezávisle na velikosti svého náboje charakteristickou koncovku „-yl“.

Příklady:

SO	thionyl	NO	nitrosyl
SO ₂	sulfuryl	NO ₂	nitryl
S ₂ O ₅	disulfuryl	PO	fosforyl
SeO	seleninyl	CrO ₂	chromyl
SeO ₂	selenonyl	ClO	chlorosyl
OH	hydroxyl	ClO ₂	chloryl
CO	karbonyl	ClO ₃	perchloryl
VO	vanadyl	IO ₂	jodyl
UO ₂	uranyl		

Liší-li se atomové skupiny téhož složení nábojem, lze tento náboj v jejich názvu vyznačit pomocí Ewens-Bassettova čísla nebo použít k odlišení oxidační čísla (Stockova čísla) jejich centrálních atomů.

Příklady:

UO_2^+	uranyl (1+)	nebo	uranyl (V)
UO_2^{2+}	uranyl (2+)	nebo	uranyl (VI)
VO^+	vanadyl (1+)	nebo	vanadyl (III)
VO^{2+}	vanadyl (2+)	nebo	vanadyl (IV)
VO^{3+}	vanadyl (3+)	nebo	vanadyl (V)

Je-li v atomové skupině kyslík nahrazen jiným chalkogenem, tvoří se název přidáním „thio-“, „seleno-“, apod. k názvu skupiny:

Příklady:

CS	thiokarbonyl (je odvozen od karbonylu CO nahrazením atomu kyslíku atomem síry)
PSe	selenofosforyl (je odvozen od fosforylu PO nahrazením atomu kyslíku atomem selenu)

V názvech sloučenin se atomové skupiny vyjadřují v genitivu.

Příklady:

IO_2F	fluorid jodylu (1+)
COCl_2	chlorid karbonylu (2+) nebo dichlorid karbonylu
SO_2NH	imid sulfurylu (2+)

2.4.4 Cvičení IV: Názvy iontů a atomových skupin

Úloha 36: Pojmenujte kationty v uvedených sloučeninách.

a) NH_4Cl , b) Al_2S_3 , c) Na_2O , d) $\text{Zn}(\text{CO}_3)_2$, e) Sb_2S_5 , f) OsO_4 , g) $(\text{H}_3\text{O})\text{IO}_4$

Úloha 37: Opravte chybné názvy uvedených kationtů:

a) NH_4^+	kation amonný	d) K^+	kation draselný
b) Fe^{3+}	kation železičitý	e) Cr^{3+}	kation chromitanový
c) PH_4^+	kation fosforičitý	f) Al^{3+}	kation hlinitý

Úloha 38: Napište rovnice disociace následujících hydroxidů na ionty. Kationty pojmenujte.

a) $\text{Al}(\text{OH})_3$	.....	f) LiOH	.....
b) KOH	.....	g) NH_4OH	.....
c) $\text{Ba}(\text{OH})_2$	.....	h) $\text{Co}(\text{OH})_2$	.....
d) $\text{Fe}(\text{OH})_3$	.....	i) $\text{Mg}(\text{OH})_2$	.....
e) $\text{Cu}(\text{OH})_2$	.....	j) $\text{Ca}(\text{OH})_2$	.....

Úloha 39: Podstatu následujících dvou reakcí запиšte iontovým zápisem. Kationty pojmenujte:

a) $6 \text{FeSO}_4 + \text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7 + 7 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow 3 \text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3 + \text{Cr}_2(\text{SO}_4)_3 + \text{K}_2\text{SO}_4 + 7 \text{H}_2\text{O}$
b) $2 \text{KMnO}_4 + 10 \text{FeSO}_4 + 8 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{K}_2\text{SO}_4 + 2 \text{MnSO}_4 + 5 \text{Fe}_2(\text{SO}_4)_3 + 8 \text{H}_2\text{O}$

Úloha 40: Napište rovnice následujících srážecích reakcí iontovým zápisem .

- Kation stříbrný reaguje s chloridovým aniontem za vzniku bílé sraženiny chloridu stříbrného.
- Reakcí kationtu bismutitého se sulfidovým aniontem vzniká hnědočerná sraženina sulfidu bismutitého.
- Reakcí kationtu barnatého s chromanovým aniontem vzniká žlutá sraženina chromanu barnatého.
- Kation manganatý reaguje se sulfidovým aniontem za vzniku pleťově zbarvené sraženiny sulfidu manganatého.
- Reakcí kationtu strontnatého s uhličitanovým aniontem vzniká bílá sraženina uhličitanu strontnatého.
- Kation arsenitý reaguje se sulfidovým aniontem za vzniku žluté sraženiny sulfidu arsenitého.
- Reakcí kationtu olovnatého s jodidovým aniontem vzniká žlutá sraženina jodidu olovnatého.

Úloha 41: V následujících neúplných zápisech naznačených poloreakcí pojmenujte všechny anionty.

a) $\text{I}^- \rightarrow \text{IO}_3^-$	.....	d) $\text{Cl}_2 \rightarrow 2 \text{Cl}^-$	.....
b) $\text{NO}_3^- \rightarrow \text{NH}_3$	.....	e) $\text{S}^{2-} \rightarrow \text{SO}_2$	.....
c) $\text{H}_2\text{S} \rightarrow \text{SO}_4^{2-}$	.....	f) $\text{Cl}_2 \rightarrow 2 \text{ClO}_3^-$	.....

Úloha 42: Napište vzorce aniontů odvozených od oxokyselin chloru.

- anion chlorečnanový
- anion chlornanový
- anion chloristanový
- anion chloritanový

Úloha 43: V uvedených sloučeninách pojmenujte jejich aniontovou složku a napište její vzorec.

	vzorec aniontu	název aniontu
a) $\text{Ca}(\text{OH})_2$	.....	.....
b) IF_7	.....	.....
c) MgO	.....	.....
d) Al_4C_3	.....	.....
e) $\text{K}_2\text{S}_2\text{O}_7$	.....	.....
f) KNO_2	.....	.....
g) MgCl_2	.....	.....
h) BiP	.....	.....

Úloha 44: Napište chemické rovnice disociace kyseliny trihydrogenfosforečné do prvního, druhého a třetího stupně a pojmenujte vzniklé anionty.

I.: .....

II.: .....

III.: .....

Úloha 45: Do tabulky doplňte vzorec nebo název aniontu.

NÁZEV	VZOREC
chloridový anion	
peroxidový anion	
	OH^-
disulfidový anion	
	H^-
siřičitanový anion	
	ClO^-
manganistanový anion	
dusitanový anion	
	BrO^-

Úloha 46: Opravte chybný vzorec atomové skupiny

- a) karbonyl   Co
- b) sulfuryl SO_2
- c) nitryl   NO
- d) fosforyl   PO
- e) uranyl   UO
- f) chloryl ClO_2
- g) thionyl SO_2

Úloha 47: Napište názvy následujících sloučenin:

- a) NOCl,   b) COS,   c) PON,   d) SOCl_2

Úloha 48: Do tabulky doplňte název sloučeniny a vyznačte atomovou skupinu.

Vzorec	Název	atomová skupina
NOS		
SO_2Cl_2		
IO_2F		
POCl_3		

3 Názvosloví nekoordinačních anorganických sloučenin

Mezi nekoordinační sloučeniny se zařazují:

- jednak sloučeniny binární (dvojprvkové), z nichž nejvýznamnější jsou hydridy, oxidy, peroxidy, nitridy, karbidy, sulfidy a halogenidy,
- jednak ternární (tříprvkové) a víceprvkové sloučeniny, k nimž se řadí podvojně oxidy, hydroxidy, kyseliny a soli.

3.1 Názvosloví binárních sloučenin

Stavební částice binárních (dvojprvkových) sloučenin jsou tvořeny atomy dvou různých chemických prvků. Názvy těchto sloučenin jsou nejčastěji složeny z podstatného a přídavného jména.

Podstatné jméno je odvozeno od názvu prvku se záporným oxidačním číslem (nebo od záporně nabitého iontu – viz kapitola 2.4.2) a vyjadřuje druh chemické sloučeniny. K základu mezinárodního názvu prvku se připojuje zakončení **-id** (hydrid, oxid, chlorid, sulfid, karbid, nitrid, apod.)

Přídavné jméno je odvozeno od názvu prvku s kladným oxidačním číslem a jeho koncovka zároveň vyjadřuje velikost hodnoty tohoto oxidačního čísla (I: -ný, II: -natý, III: -itý, IV: -ičitý, V: -ičný, -ečný, VI: -ový, VII: -istý, VIII: -ičelý)

Při sestavování vzorců binárních sloučenin se zpravidla uvádí nejprve symbol prvku s kladným oxidačním číslem a po něm symbol prvku se záporným oxidačním číslem. Pořadí obou částí binárních sloučenin je ve vzorci opačné než v názvu.

Příklady:

$\text{Ag}^{\text{I}}\text{I}^{-\text{I}}$	jodid stříbrný	$\text{Sb}^{\text{V}}\text{Cl}_5^{-\text{I}}$	chlorid antimoničný
$\text{Mg}_3^{\text{II}}\text{N}_2^{-\text{III}}$	nitrid hořečnatý	$\text{P}^{\text{V}}\text{Br}_5^{-\text{I}}$	bromid fosforečný
$\text{Al}^{\text{III}}\text{H}_3^{-\text{I}}$	hydrid hlinitý	$\text{W}^{\text{VI}}\text{F}_6^{-\text{I}}$	fluorid wolframový
$\text{Si}^{\text{IV}}\text{C}^{-\text{IV}}$	karbid křemičitý	$\text{Mn}_2^{\text{VII}}\text{O}_7^{-\text{II}}$	oxid manganistý
		$\text{Os}^{\text{VIII}}\text{O}_4^{-\text{II}}$	oxid osmičelý

Z uvedených příkladů je zřejmé, že při zápisu vzorců binárních sloučenin je třeba znát poměr počtu atomů obou prvků. Určíme jej z hodnot jejich oxidačních čísel následovně:

Pravidlo, že součet oxidačních čísel všech atomů v molekule je roven nule, se uplatní tak, že oxidační čísla atomů prvků napíšeme (aniž bereme v úvahu záporné znaménko) křížem dolů k atomu druhého prvku jako index, ale arabskou číslicí. Vychází-li index rovný jedné, nezapisuje se vůbec. Jsou-li indexy dělitelné stejným číslem, vydělí se (zkrátí).

Příklady:

oxid dusičný	$\begin{array}{cc} \text{N}^{\text{V}} & \text{O}^{-\text{II}} \\ \swarrow & \searrow \\ \text{N}_2 & \text{O}_5 \end{array}$	N_2O_5
hydrid draselný	$\begin{array}{cc} \text{K}^{\text{I}} & \text{H}^{-\text{I}} \\ \swarrow & \searrow \\ \text{K}_1 & \text{H}_1 \end{array}$	KH (indexy nezapisujeme)
oxid sírový	$\begin{array}{cc} \text{S}^{\text{VI}} & \text{O}^{-\text{II}} \\ \swarrow & \searrow \\ \text{S}_2 & \text{O}_6 \end{array}$	S_2O_6 Oba koeficienty dělíme dvěma: SO_3

Omezený počet binárních sloučenin má pojmenování odlišné.

Místo názvů oxid a sulfid se lze setkat i se zastaralými názvy kyslíček a sírník. V odborné literatuře a na školách se preferují názvy oxid a sulfid.

- U binárních sloučenin **vodíku** (s výjimkou hydridů kovů) se v malé míře uvádějí zaužívané triviální názvy, např. H_2O voda, NH_3 amoniak, N_2H_4 hydrazin.
- Sloučeniny vodíku s kovy I. A a II. A podskupiny jsou hydridy.

Příklady:

hydrid lithný LiH, hydrid vápenatý CaH₂.

– Názvy binárních sloučenin vodíku s prvky III. A, IV. A, V. A a VI. A podskupiny (kromě uhlíku, kde je situace složitější) se tvoří od latinského názvu příslušného prvku připojením koncovky „-an“.

Příklady:

AlH ₃	Al = aluminium ⇒ alan		
BH ₃	B = borum ⇒ boran	B ₂ H ₆	diboran
SiH ₄	Si = silicium ⇒ silan	Si ₂ H ₆	disilan
H ₂ S	S = sulfur ⇒ sulfan	H ₂ S ₂	disulfan
		H ₂ S _x	polysulfan
SbH ₃	Sb = stibium ⇒ stiban		
PH ₃	fosfan	P ₂ H ₄	difosfan
AsH ₃	arsan		
BiH ₃	bismutan		

Nadále se setkáváme i se staršími názvy sirovodík pro H₂S, fosfin pro PH₃, arsin pro AsH₃ a stibin pro SbH₃.

Názvy dvouprvkových sloučenin vodíku s uhlíkem (uhlovodíky) se tvoří podle názvosloví organické chemie.

Názvy některých binárních sloučenin vodíku s prvky VII. A podskupiny jsou jednoslovné. K názvu elektronegativní části sloučeniny se připojí zakončení „-o“, za nímž následuje slovo „vodík“.

Příklady:

HF fluorovodík, HCl chlorovodík, HBr bromovodík, HI jodovodík, případně tříprvkový kyanovodík HCN.

Kovalentní karbidy (**uhlík** je v nich vázán kovalentní vazbou) jsou odvozeny od aniontu C⁴⁻, např. Al₄C₃ karbid hlinitý (hliníku).

Karbidy je v názvosloví nutno odlišovat od acetylidů (např. CaC₂ acetylid vápenatý) odvozených od acetylidových iontů C₂²⁻. Acetylidy jsou sloučeniny uhlíku s kovy s nízkou elektronegativitou, tj. prvky I. A, II. A podskupiny, lanthanoidy, aktinoidy, Al, Cu, Zn, V, aj.

V ojedinělých případech je název binární sloučeniny složen ze dvou podstatných jmen, z nichž druhé je uváděno v genitivu, přičemž počet atomů jednotlivých složek vyjadřujeme řeckými číselnými předponami.

Příklady:

H ₂ O ₂	peroxid vodíku
OF ₂	difluorid kyslíku
FeC ₃	trikarbid železa
BaC ₆	hexakarbid barya
Mn ₄ N	nitrid tetramanganu
Ni ₂ Si ₃	trisilicid diniklu
TaH _{0,15}	hydrid tantalu

Pro některé binární sloučeniny se dosud používají triviální názvy:

Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
H ₂ O	voda	voda
As ₂ O ₃	arsenik, otrušík	oxid arsenitý
NH ₃	čpavek	amoniak
MnO ₂	burel	oxid manganičitý
Pb ₃ O ₄	minium, suřík	oxid olovnato-olovičitý
PbI ₂	zlatý déšť	jodid olovnatý
CaO	pálené vápno	oxid vápenatý
CO ₂ (s)	suchý led	oxid uhličitý (pevná látka)

3.1.1 Cvičení V: Binární sloučeniny

Úloha 49: V tajence doplňovačky je ukryt obecný název chemických sloučenin (bez diakritických znamének), jejichž názvy a vzorce jsou podle legendy procvičovány.

□ □ □ □ □ □ □ □	1. hydrid draselný, bromovodík, oxid uhelnatý
□ □ □ □ □ □ □ □	2. karbid křemičitý
□ □ □ □ □ □ □ □	3. SnH ₄
□ □ □ □ □ □ □ □	4. chemický vzorec páleného vápna
□ □ □ □ □ □ □ □	5. soli kyseliny chlorovodíkové
□ □ □ □ □ □ □ □	6. sulfid manganatý
□ □ □ □ □ □ □ □	7. název minerálu, jehož chemický vzorec je CaF ₂

Úloha 50: V tabulce doplňte chemické vzorce nebo názvy binárních sloučenin.

CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV	CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV
HBr		AlH ₃	
	sulfid měďnatý		oxid xenonový
	nitrid berylnatý	H ₂ S	
BrF ₅			chlorid železitý
	acetylid vápenatý	NH ₃	

Úloha 51: Zakroužkujte názvy sloučenin, které patří mezi binární a zapište je chemickým vzorcem.

a) fosforečnan sodný	e) stiban	ch) jodovodík
b) fosfan	f) chloristan sodný	i) peroxid lithný
c) sulfid zinečnatý	g) chlorid stříbrný	j) karbid triželeza
d) uhličitan draselný	h) bromičnan draselný	k) alan

Úloha 52: Vyznačte oxidační čísla všech atomů binárních sloučenin a sloučeniny pojmenujte.

a) Na ₃ N	f) MgO ₂
b) KI	g) HI
c) Na ₃ Sb	h) AlCl ₃
d) SbH ₃	i) TiO ₂
e) LiH	j) As ₂ S ₃

Úloha 53: Napište vzorce sodných sloučenin uvedených aniontů a doplňte jejich názvy.

a) S ²⁻	e) S ₂ ²⁻
b) P ³⁻	f) N ³⁻
c) F ⁻	g) O ₂ ²⁻
d) B ³⁻	h) N ₃ ⁻

Úloha 54: Opravte chybné názvy uvedených sloučenin.

a) PCl ₅	chlorid fosforečný
b) BN	borid dusitý
c) Al ₄ C ₃	karbid hliničitý
d) Sb ₂ S ₃	síran antimonitý
e) IF ₇	fluoristan jedný
f) Ca ₃ As ₂	arsenitan vápenatý
g) BiP	fosfid bismutitý
h) Cu ₂ O	oxid měďnatý

Úloha 55: Pojmenujte následující sloučeniny:

a) H_3P	d) H_2S
b) H_3As	e) SiH_4
c) H_2Se	f) AlH_3

Úloha 56: Napište vzorce oxidů manganu s oxidačním číslem II, III, IV a VII a pojmenujte je.

Úloha 57: Z množiny sloučenin { AuF_3 , CrF_6 , TiO_2 , ZrO_2 , Cr_2O_3 , Mn_2O_7 , CaO , SiO_2 , Al_2O_3 , CrO_3 , PbS , HgO , Hg_2Cl_2 , ZnS , AgF , $FeCl_3$, CrF_4 , $CuCl_2$, $AgBr$, WC , Na_3N , BaO_2 , P_4O_{10} } k sobě přiřaďte ty, u nichž má elektropozitivní složka stejné oxidační číslo.

ox. č.

I: .....

II: .....

III: .....

IV: .....

V: .....

VI: .....

VII: .....

Úloha 58: Uvedená množina minerálů {cínovec, sfalerit, fluorit, korund, rumělka, halit (sůl kamenná), pyroluzit (burel), křemen, molybdenit, smolinec, galenit, krevel} je tvořena oxidy, sulfidy a halogenidy. Rozdělte minerály do označených skupin dvojprvkových sloučenin a místo mineralogických názvů napište jejich vzorce.

- a) oxidy: .....
- b) sulfidy: .....
- c) halogenidy: .....

Úloha 59: K názvu nerostu (I – VIII) přiřaďte jejich chemický název (a – h) a vzorec (A – H).

I. smolinec	A) Al_2O_3	a) oxid měďný
II. růženín	B) Sb_2S_3	b) sulfid antimonitý
III. korund	C) UO_2	c) oxid uraničitý
IV. antimonit	D) TiO_2	d) oxid křemičitý
V. rutil	E) Ag_2S	e) chlorid draselný
VI. sylvín	F) SiO_2	f) sulfid stříbrný
VII. argentit	G) KCl	g) oxid titaničitý
VIII. kuprit	H) Cu_2O	h) oxid hlinitý

Úloha 60: Napište vzorce následujících sloučenin:

- a) Oxid, používaný jako bílý pigment, nazývaný též titanová běloba.
- b) Oxid manganu, často používaný jako katalyzátor burel.
- c) Bromid, nejčastěji používaný ve fotografické chemii.
- d) Oxid, který vzniká při spalování pevných paliv, poškozují životní prostředí.
- e) Reakcí kyseliny sírové s manganistanem draselným vzniká zelená olejovitá kapalina. Patří mezi oxidy, používá se jako oxidační činidlo.
- f) Chlorid, používá se v zemědělství jako draselné hnojivo.
- g) Oxid, vzniká pálením vápence, používá se k výrobě hašeného vápna.
- h) Minerál galenit.
- i) Vodný roztok této sloučeniny se prodává pod názvem čpavek.

3.2 Názvosloví ternárních (tříprvkových) a víceprvkových sloučenin

Tříprvkové a víceprvkové sloučeniny obsahují v molekule 3 a více prvků. Ve školních učebnicích, v odborné literatuře i v chemické praxi jsou nejfrekventovanějšími ternárními a víceprvkovými sloučeninami hydroxidy, kyseliny a soli.

3.2.1 Hydroxidy

Podstatné jméno názvu je tvořeno slovem hydroxid a přídatné jméno názvem kationtu. Obecný vzorec hydroxidů je $M(OH)_n$, kde M je obecný symbol kationtu a n počet hydroxidových skupin OH^- . Nejvyšší oxidační číslo prvku M v hydroxidech je IV.

Příklady:

hydroxid draselný	KOH	(K^+OH^-)
hydroxid vápenatý	$Ca(OH)_2$	$Ca^{2+}(OH^-)_2$
hydroxid chromitý	$Cr(OH)_3$	$Cr^{3+}(OH^-)_3$

U některých hydroxidů se dochovaly též triviální názvy.

Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
NaOH	natron	hydroxid sodný
KOH	draslo žíravé	hydroxid draselný
$Ca(OH)_2$	hašené vápno	hydroxid vápenatý
$Cu(OH)_2$	brémská modř	hydroxid měďnatý

3.2.2 Názvosloví podvojných oxidů a podvojných hydroxidů

Na binární sloučeniny – oxidy – navazují ternární sloučeniny – podvojně oxidy. Podvojně oxidy (dříve smíšené oxidy) a podvojně hydroxidy jsou složeny ze dvou různých oxidů nebo hydroxidů. Jejich vzorce se vyjadřují buď ve formě jednoduchých oxidů (nebo hydroxidů) vzájemně oddělených tečkou, nebo se vyjadřují souhrnně.

Názvy uvedených podvojných sloučenin se skládají z podstatného jména oxid (hydroxid) a přídatného jména – názvu kationtů, které se uvádějí v pořadí rostoucích oxidačních čísel. V případě rovnosti oxidačních čísel se upřednostňuje abecední pořadí symbolů prvků. Víceatomové kationty (např. NH_4^+) se ve skupině kationtů stejného oxidačního čísla uvádějí jako poslední. Názvy kationtů s příslušným zakončením oxidačního čísla se oddělují pomlčkou.

Příklady:

nebo	$MgO \cdot TiO_2$ $MgTiO_3$	oxid hořečnato-titaničitý trioxid hořečnato-titaničitý
nebo	$Na_2O \cdot Nb_2O_5$ $Na_2Nb_2O_6$	oxid sodno-niobičný hexaoxid sodno-niobičný
nebo	$2Cu(OH)_2 \cdot Cr(OH)_3$ $Cu_2Cr(OH)_7$	hydroxid diměďnato-chromitý heptahydroxid diměďnato-chromitý

3.2.3 Cvičení VI: Hydroxidy a podvojně oxidy

Úloha 61: Napište chemické vzorce a názvy uvedených hydroxidů:

a) hydroxid olovnatý	
b) LiOH	
c) hydroxid kademnatý	
d) Au(OH) ₃	

Úloha 62: Rozhodněte, které z následujících názvů hydroxidů jsou uvedeny chybně a tyto názvy opravte.

a) Cu(OH) ₂	hydroxid měďný
b) Sn(OH) ₄	hydroxid cínatý
c) Fe(OH) ₃	hydroxid železitý
d) Ni(OH) ₂	hydroxid nikelnatý

Úloha 63: Zapište chemickými rovnicemi reakce, při kterých vznikají hydroxidy:

a) reakce sodíku s vodou:

.....

b) reakce oxidu vápenatého s vodou:

.....

Úloha 64: Určete oxidační čísla kovů a hydroxidy pojmenujte:

a) Al(OH) ₃	c) AgOH
b) Cd(OH) ₂	d) Sn(OH) ₄

Úloha 65: Doplněte vzorce hydroxidů, které vznikají při následujících reakcích. Rovnice vyčíslete.

- $\text{Ba}^{2+} + \text{OH}^- \rightarrow$
- $\text{Ca}^{2+} + \text{OH}^- \rightarrow$
- $\text{Cr}^{3+} + \text{OH}^- \rightarrow$
- $\text{Ga}^{3+} + \text{OH}^- \rightarrow$

Úloha 66: Přiřaďte ke každému hydroxidu jeho charakteristické zbarvení způsobené kationtem kovu a napište vzorec příslušného hydroxidu.

a) hydroxid zinečnatý.....	I. červenohnědý
b) hydroxid měďnatý.....	II. šedozeleň
c) hydroxid chromitý.....	III. modrý
d) hydroxid železitý.....	IV. bílý

Úloha 67: Pojmenujte uvedené podvojně oxidy a hydroxidy oběma používanými způsoby a vyjádřete je souhrnným vzorcem

a) BaO · TiO ₂	.....	.....	.....
b) CoO · Co ₂ O ₃	.....	.....	.....
c) 2Cu(OH) ₂ · Al(OH) ₃	.....	.....	.....

Úloha 68: Souhrnně vyjádřené podvojně oxidy zapište ve formě jednotlivých oxidů, pojmenujte je a vyznačte v jejich vzorcích oxidační čísla jednotlivých prvků.

- BeAl₂O₄
- CaTiO₃
- FeCr₂O₄

Úloha 69: Podtrhněte názvy minerálů, které patří mezi podvojně oxidy:

magnetovec, vápenec, malachit, chromit, chalkopyrit, křišťál, limonit, magnesit, spinel, azurit.

Úloha 70: Vybrané minerály z předchozího cvičení zapište chemickými vzorci a pojmenujte je chemickými názvy:

- magnetovec
- chromit
- spinel

3.2.4 Názvosloví anorganických kyselin

Kyseliny jsou (podle Arrheniovy a Brønstedovy teorie) sloučeniny, které jsou schopny při chemických reakcích uvolňovat proton. Obvykle jsou rozdělovány podle přítomnosti kyslíkového atomu v jejich molekulách na bezkyslíkaté a kyslíkaté.

3.2.4.1 Bezkyslíkaté kyseliny

Bezkyslíkaté kyseliny, stejně jako jejich soli, patří většinou mezi sloučeniny binární. V kapitole ternárních sloučenin jsou uváděny pro celistvost výkladu o kyselinách.

Obecný vzorec bezkyslíkatých kyselin je H_mX (H – symbol atomu vodíku, X – obecný symbol kyselinotvorného prvku, popř. vzorce skupiny prvků). Jejich názvy se tvoří z podstatného jména **kyselina** a z přídatného jména vytvořeného z názvu odpovídající sloučeniny s vodíkem přidáním koncovky **-ová**, neboť bezkyslíkaté kyseliny většinou vznikají rozpouštěním některých plynných sloučenin vodíku ve vodě. Vzorce bezkyslíkatých kyselin jsou proto totožné se vzorci původních sloučenin.

Uvedené binární sloučeniny můžeme nazvat kyselinami jen tehdy, pokud jde o jejich vodné roztoky.

Příklady:

čistá látka		vodný roztok této látky (tj. kyselina)	
vzorec	název	vzorec rozpuštěné látky	název kyseliny
HF	fluorovodík	HF	kyselina fluorovodíková
HCl	chlorovodík	HCl	kyselina chlorovodíková
HBr	bromovodík	HBr	kyselina bromovodíková
HCN	kyanovodík	HCN	kyselina kyanovodíková
H ₂ S	sulfan (dříve sirovodík)	H ₂ S	kyselina sulfanová (dříve sirovodíková)

3.2.4.2 Jednoduché kyslíkaté kyseliny (oxokyseliny)

Jejich obecný vzorec je $H_mX_xO_n$ (H – symbol atomu vodíku, X – obecný symbol kyselinotvorného prvku nebo centrálního atomu, O – symbol atomu kyslíku, indexy m, x, n, nabývají hodnot přirozených čísel).

Je-li počet atomů kyselinotvorného prvku nebo centrálního atomu oxokyseliny roven jedné (tj. x = 1), označují se jako jednoduché a jejich obecný vzorec lze vyjádřit H_mXO_n .

Příklady: H₂SO₃ – kyselina siřičitá, HNO₃ – kyselina dusičná, HClO₄ – kyselina chloristá.

Názvy jednoduchých oxokyselin se skládají z podstatného jména kyselina a přídatného jména odvozeného od kyselinotvorného prvku přidáním koncovky, která vyjadřuje velikost hodnoty jeho oxidačního čísla.

Příklady určení oxidačního čísla centrálního atomu jednoduchých oxokyselin:

$$\begin{aligned} H^I Mn^z O_4^{-II} \quad 1 \cdot 1 + 1 \cdot z + 4 \cdot (-2) &= 0 \\ 1 + z - 8 &= 0 \\ z &= 8 - 1 \\ z &= 7 \end{aligned}$$

oxidační číslo kyselinotvorného prvku (manganu) je z = 7,
odpovídající koncovka je „-istá“
=> kyselina manganistá

$$\begin{aligned} H_2^I Cr^z O_4^{-II} \quad 2 \cdot 1 + 1 \cdot z + 4 \cdot (-2) &= 0 \\ 2 + z - 8 &= 0 \\ z &= 8 - 2 \\ z &= 6 \end{aligned}$$

oxidační číslo kyselinotvorného prvku (chromu) je z = 6,
odpovídající koncovka je „-ová“
=> kyselina chromová

Při odvozování vzorců jednoduchých oxokyselin je třeba určit počet atomů vodíku a kyslíku v molekule. Počet atomů vodíku souvisí s oxidačním číslem kyselinotvorného prvku nebo centrálního atomu. Je-li oxidační číslo sudé, zapisujeme dva atomy vodíku, je-li liché, zapisujeme jeden atom vodíku. Počet atomů kyslíku lze vypočítat.

Příklady stanovení počtu atomů kyslíku ve vzorcích jednoduchých oxokyselin:

kyselina bromná

$$\begin{aligned} \text{H}^{\text{I}}\text{Br}^{\text{I}}\text{O}_n^{-\text{II}} \quad 1 \cdot 1 + 1 \cdot 1 + n \cdot (-2) &= 0 \\ 1 + 1 - 2n &= 0 \\ n &= 1 \end{aligned}$$

=> HBrO

kyselina siřičitá

$$\begin{aligned} \text{H}_2^{\text{I}}\text{S}^{\text{IV}}\text{O}_n^{-\text{II}} \quad 2 \cdot 1 + 1 \cdot 4 + n \cdot (-2) &= 0 \\ 2 + 4 - 2n &= 0 \\ n &= 3 \end{aligned}$$

=> H₂SO₃

Tvoří-li centrální prvek v témže oxidačním čísle dvě nebo více jednoduchých oxokyselin, používá se ke zpřesnění jejich názvu číslovkové předpony vyjadřující počet vodíkových atomů (hydrogen-, dihydrogen-, trihydrogen-, tetrahydrogen-, apod.) nebo počet kyslíkových atomů (oxo, dioxo, trioxo-, tetraoxo-, atd.). Označení „mono“ se neuvádí.

Příklady:

HPO ₃	kyselina hydrogenfosforečná	trioxofosforečná
H ₃ PO ₄	kyselina trihydrogenfosforečná	tetraoxofosforečná

HIO ₄	kyselina jodistá	kyselina tetraoxojodistá
H ₃ IO ₅	kyselina trihydrogenjodistá	kyselina pentaoxojodistá
H ₅ IO ₆	kyselina pentahydrogenjodistá	kyselina hexaoxojodistá

HReO ₄	kyselina rhenistá	kyselina tetraoxorhenistá
H ₃ ReO ₅	kyselina trihydrogenrhenistá	kyselina pentaoxorhenistá

K označení některých kyselin se dosud používají odlišně utvořené názvy.

Příklady:

HOCN	kyselina kyanatá	H ₂ S ₂ O ₆	kyselina dithionová
HNCO	kyselina isokyanatá	H ₂ S _x O ₆ (x = 2 – 6)	kyselina polythionová
H ₂ NO ₂	kyselina nitroxylová	H ₂ S ₂ O ₄	kyselina dithioničitá

Upouští se od názvů kyselin s použitím předpon meta- a ortho-, kdy předpona meta- se používá u kyselin tvořených blíže nevyčíslenými bloky molekul, zatímco předpona ortho- znamená, že počet molekul tvořících kyselinu je přesně znám.

Příklady:

(HBO ₂) _x	kyselina metaboritá
H ₃ BO ₃	kyselina orthoboritá
(HPO ₃) _x	kyselina metafosforečná
H ₃ PO ₄	kyselina orthofosforečná
(H ₂ SiO ₃) _x	kyselina metakřemičitá
H ₄ SiO ₄	kyselina orthokřemičitá

Rovněž se nedoporučuje dříve používaná předpona pyro-, označující v zastaralé chemické literatuře kyseliny vytvořené ze dvou molekul kyseliny vystoupením jedné molekuly vody.

Příklady:

vzorec kyseliny	zastaralý název dnes nepoužívaný	název podle současného chemického názvosloví
$H_4P_2O_7$	kyselina pyrofosforečná	kyselina difosforečná
$H_2S_2O_7$	kyselina pyrosírová	kyselina disírová
$H_2S_2O_5$	kyselina pyrosiřičitá	kyselina disiřičitá

Pro některé kyseliny se kromě systematických názvů dosud používají i názvy triviální.

Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
H_2SO_4	vitriol	koncentrovaná kyselina sírová
$HNO_3:HCl$ (1:3)	lučavka královská	směs kyseliny dusičné a kyseliny chlorovodíkové v poměru 1:3 (objemy komerčních koncentrovaných roztoků)
25–65% roztok SO_3 v 98 % H_2SO_4	oleum, dýmavá kyselina sírová	25 až 65-procentní roztok oxidu sírového v 98-procentní kyselině sírové
$H_2S_2O_8$	kyselina persírová	kyselina peroxodisírová

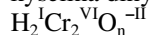
3.2.4.3 Polykyseliny

Názvosloví polykyselin, tj. oxokyselin, které ve svých molekulách obsahují dva nebo více centrálních atomů ($x = 2, 3, 4, 5, \dots$), je založeno na stejném principu jako názvosloví jednoduchých oxokyselin. Názvy se skládají z podstatného jména kyselina a přídavného jména odvozeného od aniontu polykyseliny (se zakončením „-ová“), jejichž názvy byly podrobně diskutovány v kapitole 2.4.2.

Způsob odvození vzorců a názvů polykyselin uvádí následující příklady:

odvození vzorce polykyseliny:

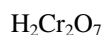
kyselina dihydrogen dichromová

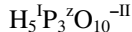
$$2 \cdot 1 + 2 \cdot 6 + n \cdot (-2) = 0$$

$$2 + 12 - 2n = 0$$

$$n = 7$$

odvození názvu polykyseliny:

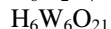
$$5 \cdot 1 + 3 \cdot z + 10 \cdot (-2) = 0$$

$$5 + 3z - 20 = 0$$

$$z = 5$$

kyselina pentahydrogentrifosforečná
(dekaototrifosforečná)

Další příklady:

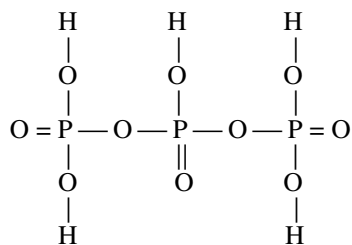
kyselina hexahydrogendikřemičitá (k. heptaoxidikřemičitá)

kyselina hexahydrogenhexawolframová

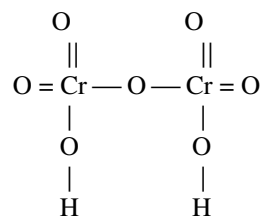
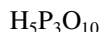
(k. 21-oxohexawolframová)

kyselina dihydrogendimolybdeničnanao-tetramolybdenová

kyselina 18-oxodimolybdeničnanao-tetramolybdenová

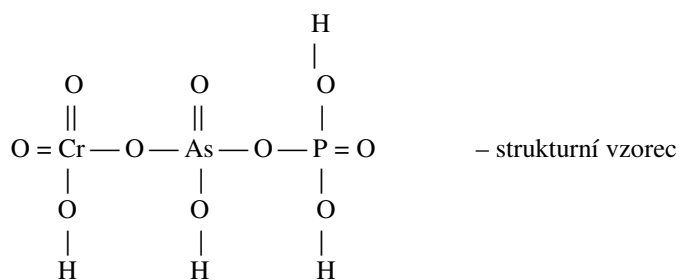
kyselina katena-trifosforečná

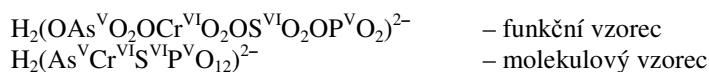
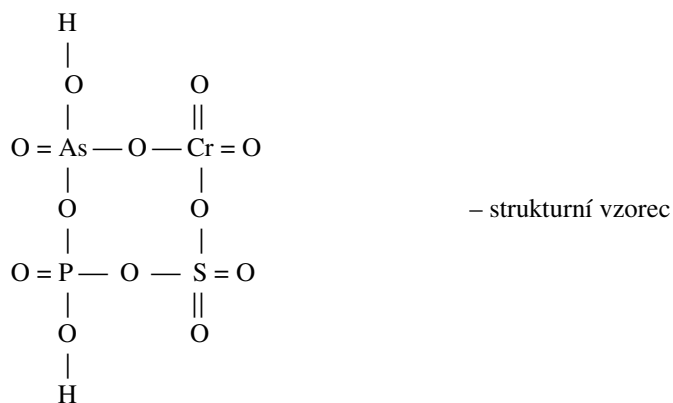
kyselina dichromová

kyselina *katena*-chromano-arseničnano-fosforečná:

kyselina *cyklo*-arseničnano-chromano-sírano-fosforečná:

3.2.4.4 Deriváty oxokyselin

Deriváty oxokyselin se odvozují od oxokyselin náhradou jednoho nebo více atomů oxokyseliny za jiný atom nebo skupinu atomů.

a) Názvy halogenidů se tvoří v souhlasu s názvy atomových skupin (viz kapitola 2.4.3), jež se obvykle vyjadřují v genitivu.

Příklady:

NOBr – bromid nitrosylu
 SOF₄ – tetrafluorid thionylu
 PSCl₃ – trichlorid thiofosforily

Není-li možno u halogenderivátů použít názvu atomové skupiny, označujeme tyto sloučeniny jako halogenid-oxidy.

Příklady:

XeF₂O – difluorid-oxid xenoničitý
 BiOCl – chlorid-oxid bismutitý

b) Názvy amidů kyselin se tvoří rovněž pomocí názvů atomových skupin nebo připojením názvu amid před název příslušné kyseliny vyjádřené v genitivu. Počet atomových skupin se vyjadřuje číslovkovou předponou.

Příklady:

SO₂(NH₂)₂ diamid sulfurylu nebo diamid kyseliny sírové (sloučenina je odvozena náhradou dvou OH skupin dvěma skupinami NH₂, název atomové skupiny SO₂ je sulfuryl)

PO(NH₂)₃ triamid fosforylu nebo triamid kyseliny fosforečné (sloučenina je odvozena náhradou tří OH skupin třemi skupinami NH₂, název atomové skupiny PO je fosforyl)

c) Obdobně se tvoří i názvy imidů, nitridů, hydrazidů a hydroxylamidů, které vznikají náhradou OH skupin těmito skupinami:

imido (= NH),
nitrido (N),
hydrazido (-NH-NH₂)
a hydroxylamido (-NH₂O).

Příklady:

NH(SO₃H)₂ – kyselina imido-bis(sírová)
N(SO₃H)₃ – kyselina nitrido-tris(sírová)
NH₂NH · SO₃H – kyselina hydrazidosírová

d) Estery anorganických kyselin vznikají reakcí kyseliny s alkoholem za vzniku esteru a vody. Přitom z molekuly kyseliny se odštěpí skupina OH⁻ a z molekuly alkoholu se odštěpí kation H⁺.

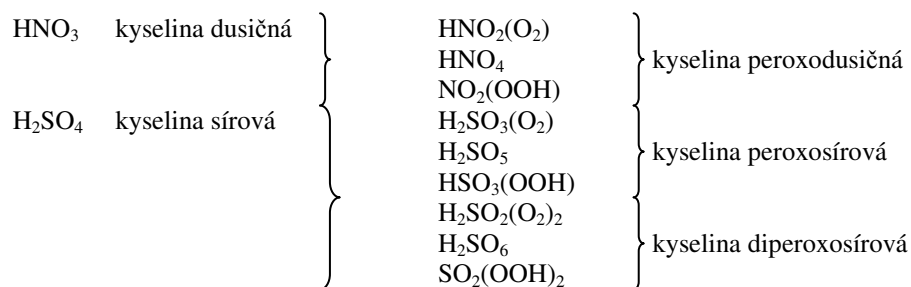
Názvy esterů anorganických kyselin se tvoří opisem připojením názvu ester před název oxokyseliny vyjádřené v genitivu. Slovu ester předřazujeme název alkylu (např. CH₃ – methyl, C₂H₅ – ethyl, C₃H₇ – propyl, C₄H₉ – butyl, ...) vzniklého odtržením OH skupiny od reagujícího alkoholu. Počet těchto skupin se vyjadřuje číslovkovou předponou.

Příklady odvození názvů esterů:

H ₂ SO ₄	kyselina sírová	HSO ₃ ⁺	jednovazný zbytek kyseliny sírové, tvořící část esteru	(CH ₃ O)SO ₃ H	methylester kyseliny sírové
CH ₃ OH	methanol	CH ₃ O ⁻	zbytek methanolu, tvořící část esteru		
		CH ₃ -	methyl		
		SO ₂ ²⁺	dvojvazný zbytek kyseliny sírové, tvořící část esteru	(C ₂ H ₅ O) ₂ SO ₂	diethylester kyseliny sírové
C ₂ H ₅ OH	ethanol	C ₂ H ₅ O ⁻	zbytek ethanolu, tvořící část esteru		
		C ₂ H ₅ -	ethyl		
H ₃ BO ₃	kyselina boritá	B ³⁺	trojvazný zbytek kyseliny borité, tvořící část esteru	(C ₄ H ₉ O) ₃ B	tributylester kyseliny borité
C ₄ H ₉ OH	buthanol	C ₄ H ₉ O ⁻	zbytek butanolu, tvořící část esteru		
		C ₄ H ₉ -	butyl		

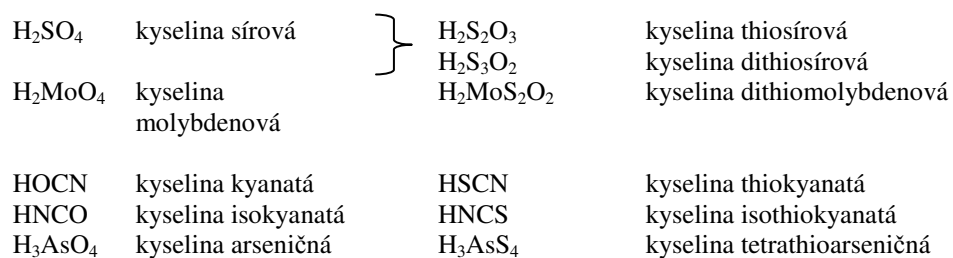
e) Peroxokyseliny vznikají od oxokyselin záměnou atomu O²⁻ za skupinu O₂²⁻. Názvy peroxokyselin se tvoří připojením předpony „-peroxo“ k názvu oxokyseliny a doplněním číslovkové předpony označující počet peroxoskupin.

Příklady:

f) Thiokyseliny vznikají od oxokyselin záměnou atomu O²⁻ za atom S²⁻. Názvy thiokyselin se tvoří připojením předpony „-thio“ k názvu příslušné oxokyseliny a doplněním číslovkové předpony označující počet thioskupin.

Příklady:

3.2.4.5 **Cvičení VII: Kyseliny**

Úloha 71: Uveďte vzorce a názvy jednoduchých oxokyselin chloru, které obsahují kyselinotvorný prvek v uvedeném oxidačním čísle:

- a) Cl^I
- b) Cl^{III}
- c) Cl^V
- d) Cl^{VII}

Úloha 72: Uveďte, jak lze následující dvojice kyselin rozlišit podle názvů:

- a) HBO₂
H₃BO₃
- b) HIO₃
H₃IO₄
- c) H₂SiO₃
H₄SiO₄

Úloha 73: Přiřaďte vzorcům kyselin (1–8) správný název (a–h):

1.	H ₂ SnS ₃	a) kyselina jodistá
2.	H ₂ Cr ₃ O ₁₀	b) kyselina pentahydrogenjodistá
3.	HIO ₄	c) kyselina tetrahydrogendijodistá
4.	H ₂ TeO ₃	d) kyselina trithiocínčitá
5.	H ₂ SeO ₄	e) kyselina dihydrogentetrachromová
6.	H ₃ IO ₆	f) kyselina telluričitá
7.	H ₂ Cr ₄ O ₁₃	g) kyselina dihydrogentrichromová
8.	H ₄ I ₂ O ₉	h) kyselina selenová

1. ...., 2. ...., 3. ...., 4. ...., 5. ...., 6. ...., 7. ...., 8. ....,

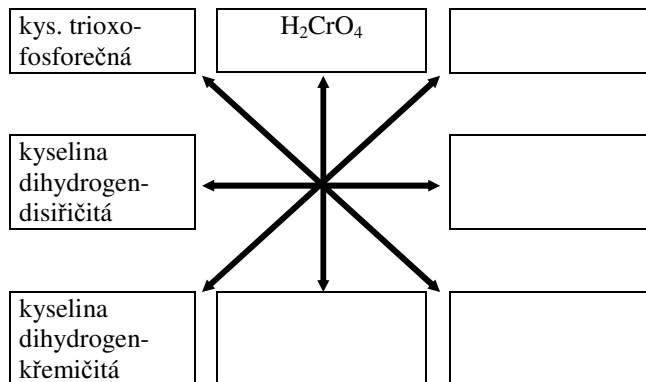
Úloha 74: Doplňte vzorce funkčních derivátů kyselin

a) fluorid nitrylu	d) diamid kyseliny sírové (diamid sulfurylu)
b) dichlorid-dioxid molybdenový	e) dichlorid thiokarbonylu
c) chlorid nitrosylu	f) ehylester kyseliny dusičné

Úloha 75: Vzorce kyselin {H₂SO₄, H₄P₂O₇, H₂S₂O₅, H₄SiO₄, HNO₃, H₂Mo₆O₁₉, H₅IO₆, H₃BO₃, H₂Cr₂O₇, HBrO} rozdělte do dvou následujících skupin:

- a) jednoduché kyseliny .....
- b) polykyseliny .....

Úloha 76: Doplňte název nebo vzorec kyseliny:

Úloha 77: Do tabulky doplňte chemický vzorec kyseliny, počet centrálních atomů a oxidační číslo centrálního atomu.

NÁZEV KYSELINY	počet centrálních atomů	oxidační číslo	vzorec kyseliny
kyselina sírová			
kyselina tetrahydrogenkřemičitá			
kyselina pentaoxidisiřičitá			
kyselina chlorná			
kyselina hydrogenfosforečná			
kyselina dihydrogendichromová			
kyselina hexahydrogendikřemičitá			
kyselina hydrogenboritá			

Úloha 78: Pojmenujte thiokyseliny:

- a) $H_2S_2O_3$ .....
- b) H_3AsS_4 .....
- c) HSCN .....
- d) $H_2MoO_2S_2$ .....
- e) H_2SnS_3 .....

Úloha 79: Rozdělte kyseliny podle počtu odštěpitelných vodíků:

{kyselina chloristá, kyselina tetraoxofosforečná, kyselina trioxoboritá, kyselina uhličitá, kyselina selenová, kyselina dusitá, kyselina trioxofosforečná, kyselina boritá, kyselina trioxokřemičitá, kyselina pentaoxidjodistá} do tří skupin. Chemické názvy kyselin nahraďte jejich vzorci.

- a) jednosytné kyseliny:
 b) dvojsytné kyseliny:
 c) trojsytné kyseliny:

Úloha 80: V tabulce jsou kyseliny nazvané vždy jedním způsobem. Buď je uveden počet atomů vodíku (I) nebo počet atomů kyslíku (II) v molekule kyseliny. Doplňte název kyseliny tvořený druhým způsobem.

VZOREC	NÁZEV KYSELINY (I)	NÁZEV KYSELINY (II)
a) HBO_2	kyselina hydrogenboritá	
b) H_3PO_4		kyselina tetraoxofosforečná
c) $H_2Cr_2O_7$		kyselina heptaoxidichromová
d) H_5IO_6		kyselina hexaoxidjodistá
e) H_4SiO_4	kyselina tetrahydrogenkřemičitá	
f) H_3AsO_4	kyselina trihydrogenarseničná	
g) H_2CrO_4		kyselina tetraoxochromová
h) H_3IO_5	kyselina trihydrogenjodistá	

Úloha 81: Kyslíkaté kyseliny vznikají teoreticky reakcí příslušných oxidů s vodou. Ke každé uvedené kyselině napište rovnici jejího vzniku uvedeným způsobem.

- a) H_2SO_3 e) H_2CO_3
 b) H_2CrO_4 f) HClO
 c) H_2SO_4 g) H_3PO_4
 d) HNO_2

Úloha 82: Většina následujících plynných sloučenin se po rozpuštění ve vodě chová jako kyseliny. Označte sloučeninu, která se po rozpuštění ve vodě jako kyselina nechová.

- a) HF, b) HCN, c) HBr, d) H_2S , e) HI, f) NH_3 , g) HCl

3.2.5 Názvosloví solí

Anorganické soli jsou sloučeniny tvořené podle obecného vzorce M_mX_n , kde M je elektropozitivní část molekuly (kromě vodíku) a X je elektronegativní část molekuly.

3.2.5.1 Soli bezkyslíkatých kyselin

Názvosloví solí bezkyslíkatých kyselin se řídí pravidly platnými pro binární sloučeniny. Podstatné jméno je v něm umístěno na prvním místě a tvoří je název prvku nebo skupiny prvků se záporným oxidačním číslem či nábojem (s připojením koncovky „-id“, názvy aniontů byly podrobně diskutovány v kapitole 2.4.2). Přídavné jméno je odvozeno od prvku nebo skupiny prvků s kladným oxidačním číslem nebo nábojem, jehož koncovka vyjadřuje velikost hodnoty oxidačního čísla.

Příklady:

BiF ₅	fluorid bismutičný (sůl bezkyslíkaté kyseliny fluorovodíkové HF)
AgBr	bromid stříbrný (sůl bezkyslíkaté kyseliny bromovodíkové HBr)
PbI ₂	jodid olovnatý (sůl bezkyslíkaté kyseliny jodovodíkové HI)
KCN	kyanid draselný (od kyseliny kyanovodíkové HCN)
(NH ₄) ₂ S	sulfid amonný (od kyseliny sirovodíkové H ₂ S)

Ojediněle je název solí bezkyslíkatých kyselin složen ze dvou podstatných jmen, z nichž druhé (názy kladně nabitých atomových skupin viz kapitola 2.4.3) je vyjádřeno v genitivu a počet atomů v molekule řeckými číselnými předponami.

Principy názvosloví solí lze aplikovat i na jednoduché kovalentní sloučeniny, např.:

Příklady:

OF ₂	difluorid kyslíku
COCl ₂	dichlorid karbonylu, chlorid karbonylu (2+), chlorid karbonylu (IV)

Pro některé soli bezkyslíkatých kyselin se dosud používají triviální názvy:

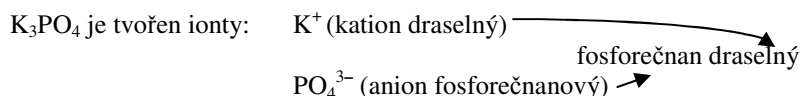
Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
NaCl	kuchyňská sůl	chlorid sodný
NH ₄ Cl	salmiak	chlorid amonný
Hg ₂ Cl ₂	kalomel	dimerní chlorid rtuťný
HgCl ₂	sublimát	chlorid rtuťnatý
KCN	cyankali	kyanid draselný

3.2.5.2 Soli oxokyselin a jejich derivátů

Názvy solí oxokyselin a jejich derivátů se skládají z podstatného jména označujícího anion kyseliny se zakončením „-an“ a z přídavného jména označujícího kation (kladnou část molekuly).

Příklady:

Podobně:

CaCO_3	$(\text{Ca}^{2+}, \text{CO}_3^{2-})$	uhličitan vápenatý
$\text{Ba}(\text{SCN})_2$	$(\text{Ba}^{2+}, 2 \text{SCN}^-)$	thiokyanatan barnatý
$(\text{NH}_4)_2\text{SO}_4$	$(2 \text{NH}_4^+, \text{SO}_4^{2-})$	síran amonný
NaIO_4	$(\text{Na}^+, \text{IO}_4^-)$	jodistan sodný

Uvedené názvoslovné zásady platí i pro hydrogensoli, které obsahují v aniontu jeden nebo více atomů vodíku vyjádřený v názvu předponou „hydrogen-“ doplněnou číslovkovou předponou (di-, tri- apod.). Předpona „mono-“ se obvykle neuvádí.

Příklady:

NaHCO_3 hydrogenuhličitan sodný
 KH_2PO_4 dihydrogenfosforečnan draselný
 $\text{Cs}_2\text{H}_4\text{TeO}_6$ tetrahydrogenteluran dicesný

Ve starší odborné literatuře jsou uvedené atomy vodíku označovány jako „kyselé“ a soli, které je obsahují, lze nalézt pod názvem „kyselé soli“.

Názvosloví solí polykyselin je rovněž analogické názvosloví solí jednoduchých oxokyselin. Používají se buď úplné stechiometrické názvy sloučenin, ve kterých je počet kationtů, centrálních atomů i atomů kyslíku vyjádřen číslovkovými předponami, nebo zjednodušenými názvy, ve kterých se však nesmí porušit jejich informační hodnota. Ve zjednodušených názvech se vyjadřuje kromě počtu centrálních atomů buď počet kationtů, nebo jen počet kyslíkových atomů.

Příklady:

$\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ heptaoxidichroman didraselný (dichroman draselný)
 $\text{Mg}_2\text{P}_2\text{O}_7$ heptaoxidifosforečnan dihořečnatý (heptaoxidifosforečnan hořečnatý nebo difosforečnan dihořečnatý)
 $\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7$ heptaoxotetraboritan disodný (heptaoxotetraboritan sodný nebo tetraboritan disodný)
 $\text{K}_3\text{P}_3\text{O}_{10}$ dekaoxotrifosforečnan pentadraselný (dekaoxotrifosforečnan draselný nebo trifosforečnan pentadraselný)

Názvy solí thiokyselin jsou tvořeny obdobně jako názvy solí oxokyselin pouze s tím rozdílem, že základ názvu aniontu je uveden předponou „thio-“.

Příklady:

$\text{Ag}_2\text{S}_2\text{O}_3$ thiosíran stříbrný
 NaSCN thiokyanatan sodný (dříve rhodanid sodný)

Pro některé soli kyslíkatých kyselin se dosud používají triviální názvy:

Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
AgNO_3	lapis	dusičnan stříbrný
NaNO_3	chilský ledek	dusičnan sodný
KNO_3	salnitř (sanytr)	dusičnan draselný
Na_2CO_3	soda	uhličitan sodný
NaHCO_3	jedlá (zažívací) soda	hydrogenuhličitan sodný
$(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3$	cukrářské kvasnice	uhličitan amonný

3.2.5.3 Cvičení VIII: Soli I

Úloha 83: Doplňte vývojový diagram odvození názvů tří různých typů solí:

vzorec soli		$(\text{NH}_4)_2\text{S}$	$\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$	K_3AsS_4
kation	vzorec			
	název			
anion	vzorec			
	název			
název soli	podstatné jméno označující anion soli			
	přídavné jméno označující kation soli			

Úloha 84: Napište vzorce kyselin, od kterých se odvozují uvedené soli a vzorce těchto solí doplňte.

název soli	vzorec kyseliny	vzorec soli
hydrogenuhlíčan vápenatý		
tetraboritan disodný		
arseničnan vápenatý		
dusitan lithný		
trioxoarsenitan amonný		
chlореčnan barnatý		
manganistan draselný		

Úloha 85: Odvoďte chemické názvy nebo vzorce následujících solí.

- a) BiI_3 .....
- b) K_2SeO_4 .....
- c) As_2S_5 .....
- d) $\text{Zn}(\text{MnO}_4)_2$ .....
- e) $\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ .....
- f) chroman olovnatý .....
- g) chloritan sodný .....
- h) železan barnatý .....
- ch) trioxokřemičitan sodný .....
- i) disiřičitan didraselný .....

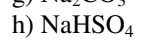
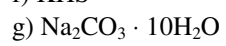
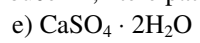
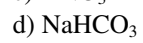
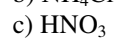
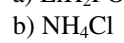
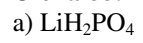
Úloha 86: Doplňte názvy sloučenin síry:

- a) NaHS .....
- b) KHSO_3 .....
- c) Ti_2SO_4 .....
- d) SOCl_2 .....
- e) $\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_3$ .....
- f) SO_2NH .....

Úloha 87: Zapište chemickými rovnicemi popsané reakce vzniku solí:

- a) Sulfid amonný vzniká přímou syntézou z amoniaku a sulfanu
.....
- b) Z nestálého uhlíčitanu amonného se stáním na vzduchu odštěpuje amoniak a vzniká hydrogenuhlíčan amonný
.....
- c) Ve vodě málo rozpustný fosforečnan vápenatý lze účinkem kyseliny sírové převést na dobře rozpustný dihydrogenfosforečnan vápenatý, přičemž získáme sraženinu nerozpustného síranu vápenatého.
.....

Úloha 88: Napište chemické názvy sloučenin, které patří mezi hydrogensoli:

3.2.5.4 Smíšené soli

Smíšené soli v souladu se svým názvem (podvojně, potrojně,...) obsahují dva nebo více různých kationtů nebo dva či více různých aniontů.

a) Smíšené soli se dvěma nebo více různými kationty

V jejich vzorcích se uvádějí jednotlivé kationty v pořadí rostoucích hodnot oxidačních čísel. Při identické hodnotě oxidačního čísla se kationty uvádějí v abecedním pořadí symbolů prvků. Víceatomové kationty se řadí jako poslední ve skupině kationtů stejné velikosti náboje.

V názvech podvojných solí je pořadí kationtů shodné s jejich pořadím ve vzorcích. Názvy kationtů se oddělují pomlčkou.

Příklady:

KMgBr ₃	tribromid draselno-hořečnatý (podle stoupající hodnoty oxidačního čísla)
NaNH ₄ HPO ₃	hydrogenfosforečnan sodno-amonný (víceatomový kation poslední)
KNaCO ₃	uhličitan draselno-sodný (podle abecedního pořadí symbolů prvků)

b) Smíšené soli se dvěma nebo více různými anionty

V jejich vzorcích i názvech se anionty uvádějí v abecedním pořadí symbolů (značek) prvků, v případě víceatomových aniontů v abecedním pořadí značek centrálních atomů. Také názvy aniontů se od sebe oddělují pomlčkou.

Příklady:

Cu ₃ (CO ₃) ₂ F ₂	bis(uhličitan)-difluorid triměďnatý
Ca ₅ F(PO ₄) ₃	fluorid-tris(fosforečnan) pentavápenatý
Na ₆ ClF(SO ₄) ₂	chlorid-fluorid-bis(síran) hexasodný

3.2.5.5 Solváty, adiční sloučeniny, klathráty

<C:\Documents and Settings\cidlova\Plocha\hana\výuka\skripta\NÁZVOSLOVÍADICNISL.DOC>

Nejběžnějšími zástupci této skupiny sloučenin jsou hydráty solí. Od bezvodých solí se liší přítomností molekul vody. Jejich obecný vzorec je M_mA_n · xH₂O, kde M představuje vzorec kationtu, A vzorec aniontu.

Vyjádření určitého počtu molekul vody se v názvu solí-hydrátů uvádí slovem hydrát a jejich počet se konkretizuje číslovkovou předponou. Název soli je uváděn ve 2. pádě. Ve vzorci se počet molekul vody vyjadřuje arabskou číslicí a obě části vzorce se oddělí tečkou.

Příklady:

Co(NO ₃) ₂ · 6H ₂ O	hexahydrát dusičnanu kobaltnatého
Bi(ClO ₄) ₃ · 5H ₂ O	pentahydrát chloristanu bismutitého
CaSO ₄ · 2H ₂ O	dihydrát síranu vápenatého
Na ₂ S · 9H ₂ O	nonahydrát sulfidu sodného

V praxi jsou dosud frekventovány technické a triviální názvy některých solí-hydrátů, zejména názvy **skalice** a **kamence**. Skalice jsou obvykle síranové krystalohydráty, které mají v kationtu Fe²⁺, Cu²⁺, Cd²⁺, Ni²⁺, Zn²⁺ apod. Typickým příkladem je skalice modrá, což je pentahydrát síranu měďnatého CuSO₄ · 5H₂O.

Mezi kamence jsou zařazovány dodekahydráty podvojných solí nejčastěji typu M^IAl^{III}(SO₄)₂ · 12H₂O, v nichž může být kation Al³⁺ nahrazen jinými kationty s oxidačním číslem III, např. Cr³⁺, Fe³⁺, Ga³⁺, In³⁺, Ti³⁺, V³⁺, apod. Síra v aniontu může být nahrazena dalšími chalkogeny, nejčastěji selenem. Nejznámějším zástupcem je kamenec draselno-hlinitý KAl(SO₄)₂ · 12H₂O, dodekahydrát síranu draselno-hlinitého.

Mezi hydráty solí patří také řada nerostů známých pod mineralogickými názvy, např. sádrovec, CaSO₄ · 2H₂O, dihydrát síranu vápenatého.

Mnohé hydráty solí jsou dodnes známé pod svými triviálními názvy.

Příklady:

vzorec	triviální název	chemický název
$\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$	krystalická soda	dekahydrát uhličitanu sodného
$\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	hořká sůl	heptahydrát síranu hořečnatého
$\text{Na}_2\text{SO}_4 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$	Glauberova sůl	dekahydrát síranu sodného
$\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$	sádra	hemihydrát síranu vápenatého
$\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$	modrá skalice	pentahydrát síranu měďnatého
$\text{ZnSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	bílá skalice	heptahydrát síranu zinečnatého
$\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	zelená skalice	heptahydrát síranu železnatého
$\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$	borax	dekahydrát tetraboritanu disodného
$\text{KAl}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$	kamenec	dodekahydrát síranu draselno-hlinitého

3.2.5.6 Zásadité soli

Mezi zásadité soli patří soli obsahující ve své molekule hydroxidové anionty OH^- , tzv. hydroxid-soli nebo oxidové anionty O^{2-} , tzv. oxid-soli.

Pro jejich názvosloví platí tytéž zásady jako pro názvosloví podvojných a smíšených solí. Přítomnost iontů OH^- se vyjadřuje slovem „hydroxid“, přítomnost iontů O^{2-} slovem „oxid“, přičemž se jejich počet uvádí příslušnou číslovkovou předponou (hydroxid, dihydroxid, trihydroxid, dioxid, apod.) Názvy jednotlivých aniontů se oddělují pomlčkou. Anionty se uvádějí v abecedním pořadí symbolů prvků, popř. symbolů centrálních atomů. Víceatomové (vícejaderné) anionty se uvádějí jako poslední.

Starší způsob pojmenování hydroxid- a oxid-solí používal přídatné jméno „zásaditý“, za nímž následoval základ názvu aniontu s příslušným zakončením a po něm základ názvu kationtu se zakončením charakterizujícím oxidační číslo. Názvu základu kationtu i aniontu předcházela násobící prefix. Nevýhodou staršího způsobu pojmenování bylo, že nevyjadřovalo přítomnost hydroxidové nebo oxidové skupiny ani jejich počet.

Příklady:

$\text{CaCl}(\text{OH})$	chlorid-hydroxid vápenatý (dříve zásaditý chlorid vápenatý)
$\text{Zn}_2\text{CO}_3(\text{OH})_2$	uhličitan-dihydroxid dizinečnatý (zásaditý uhličitan zinečnatý)
$\text{BiCl}(\text{O})$	chlorid-oxid bismutitý (zásaditý chlorid bismutitý)
$\text{RuF}_4(\text{O})$	tetrafluorid-oxid rutheniový (zásaditý tetrafluorid rutheniový)

3.2.5.7 Cvičení IX: Soli II

Úloha 89: Uvedené soli rozdělte do navržených skupin a místo uvedených názvů doplňte jejich vzorce: {síran kobaltitý, hexahydrát dusičnanu kobaltnatého, uhličitan thallný, fluorid kobaltitý, kyanid nikelnatý, hydrogenuhličitan hořečnatý, sulfid gallitý, dihydrogenosmičelan didraselný, dihydrát síranu palladnatého, tetrathioantimoničnan draselný, fosforečnan amonno-hořečnatý}. Každou látku zařaďte pouze jednou.

Skupiny	vzorce solí
a) soli bezkyslíkatých kyselin	.....
b) soli jednoduchých oxokyselin	.....
c) thiosoli	.....
d) hydrogensoli	.....
e) podvojně soli	.....
f) hydráty solí	.....

Úloha 90: Určete počet molekul vody vázaných v následujících hydrátech.

- pentahydrát síranu měďnatého
- dodekahydrát síranu draselno-hlinitého
- dekahydrát uhličitanu disodného
- heptahydrát síranu zinečnatého
- hemihydrát síranu vápenatého
- dihydrát síranu vápenatého

Úloha 91: Některé hydráty solí jsou známé pod technickými názvy skalice. Doplňte jejich chemické vzorce.

a) skalice modrá	.....	e) skalice nikelnatá	.....
b) skalice zelená	.....	f) skalice kobaltnatá	.....
c) skalice bílá	.....		

Úloha 92: Doplňte chemické vzorce draselných solí známých pod triviálními názvy kamence:

- kamenec draselno-hlinitý
- kamenec selenový
- kamenec chromitý
- kamenec železitý

Úloha 93: K uvedeným minerálům doplňte chemické vzorce a názvy odpovídajících solí.

NÁZEV MINERÁLU	CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV
a) sádrovec		
b) pyrop (český granát)		
c) siderit (ocelek)		
d) pyrit		
e) Glauberova sůl		

Úloha 94: Ke každému vzorci přiřaďte triviální název této sloučeniny.

I. chilský ledek	a) $\text{MgSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$
II. soda	b) $\text{Ca}_5(\text{PO}_4)_3(\text{F},\text{Cl})$
III. baryt (těživec)	c) NaNO_3
IV. apatit	d) BaSO_4
V. hořká sůl	e) $\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 10\text{H}_2\text{O}$

Úloha 95: Které z následujících vzorců vyjadřují zásadité soli? Pojmenujte je.

a) $\text{Ca}(\text{HSO}_3)_2$	d) $\text{Cd}_2(\text{CO}_3)(\text{OH})_2$
b) $\text{VCl}_2(\text{O})$	e) $\text{VF}_3(\text{O})$
c) $\text{K}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$	f) NH_4HCO_3

Úloha 96: Zapište chemické vzorce uvedených zásaditých solí:

- a) difluorid-oxid seleničitý
- b) uhličitan-dihydroxid olovnatý
- c) dibromid-oxid seleničitý
- d) chlorid-hydroxid hořečnatý

Úloha 97: Doplněte oxidační čísla jednotlivých kationtů a aniontů a odvoďte názvy následujících solí:

- a) $\text{SeCl}_2(\text{O})$
- b) $\text{Bi}(\text{NO}_3)(\text{OH})_2$
- c) $\text{VBr}_3(\text{O})$
- d) $\text{Ni}_2(\text{CO}_3)(\text{OH})_2$

Úloha 98: Zelený malachit $\text{Cu}_2(\text{CO}_3)(\text{OH})_2$ a modrý azurit $\text{Cu}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2$ jsou ceněny jako drahé kameny používané k výrobě uměleckých předmětů a šperků. Napište jejich chemické názvy.

Úloha 99: Přiřaďte k názvu sloučeniny odpovídající vzorec.

a) chlorid-hydroxid hořečnatý	A) $\text{MgCl}(\text{OH})$
	B) $\text{Mg}(\text{OH})\text{Cl}$
	C) $\text{MgCl}(\text{OH})_2$
b) chlorid-trihydroxid diměďnatý	A) $\text{Cu}_2\text{Cl}_2(\text{OH})_3$
	B) $\text{Cu}(\text{OH})_3\text{Cl}$
	C) $\text{Cu}_2\text{Cl}(\text{OH})_3$
c) chlorid-oxid bismutitý	A) $\text{BiCl}(\text{O})$
	B) BiClO_2
	C) BiOCl

4 Názvosloví koordinačních sloučenin

4.1 Definice a základní pojmy

Koordinační sloučenina (komplex) vzniká, jestliže Lewisova báze (ligand) předá Lewisově kyselině (akceptoru) volný elektronový pár.

Koordinační sloučeninou (částicí) čili komplexem se rozumí molekula či ion, v němž jsou k atomu či iontu M vázány další atomy či atomové skupiny L tak, že jejich počet převyšuje oxidační číslo atomu M.

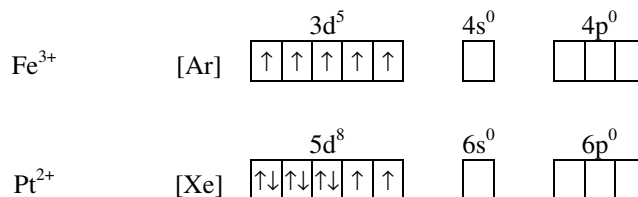
Vypustí-li se z této definice omezení dané oxidačním číslem atomu či iontu M, pak je možno pojmenovat podle názvoslovných pravidel pro koordinační sloučeniny každou sloučeninu vytvořenou připojením (adicí) jednoho či několika iontů (molekul) k jednomu či více iontům (molekulám), tedy i mnohé známé jednoduché anorganické sloučeniny. Tím se zamezí rozmanitostem v názvech i zbytečným názvoslovným sporům. Proto se doporučuje používat názvoslovných pravidel koordinačních sloučenin pro co nejširší okruh anorganických sloučenin. Připouští se však, že by nebylo účelné používat tohoto názvosloví v těch případech, kdy plně a hlavně jednoznačně postačí jednodušší názvy racionální (např. u jednoduchých solí). Je třeba výslovně zdůraznit, že použití názvoslovných pravidel koordinačních sloučenin pro sloučeniny jednoduché nemusí nutně znamenat i jejich vzájemnou strukturní analogii se sloučeninami koordinačními.

Při formulaci názvoslovných pravidel koordinačních sloučenin se používá základních pojmů, jež mají následující význam:

Atom (či ion) M ve smyslu výše uvedeném se nazývá centrální (středový) atom či ion. Centrální atomy bývají nejčastěji atomy nebo ionty přechodných kovů, které mohou do svých neobsazených valenčních orbitalů přijmout volné elektronové páry – jsou tedy akceptory elektronů.

Příklady:

Uvedené ionty Fe^{3+} a Pt^{2+} mohou být centrálními atomy, neboť disponují neobsazenými valenčními orbitaly:

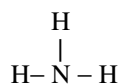
Atomy vázané k atomu M jsou atomy donorové či koordinující.

Částice L obsahující jeden nebo více donorových atomů nebo vázaná k M jako celek bez možnosti specifikace donorového či donorových atomů se nazývá ligand.

Ligandy jsou buď elektroneutrální molekuly nebo atomové skupiny, jako např. H_2O , CO , NO , NH_3 , nebo anionty, např. F^- , Cl^- , S^{2-} , OH^- , CN^- , SCN^- , NO_3^- , apod., které obsahují atom s volným elektronovým párem (donorovým elektronovým párem), nebo s více donorovými páry. Ligandem může být také molekula organické látky s násobnými vazbami. Funkci donorových elektronových párů pak hrají π -elektrony násobných vazeb.

Příklady:

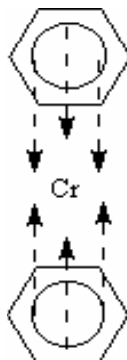
V komplexním kationtu $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ je centrálním atomem ion Cu^{2+} a ligandy jsou molekuly NH_3 . Donory elektronových párů (donorové atomy) jsou atomy dusíku čtyř molekul amoniaku:

V komplexním aniontu $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$ je centrálním atomem Fe^{3+} a ligandy anionty CN^- . Donory elektronových párů (tj. donorové atomy) jsou atomy uhlíku šesti iontů CN^- :

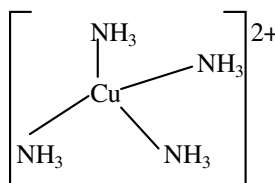
V koordinační molekule látky nazývané bis(benzen)chrom není možno určit konkrétní donorové atomy, protože ligand – nenasycený uhlovdík (benzen) – je k centrálnímu atomu (Cr) vázán jako celek pomocí π -elektronů násobných vazeb.

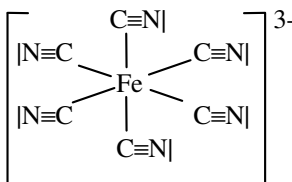
Centrální atom M je charakterizován koordinačním číslem. To je rovno počtu donorových atomů vázaných k M. U částic s nspecifikovaným donorovým atomem lze za koordinační číslo atomu či iontu M považovat počet částic (tj. ligandů) vázaných k němu jako celek. Nejčastějšími koordinačními čísly bývají 4 a 6, méně frekventovaná jsou koordinační čísla 2, 3, 5, 7, 8 a 12.

Příklady:

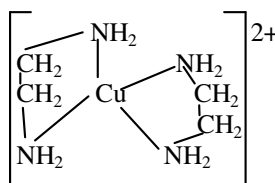
V komplexním kationtu $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$ je koordinační číslo mědi 4. Donory elektronových párů (donorové atomy) jsou atomy dusíku čtyř molekul amoniaku:

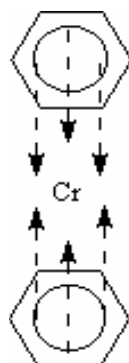
V komplexním aniontu $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$ je koordinační číslo železa 6. Donory elektronových párů (tj. donorové atomy) jsou atomy uhlíku šesti iontů CN^- :

V komplexním kationtu $[\text{Cu}(\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2)_2]^{2+}$ je koordinační číslo mědi 4, avšak počet ligandů je 2. Donory elektronových párů (donorové atomy) jsou všechny 4 atomy dusíku:

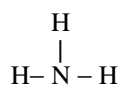
V koordinační molekule látky nazývané bis(benzen)chrom je koordinační číslo chromu 2. (K chromu se vážou celkem 2 ligandy bez možnosti specifikace donorových atomů).

Částice s jedním donorovým atomem se nazývá jednovazný nebo monodonorový ligand.

Příklad:

Molekula NH_3 . Donor elektronového páru (donorový atom) je pouze atom dusíku:

Obsahuje-li ligand více donorových atomů, pak se označuje jako vícevazný nebo polydonorový.

Příklad:

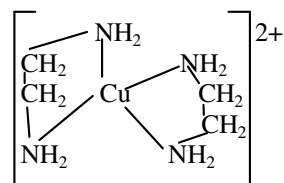
Molekula $\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2$. Donory elektronového páru (donorové atomy) jsou dva atomy dusíku.

Chelátový ligand je ligand vázaný k jednomu a témuž centrálnímu atomu či iontu dvěma či více donorovými atomy. Koordinační sloučenina obsahující chelátový ligand se nazývá chelát.

Příklad:

Molekula $\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2$ se v komplexním kationtu $[\text{Cu}(\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2)_2]^{2+}$ chová jako chelátový ligand:

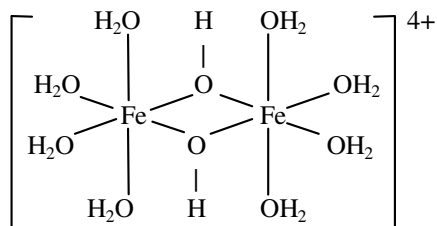
Komplexní kation $[\text{Cu}(\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2)_2]^{2+}$ je příkladem chelátu.

Můstkový ligand se váže k více než jednomu centrálnímu atomu či iontu.

Příklad:

Anion OH^- se v komplexním kationtu $[\text{Fe}_2(\text{H}_2\text{O})_8(\text{OH})_2]^{4+}$ chová jako můstkový ligand:

Koordinační sloučenina s větším počtem centrálních atomů či iontů se nazývá vícejaderný (polycentrický, polynukleární) komplex. Počet centrálních atomů či iontů v takovéto koordinační částici se označuje pojmem dvojjaderný (bicentrický, binukleární), trojjaderný (tricentrický, trinukleární),... komplex.

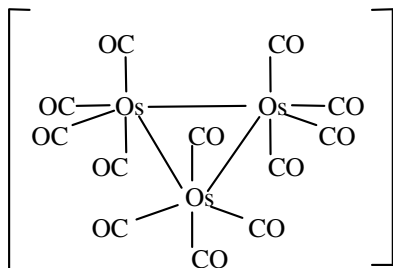
Příklad:

Kation $[\text{Fe}_2(\text{H}_2\text{O})_8(\text{OH})_2]^{4+}$ je dvojjaderný komplex.

Koordinální částice, v nichž atomy kovů jsou navzájem přímo vázány vazbou kov-kov a zároveň se váží s ligandy, se označuje „cluster“ (čti „klastr“).

Příklad:

Sloučenina nazývaná dodekakarbyltriosmium je příkladem klastru (a současně také trojjaderného komplexu):

4.2 Názvosloví koordinačních částic – základní pravidla

4.2.1 Centrální atomy

Ve stechiometrickém a funkčním vzorci se uvádí na prvním místě symbol centrálního atomu (iontu). Za ním pak následují vzorce ligandů. Vzorec koordinační částice se dává do hranaté závorky [ ].

V názvu koordinační sloučeniny se uvádí název centrálního atomu až po názvech ligandů. Počet stejných centrálních atomů lze udát jednoduchými číslovkovými předponami.

Nulový oxidační stupeň centrálního atomu nemá žádné názvoslovné zakončení. Proto se v pojmenování koordinační částice uvádí jeho název buď v nominativu (1. pád), nebo genitivu (2. pád) jednotného čísla. Za název koordinační částice lze dopsat do kulaté závorky arabskou číslicí celkový elektrický náboj koordinační částice (nulový náboj se takto neoznačuje). Místo vypsaní celkového náboje koordinační částice lze číslovkovými předponami jednoznačně udát počet všech kompenzujících iontů ve sloučenině.

Příklady:

$[\text{Ni}(\text{CO})_4]$	tetrakarbyln ikl tetrakarbyl niklu
$[\text{Co}_2(\text{CO})_8]$	oktakarbyl dikobal oktakarbyl dikobaltu
$\text{K}_4[\text{Ni}(\text{CN})_4]$	tetrakyanonikl(4-) draselný tetrakyanon ikl tetradraselný tetrakyanon ikl(4-) tetradraselný (informace o náboji koordinační částice je zdvojena) draselná sůl tetrakyanon iklu(4-) tetradraselná sůl tetrakyanoniklu tetradraselná sůl tetrakyanoniklu(4-) (informace o náboji koordinační částice je zdvojena)
$\text{Ca}_2[\text{Ni}(\text{CN})_4]$	tetrakyanonikl(4-) vápenatý tetrakyanon ikl divápenatý tetrakyanon ikl(4-) divápenatý (informace o náboji koordinační částice je zdvojena) vápenatá sůl tetrakyanon iklu(4-) divápenatá sůl tetrakyanoniklu divápenatá sůl tetrakyanoniklu(4-) (informace o náboji koordinační částice je zdvojena)

Je-li centrální atom v záporném oxidačním stupni, nese zakončení **-id** a název koordinační částice je doplněn nábojem koordinační částice (v kulaté závorce).

Příklady:

Na[Co(CO) ₄]	tetrakarbonyl kobaltid(1–) sodný
(NH ₄) ₃ [V(CO) ₅]	pentakarbonyl vanadid(3–) amonný
K[Nb(CO) ₆]	hexakarbonyl niobid(1–) draselný
Li ₂ [Mo ₂ (CO) ₁₀]	dekakarbonyl dimolybdenid(2–) lithný
Na[Ir(CO) ₃ (PPh ₃)]	trikarbonyl-trifenylfosfin iridid(1–) sodný ¹

Kladný oxidační stupeň centrálního atomu se vyjádří v názvu koordinační částice příslušným zakončením podobně jako u sloučenin jednoduchých (ný, natý, ...).

Příklady:

K ₃ [Fe(CN) ₆]	hexakyano železitan draselný
K ₄ [Fe(CN) ₆]	hexakyano železnatan draselný
[Cr ^{III} (en) ₃]Cl ₃	chlorid tris(ethylendiamin) chromitý*
[Co ^I H(CO) ₄]	hydrido-tetrakarbonyl kobaltný komplex

4.2.2 Pořadí ligandů ve vzorci a názvu koordinační částice

Obsahuje-li koordinační částice dva nebo více ligandů, uvádějí se v abecedním pořadí podle začátečních písmen jejich názvů, bez přihlídnutí k hodnotám jejich nábojů, počtu nebo číslovkovým předponám.

Pozor: např. seskupení „diammin“ se řadí pod písmeno „a“ (ligand NH₃, tedy **ammin**), zatímco seskupení „**d**imethylamin“ se řadí pod písmeno „d“, neboť ligandovou jednotkou je částice (CH₃)₂NH, nazývaná dimethylamin). Seskupení (CH₃NH₂)₂ pojmenujeme bis(**m**ethylamin) a řadíme pod písmeno „m“.

Ligandy začínající písmenem „ch“ se řadí pod „c“ (např. chloro-, ...).

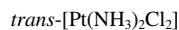
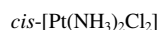
Příklady:

[Co(NH ₃) ₃ (H ₂ O)Cl ₂]Cl	chlorid triammin- a qua-dichlorokobaltitý

4.2.3 Použití oddělovacích znamének (pomlček)

Ve vzorcích koordinačních částic se používá pomlčka jen ve spojení se strukturálními předponami (kap. 4.2.6).

Příklady:

V názvech koordinačních sloučenin se pomlčka používá v následujících případech:

- Obsahuje-li sloučenina více ligandů různého druhu, oddělují se od sebe názvy různých ligandů pomlčkou. Název posledního ligandu se od názvu centrálního atomu pomlčkou neodděluje a píše se s ním dohromady.
- Pomlčkou se oddělují také značky prvků, řecká písmena a strukturální předpony, pokud jsou součástí názvu.

¹ Ve vzorci byla použita názvoslovná zkratka. Názvoslovné zkratky jsou podrobně diskutovány v kapitole 4.2.7.

Příklady:

$[\text{Co}(\text{NH}_3)_3(\text{H}_2\text{O})\text{Cl}_2]\text{Cl}$	chlorid triammin-aqua-dichlorokobaltitý
$\text{trans}-[\text{Co}(\text{NH}_3)_3(\text{H}_2\text{O})\text{Cl}_2]\text{Cl}$	chlorid <i>trans</i> -triammin-aqua-dichlorokobaltitý
$[\text{Cr}(\text{C}_6\text{H}_6)_2]$	bis(η -benzen)chrom
$\text{K}_2[\text{Ni}\{\text{S}(\text{CO})_2\text{S}\}_2]$	bis(dithiooxalato-S,S')nikelnatan(2-) draselný

4.2.4 Tvorba názvů koordinačních sloučenin

Název koordinační sloučeniny se ve většině případů skládá z podstatného a přídavného jména.

a) Sloučeniny s koordinačním kationtem a jednoduchým aniontem

Anion (podstatné jméno) pojmenujeme podle pravidel pro jednoduché sloučeniny. Název kationtu (přídavné jméno) je tvořen názvem centrálního atomu s příslušným označením oxidačního čísla, přičemž předponu tohoto přídavného jména tvoří názvy ligandů, vyznačení jejich počtu a případně strukturální předpony.

Příklady:

$[\text{Co}(\text{NH}_3)_3(\text{H}_2\text{O})\text{Cl}_2]\text{Cl}$	chlorid triammin-aqua-dichlorokobaltitý
$[\text{Cr}^{\text{III}}(\text{en})_3]\text{I}_3$	jodid tris(ethylendiamin)chromitý

b) Sloučeniny s koordinačním aniontem a jednoduchým kationtem

Název aniontu (podstatné jméno) je odvozen koncovkou **-an** od názvu centrálního atomu s příslušným označením oxidačního čísla, přičemž předponu tohoto přídavného jména tvoří názvy ligandů, vyznačení jejich počtu a případně strukturální předpony. Název kationtu (přídavné jméno) je utvořen podle pravidel pro jednoduché sloučeniny.

Příklady:

$\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$	hexakynoželezitan draselný
$\text{Ca}_2[\text{Fe}(\text{CN})_6]$	hexakynoželezitan vápenatý
$\text{Li}[\text{Nb}(\text{CO})_6]$	hexakarbonylniobid(1-) lithný

c) Sloučeniny s koordinačním aniontem i kationtem

Název aniontu (podstatné jméno) utvoříme podle pravidla (b), název kationtu (přídavné jméno) utvoříme podle pravidla (a).

Příklady:

$[\text{Cr}^{\text{III}}(\text{en})_3][\text{Fe}(\text{CN})_6]$	hexakynoželezitan tris(ethylendiamin)chromitý
$[\text{Pt}^{\text{II}}(\text{NH}_3)_4][\text{PtCl}_4]$	tetrachloroplatnatan tetraamminplatnatý

d) Elektroneutrální koordinační částice s centrálním atomem v kladném oxidačním stupni

jsou pojmenovány přídavným jménem utvořeným podle pravidla (a) a podstatným jménem „komplex“.

Příklady:

$[\text{Co}^{\text{I}}\text{H}(\text{CO})_4]$	hydrido-tetrakarbonylkobaltný komplex

triammin-trichlorokobaltitý komplex

e) Elektroneutrální koordinační částice s centrálním atomem v nulovém oxidačním stupni

se pojmenovávají podle pravidel uvedených v kapitole 4.2.1, v textu o nulovém oxidačním stupni.

Příklady:

$[\text{Os}_3(\text{CO})_{12}]$	dodekakarbyltriosmium nebo dodekakarbyl triosmia
$[\text{V}(\text{CO})_6]$	hexakakarbylvanad nebo hexakakarbyl vanadu
$[\text{Rh}_4(\text{CO})_{12}]$	dodekakarbyltetrarhodium nebo dodekakarbyl tetrarhodia
$[\text{Co}(\text{PMe}_3)_4]$	tetrakis(trimethylfosfin)kobalt nebo tetrakis(trimethylfosfin) kobaltu

4.2.5 Názvy ligandů

Názvy aniontových ligandů (organických i anorganických) mají zakončení „-o“. Názvy nejběžnějších aniontových ligandů jsou shrnuty v tabulce X.

Tabulka X: Přehled běžně frekventovaných aniontových ligandů koordinačních částic

ANIONTOVÝ LIGAND		
vzorec	název aniontu	název ligandu
F^-	fluorid	fluoro-
Cl^-	chlorid	chloro-
Br^-	bromid	bromo-
I^-	jodid	jodo-
O^{2-}	oxid	oxo-
HO_2^-	hydrogenperoxid	hydrogenperoxo-
O_2^-	hyperoxid	dioxygeno(1-)
O_2^{2-}	peroxid	peroxo-
S^{2-}	sulfid	thio-
S_2^{2-}	disulfid	disulfido-
HS^-	hydrogensulfid	merkpto-
H^-	hydrid	hydrido-
OH^-	hydroxid	hydroxo-
CN^-	kyanid	kyano-
OCN^-	kyanatan	kyanato- (vazba přes atom kyslíku)
SCN^-	thiokyanatan	thiokyanato- (vazba přes atom síry)
NCO^-	isokyanatan	isokyanato- (vazba přes atom dusíku)
NCS^-	isothiokyanatan	isothiokyanato- (vazba přes atom dusíku)
NO_2^-	dusitan	nitro- (vazba přes atom dusíku)
ONO^-	dusitan	nitrito- (vazba přes atom kyslíku)
NO_3^-	dusičnan	nitrato-
SO_4^{2-}	síran	sulfato-
SSO_3^{2-}	thiosíran	thiosulfato-
SO_3^{2-}	siřičitan	sulfito-
CO_3^{2-}	uhličitan	karbonato-
PO_4^{3-}	fosforečnan	fosfato-
HPO_4^{2-}	hydrogenfosforečnan	hydrogenfosfato-
H_2PO_4^-	dihydrogenfosforečnan	dihydrogenfosfato-
CH_3COO^-	octan	acetato-
CH_3OSOO^-	methylsulfid (methylsiřičitan)	methylsulfito-
CH_3CONH^-	acetamid	acetamido-
$(\text{CH}_3)_2\text{N}^-$	dimethylamid	dimethylamido-
NH_2^-	amid	amido-
NH^-	imid	imido-
N^{3-}	nitrid	nitrido-
N_3^-	azid	azido-
CH_3O^-	methoxid	methoxo-
CH_3S^-	methanthiolat	methanthiolato-

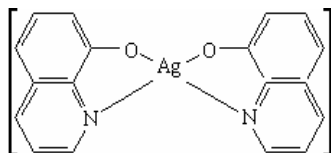
Příklady:

Na[B(NO ₃) ₄]	tetranitratoboritan(1–) sodný
K ₂ [OsCl ₅ N]	pentachloro-nitridoosmian(2–) draselný
Na ₃ [Ag(S ₂ O ₃) ₂]	bis(thiosulfato)stříbrnan(3–) sodný
[Ru(NH ₃) ₄ (HSO ₃) ₂]	tetraammin-bis(hydrogensulfito)ruthenatý komplex
NH ₄ [Cr(NH ₃) ₂ (NCS) ₄]	diammin-tetrakis(isothiokyanato)chromitan(1–) amonný
K[AgF ₄]	tetrafluorostříbřitan(1–) draselný
Ba[BrF ₄] ₂	tetrafluorobromitan(1–) barnatý
Cs[ICl ₄]	tetrachlorojoditan(1–) cesný
K[Au(OH) ₄]	tetrahydroxozlatitan(1–) draselný
K[CrF ₄ O]	tetrafluoro-oxochromičnan(1–) draselný
K ₂ [CrNH ₃ (CN) ₂ (O) ₂ (O ₂)]	ammin-dikyano-dioxo-peroxochroman(2–) draselný
[AsS ₄] ^{3–}	tetrathioarseničnanový(3–) ion
K ₂ [Fe ₂ (NO) ₄ S ₂]	tetranitrosyl-dithiodiželeznán(2–) draselný
K[Au(S ₂ S)]	disulfido-thiozlatitan(1–) draselný

Názvy aniontových ligandů, jež jsou odvozeny od organických sloučenin odštěpením protonu (jiné ligandy než ty, které jsou pojmenovány v tabulce X), mají zakončení „-ato“. Názvy těchto ligandů se uvádějí v závorkách, bez ohledu na to, zda organický ligand je či není substituovaný, např. (benzoato), (*p*-chlorfenolato), (2-(chlormethyl)-1-naftolato).

Příklady:

[Ni(C ₄ H ₇ N ₂ O ₂) ₂]	bis(2,3-butandiondioximato)nikelnatý komplex
[Cu(C ₅ H ₇ O ₂) ₂]	bis(2,4-pentandionato)měďnatý komplex
	bis(8-chinolinato)stříbrnatý komplex

Tvoří-li organická sloučenina ligandy s různým záporným nábojem (v důsledku ztráty různého počtu protonů), vyznačí se celkový náboj ligandu za jeho názvem pomocí Ewensova-Bassetova čísla v kulaté závorce.

Příklady:

[–] OOCCH(O [–])CH(OH)COO [–]	tartarato(3–)
[–] OOCCH(OH)CH(OH)COO [–]	tartarato(2–)

Název neutrálních a kationtových ligandů se používá beze změny (mají tedy stejné pojmenování jako příslušná sloučenina, resp. kation či atomová skupina), přičemž k zápisu organických ligandů do vzorců koordinačních sloučenin se často využívá názvoslovných zkratk, diskutovaných v kapitole 4.2.7. Výjimku tvoří ligandy H₂O, NH₃, NO a CO (nazývají se „aqua“, „ammin“, „nitrosyl“ a „karbonyl“ – viz tabulka XI). Všechny neutrální a kladně nabitě ligandy (s výjimkou čtyř uvedených ligandů) se dávají v názvu sloučeniny do závorky.

Tabulka XI: Přehled běžně frekventovaných neutrálních ligandů koordinačních částic

NEUTRÁLNÍ LIGAND					
vzorec	sloučenina	název	vzorec	sloučenina	název
H ₂ O	voda	aqua-	CO	oxid uhelnatý	karbonyl-
NH ₃	amoniak	ammin-	NO	oxid dusnatý	nitrosyl-
O ₂	molekulární kyslík	dioxygen-	O	atomový kyslík	oxygen-

Příklady (ligandy z tabulky XI):

$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3$	chlorid hexaaquachromitý
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Cl}]\text{Cl}_2$	chlorid pentaamin-chlorokobaltitý
$\text{Na}_2[\text{Fe}(\text{CN})_5\text{NO}]$	pentakyano-nitrosylželezitan(2-) sodný
$\text{K}[\text{Co}(\text{CO})_2(\text{CN})(\text{NO})]$	draselná sůl dikarbonyl-kyano-nitrosylkobaltu(1-)
$[\text{CoH}(\text{CO})_4]$	hydrido-tetrakarbonylkobaltitý komplex

Příklady (další neutrální ligandy):

$[\text{Co}(\text{C}_4\text{H}_8\text{N}_2\text{O}_2)\text{Cl}_2]$	bis(2,3-butandiondioxim)-dichlorokobaltitý komplex
<i>cis</i> - $[\text{PtCl}_2(\text{Et}_3\text{P})_2]$	<i>cis</i> -dichloro-bis(triethylfosfin)platnatý komplex*
$[\text{CuCl}_2(\text{CH}_3\text{NH}_2)_2]$	dichloro-bis(methylamin)měďnatý komplex*
$[\text{Pt}(\text{py})_4][\text{PtCl}_4]$	tetrachloroplatnat tetrakis(pyridin)platnatý*
$[\text{Fe}(\text{bpy})_3]\text{Cl}_2$	chlorid tris(2,2'-bipyridin)železnatý(2-)*
$[\text{Co}(\text{en})_3]_2(\text{SO}_4)_3$	síran tris(ethylendiamin)kobaltitý(3+)*
$[\text{Zn}\{\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}(\text{NH}_2)\text{CH}_2\text{NH}_2\}_2]\text{I}_2$	jodid bis(1,2,3-triaminopropan)zinečnatý(2+)
$\text{K}[\text{PtCl}_3(\text{C}_2\text{H}_4)]$	trichloro-(ethylen)platnat(1-) draselný
$[\text{Cr}(\text{C}_6\text{H}_5\text{NC})_6]$	hexakis(fenylisokyanid)chrom
$[\text{Ru}(\text{NH}_3)_5(\text{N}_2)]\text{Cl}_2$	chlorid pentaammin-(dinitrogen)ruthenatý(2+)

Příklad (kationtové ligandy):

$[\text{PtCl}_2\{\text{N}(\text{CH}_3)_4\}]\text{Cl}$	chlorid dichloro-(tetramethylamonium)platnatý(1+)
$[\text{PtCl}_2\{\text{H}_2\text{NCH}_2\text{CH}(\text{NH}_2)\text{CH}_2\text{NH}_3\}]\text{Cl}$	chlorid dichloro-(2,3-diaminopropylamonium)platnatý(1+)

4.2.6 Izomerie koordinačních sloučenin

Izomerie je jev v koordinační chemii velmi rozšířený. Izomery jsou sloučeniny, které mají navzájem stejné stechiometrické složení a shodnou relativní molekulovou hmotnost, ale liší se některými fyzikálně chemickými vlastnostmi (tvar molekuly, specifická optická otáčivost, dipólový moment a podobně).

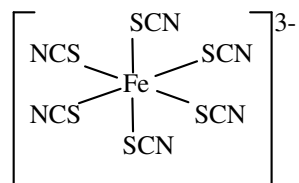
Izomerii dělíme na strukturní a prostorovou.

4.2.6.1 Strukturní izomerie

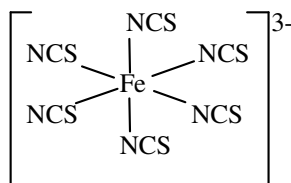
a) vazebná izomerie:

Tentýž ligand se k centrálnímu atomu váže různými donorovými atomy. Sloučeniny odlišíme názvem ligandů.

Příklad:

hexathiokyanatoželezitanový anion

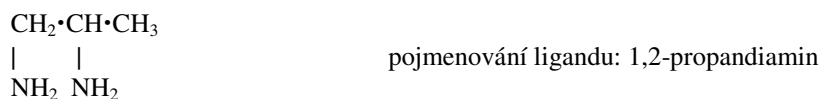

hexaisothiokyanatoželezitanový anion

* Ve vzorci byla použita názvoslovná zkratka. Názvoslovné zkratky jsou podrobně diskutovány v kapitole 4.2.7.

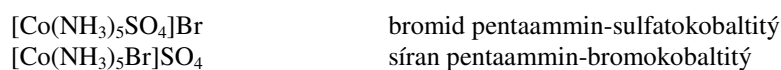
- b) polohová izomerie ligandů:
Ligandy jsou navzájem svými polohovými izomery. Sloučeniny odlišíme názvem ligandů.

Příklad:

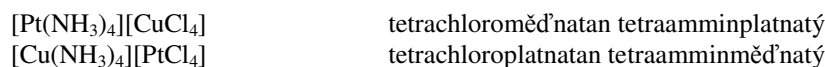
- c) ionizační izomerie:
Komplex má zaměněny ionty v koordinační a kompenzační sféře. Sloučeniny odlišíme názvem podle pravidel pro pojmenování koordinačních sloučenin.

Příklad:

- c) koordinační izomerie:
Komplexy mající současně koordinační kation i koordinační anion se liší rozdělením ligandů mezi koordinační sféry obou centrálních atomů. Sloučeniny odlišíme názvem podle pravidel pro pojmenování koordinačních sloučenin.

Příklad:

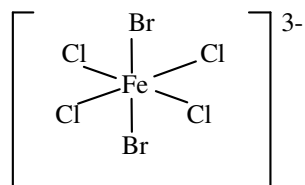
4.2.6.2 Prostorová izomerie

Prostorová izomerie je podmíněna prostorovým uspořádáním ligandů v koordinační sféře centrálního atomu. Rozlišujeme geometrickou a optickou izomerii.

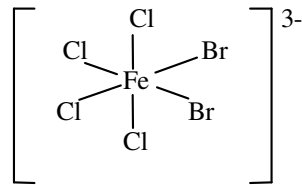
- a) geometrická izomerie:
Nejčastěji se geometrická izomerie vyskytuje u čtvercových a oktaedrických komplexů. U tetraedrických komplexů z geometrických důvodů existovat nemůže.

K rozlišení izomerů, z nichž každý má dvojici stejných ligandů, používáme strukturní předpony „*cis*-“ (stejně skupiny jsou u sebe) a „*trans*-“ (stejně skupiny jsou naproti sobě).

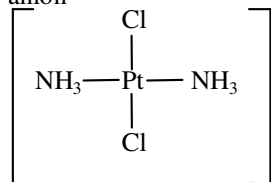
Příklady:

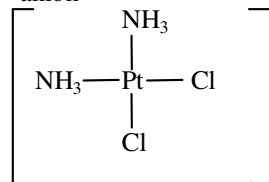
trans-dibromo-tetrachloroželezitanový anion

cis-dibromo-tetrachloroželezitanový anion

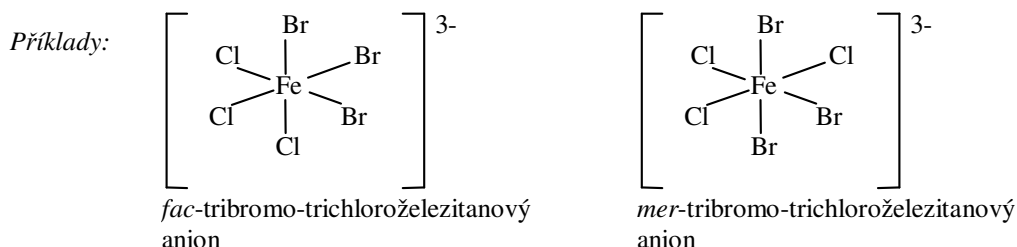

trans-diammin-dichloroplatnatý komplex

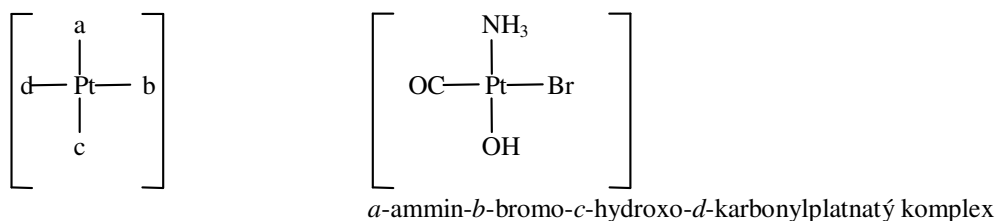
cis-diammin-dichloroplatnatý komplex

U komplexů nesoucích dvě trojice stejných ligandů se používají strukturální předpony „*fac*–“ (tři stejné ligandy obsazují vrcholy jedné strany oktaedru) a „*mer*–“ (tři stejné ligandy jsou umístěny na „poledníku“ oktaedru).

Tam, kde strukturální předpony nepostačují, používá se polohových indexů (tzv. lokantů), které se píšou malými latinskými písmeny a tisknou kurzívou.

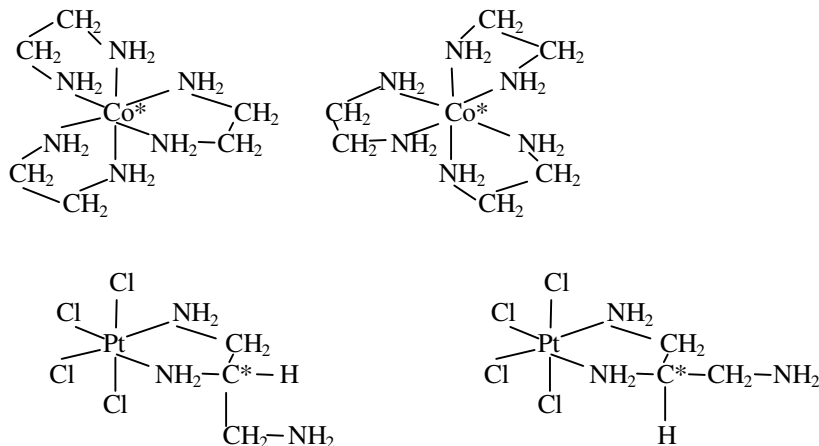
Příklad:

Pravidla pro používání polohových indexů jsou poměrně složitá a jejich podrobnější rozbor přesahuje rámec tohoto studijního materiálu.

b) Optická izomerie je způsobena buď chirálním (asymetrickým) uspořádáním ligandů v koordinační sféře (převážně u chelátů) nebo chiralitou některého ligandu. V názvosloví se využívá polohových indexů používaných na základě poměrně složité soustavy pravidel, jejichž výklad přesahuje rámec tohoto studijního materiálu.

Příklady dvojic optických izomerů koordinačních sloučenin (asymetrické centrum je značeno hvězdičkou):

4.2.7 Používání názvoslovných zkratk pro ligandy

Pro některé ligandy se používá, zvláště ve vzorcích, ale i v názvech, jejich tzv. názvoslovných zkratk. Při tvorbě a používání zkratk je třeba řídit se těmito pravidly:

1. Vychází se z předpokladu, že čtenář nezná žádnou ze zkratk, jichž bylo v textu použito. Proto musí být v každém písemném sdělení všechny názvoslovné zkratky vysvětleny.
2. Názvoslovné zkratky nemají být tvořeny více než čtyřmi písmeny.
3. Zkratky pro ligandy by neměly být zaměnitelné s běžně používanými zkratkami pro organické skupiny (např. Me ... methyl, Et ... ethyl, Ph ... fenyl apod.).
4. Zkratky všech ligandů se píší s malými počátečními písmeny.
5. Zkratky ligandů nesmějí obsahovat pomlčky a jiná oddělovací znaménka.
6. I ve zkratkovitém vyjádření musí být jasně odlišitelná sloučenina a ionty od ní odvozené.
7. Při použití zkratk nesmí dojít k záměně se symboly atomů. Proto se zkratky od symbolů prvků oddělují mezerou nebo uzavřením zkratky do kulaté závorky.
8. Je zakázáno zkratky vzájemně spojovat za vzniku jiné zkratky (např. je zakázáno používat zkratku Eten pro N-ethylethylendiamin, neboť jde o složeninu zkratk Et ... ethyl a en ... ethylendiamin).
9. Běžně používané zkratky jsou uvedeny v tabulkách XII a XIII:

Tabulka XII: Názvoslovné zkratky označující aniontové skupiny (s udáním původních elektroneutrálních látek)

zkratka	název ligandu
Hacac	acetylaceton neboli 2,4-pentandion, $\text{CH}_3\text{COCH}_2\text{COCH}_3$
acac	acetylacetonato-
Hac	octová kyselina
ac	acetato
H ₄ edta	ethylendiamintetraoctová kyselina (HOOCCH_2) ₂ NCH ₂ CH ₂ N(CH ₂ COOH) ₂
edta	ethylendiamintetraacetato
H ₂ ox	oxalová kyselina neboli šťavelová kyselina, HOOC-COOH
ox	oxalato
Hox	hydrogenoxalato

Tabulka XIII: Názvoslovné zkratky označující neutrální ligandy

zkratka	název ligandu
bpy	2,2'-bipyridin
en	ethylendiamin $\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2$
dien	diethylentriamin $\text{NH}_2\text{CH}_2\text{CH}_2\text{NHCH}_2\text{CH}_2\text{NH}_2$
ur	močovina neboli urea (NH_2) ₂ CO
phen	1,10-fenantrolin
py	pyridin $\text{C}_5\text{H}_5\text{N}$

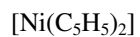
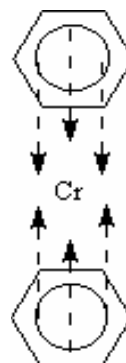
4.2.8 π -komplexy

Velkou skupinu koordinačních sloučenin tvoří částice, v nichž jako ligandy vystupují molekuly nenasycených uhlovodků. V takových případech často není možné přesně určit donorové atomy, protože nenasycený uhlovodík je k centrálnímu atomu vázán jako celek pomocí π -elektronů násobných vazeb. Takové koordinační sloučeniny se obecně nazývají π -komplexy. Vytvoření jejich názvu bez ohledu na strukturu se děje podle již popsaných pravidel.

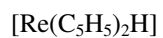
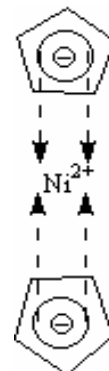
Příklady:

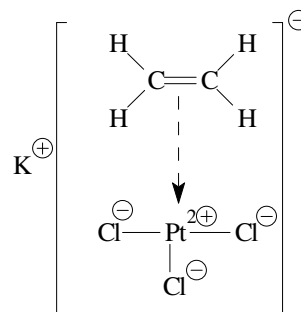
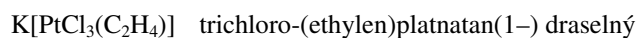
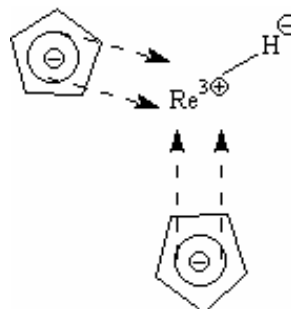
bis(benzen)chrom

bis(cyklopentadienyl)nikelnatý komplex

bis(cyklopentadienyl)-hydridorhenitý komplex

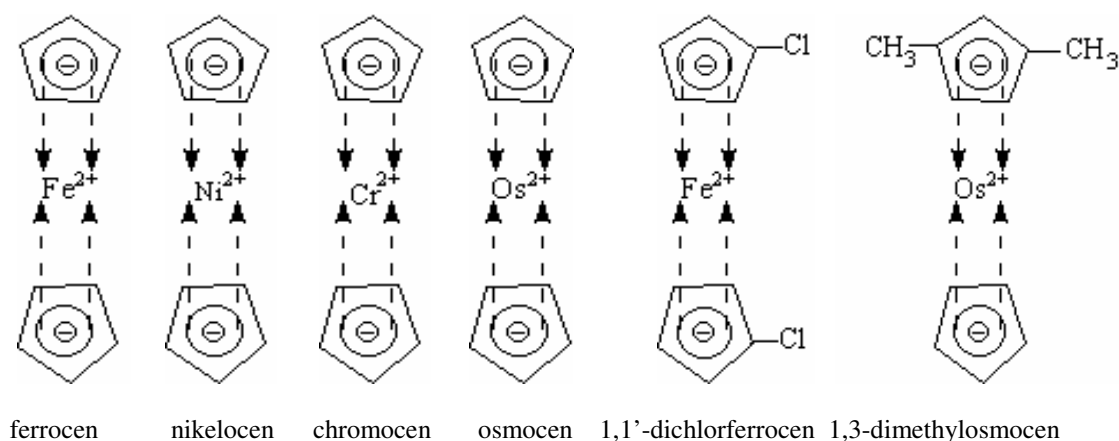
Pokud chceme jasně vyznačit, že nenasycený ligand se váže k centrálnímu atomu všemi atomy řetězce nebo kruhu, uvedeme před jeho název symbol η (čti „éta“ nebo „hapto“).

Příklady:

$[\text{Cr}(\text{C}_6\text{H}_6)_2]$	bis(η -benzen)chrom
$[\text{Ni}(\text{C}_5\text{H}_5)_2]$	bis(η -cyklopentadienyl)nikelnatý komplex
$[\text{Re}(\text{C}_5\text{H}_5)_2\text{H}]$	bis(η -cyklopentadienyl)-hydridorhenitý komplex
$\text{K}[\text{PtCl}_3(\text{C}_2\text{H}_4)]$	trichloro-(η -ethylen)platnatan(1-) draselný

Komplexy obsahující ligand η -cyklopentadienyl a jejich deriváty se označují skupinovým názvem metalloceny. Je známo velké množství derivátů metallocenů odvozených od základních látek substitucí vodíkových atomů na cyklopentadienylových kruzích. Tyto deriváty se pojmenovávají v soulase se zásadami názvosloví organické chemie.

Příklady:

4.2.9 Vícejaderné komplexy

Skupinovým názvem vícejaderné komplexy označujeme sloučeniny s alespoň dvěma centrálními atomy, které jsou spojeny buď můstkovými ligandy, anebo vazbou kov-kov.

Přítomnost můstkového ligandu se v názvu koordinační částice vyznačí tak, že se před jeho název přidá symbol μ . Dva nebo více můstkových ligandů téhož druhu se vyznačí číslovkovou předponou oddělenou od symbolu μ pomlčkou. Můstkové ligandy se uvádějí spolu s ostatními v abecedním pořadí. Je-li však komplex uspořádán vzhledem k můstku symetricky, lze tvořit jeho název s použitím násobných číslovkových předpon. Je-li v částici přítomen ligand můstkový i nemůstkový, uvádí se nejprve můstkový. Tam, kde je to potřebné, se uvedou značky donorových atomů ligandů kurzívou za název můstkového ligandu. Názvy složitějších struktur se tvoří pomocí polohových indexů.

Příklady:

$[(\text{NH}_3)_5\text{Cr} \cdot \text{OH} \cdot \text{Cr}(\text{NH}_3)_5]\text{Cl}_5$	chlorid μ -hydroxo-bis(pentaamminchromitý)
	chlorid μ -hydroxo-dekaammindichromitý
$[(\text{CO})_3\text{Fe} \cdot (\text{CO})_3 \cdot \text{Fe}(\text{CO})_3]$	tri- μ -karbonyl-bis(trikarbonylželezo)
	tri- μ -karbonyl-hexakarbonyldiželezo

Jsou-li koordinační sloučeniny obsahující vazbu kov-kov symetrické, tvoří se jejich názvy pomocí násobných číslovkových předpon. Jsou-li nesymetrické, pak se jeden z centrálních atomů spolu s jeho ligandy považuje jako celek za ligand druhého centrálního atomu.

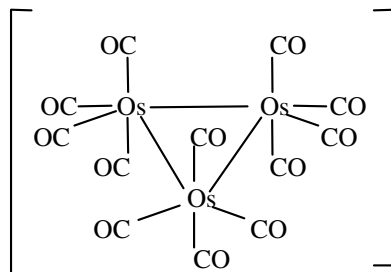
Příklady:

$[\text{Br}_4\text{Re}-\text{ReBr}_4]^{2-}$	anion bis(tetrabromorhenitanový)(2-)
$[(\text{CO})_5\text{Mn}-\text{Mn}(\text{CO})_5]$	bis(pentakarbonylmangan)
$[(\text{CO})_4\text{Co}-\text{Re}(\text{CO})_5]$	pentakarbonyl-(tetrakarbonylkobaltio)rhenium

V některých koordinačních sloučeninách jsou kovové centrální atomy vázány do kompaktního celku definovaného geometrického tvaru, na který jsou pak vázány ligandy. Takové specifické útvary nazýváme clustery (cluster či „klastř“) a v jejich názvech se geometrický tvar centrální části může vyznačit předponami *triangulo-*, *tetraedro-*, *oktaedro-* apod.

Příklad:

dodekakarboxyl-*triangulo*-triosmium   nebo   *cyklo*-tris(tetrakarbonylosmium)

4.2.10 Cvičení X: Koordinační sloučeniny

Úloha 100: V uvedených sloučeninách určete centrální atomy, jejich oxidační čísla, koordinační čísla a zároveň uveďte název komplexu. Údaje doplňte do tabulky:

- a) $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{SO}_4$
 b) $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2\text{Cl}_2]$
 c) $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
 d) $\text{Na}_2[\text{PtCl}_6]$

	centrální atom	oxidační číslo	koordinační číslo	název koordinační sloučeniny
a				
b				
c				
d				

Úloha 101: Které z následujících koordinačních částic jsou smíšeného typu (tj. obsahují současně aniontové i neutrální ligandy)?

- a) $[\text{Co}(\text{NH}_3)_6]^{3+}$ c) $[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Cl}]^{2+}$
 b) $[\text{Co}(\text{CO})_2(\text{CN})(\text{NO})]^-$ d) $[\text{Ni}(\text{H}_2\text{O})_6]^{2+}$

Úloha 102: Doplňte názvy koordinačních částic:

a) $[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+}$	
b) $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$	
c) $[\text{Ni}(\text{NH}_3)_6]^{2+}$	
d) $[\text{SiF}_6]^{2-}$	
e) $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	

Úloha 103: Doplňte vzorce a názvy koordinačních sloučenin.

VZOREC	NÁZEV
$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_3\text{Cl}_3]$	
	hexafluorokřemičitan sodný (disodný)
$\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CO})(\text{CN})_5]$	
	chlorid diamminstříbrný
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{I}]\text{Br}_2$	
	dihydrát chloridu tetraaqua-dichlorochromitého
$[\text{Ni}(\text{H}_2\text{O})_6](\text{ClO}_4)_2$	
	triaqua-trihydroxochromitý komplex

Úloha 104: Do tabulky střídavě doplňte vzorce kationtů, vzorce aniontů, vzorce komplexních částic a chemické názvy.

název	kation	anion	vzorec
			$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$
triammin-trichlorokobaltitý komplex			
	$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	$[\text{PtCl}_4]^{2-}$	
anion tetrakyanonikelnatý			
	Li^+	$[\text{AlH}_4]^-$	
		-----	$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_4\text{Cl}_2]^+$
			$\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
anion tetrachlorozlatitanový	-----		
hexanitrokobaltitan hexaamminkobaltitý			
			$[\text{Pd}(\text{NH}_3)_2\text{Br}_2]$

Úloha 105: Přiřaďte ke vzorci komplexní sloučeniny její správný název:

- a) $\text{Na}[\text{Co}(\text{CN})_4]$
 A) hexakyanokobaltitan sodný   B) tetrakyanokobaltitan sodný   C) tetrakyanokobaltitan sodný
- b) $[\text{Zn}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$
 A) komplex tetraamminzinečnatý   B) kation tetraamminzinečnatý   C) kation tetraamminzinečnatý
- c) $[\text{PtCl}_4]^{2-}$
 A) anion tetrachloroplatnatanový   B) anion tetrachloroplatičitý   C) komplex tetrachloroplatnatý
- d) $[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{SO}_4$
 A) síran aquaměďnatý   B) síran tetraaquaměďnatý   C) síran tetraaquaměďnatý

Úloha 106: Přiřaďte k názvu odpovídající vzorec

- a) tetrahydroxozlatitan draselný
 A) $\text{K}[(\text{OH})_4\text{Au}]$ B) $\text{K}[\text{Au}(\text{OH})_4]$ C) $\text{K}_2[\text{Au}(\text{OH})_4]$
- b) tetrachloroměďnatán tetraamminplatnatý
 A) $[\text{CuCl}_4][\text{Pt}(\text{NH}_3)_4]$ B) $[\text{Pt}(\text{NH}_2)_4][\text{CuCl}_4]$ C) $[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4][\text{CuCl}_4]$
- c) pentaqua-hydroxohlinitý kation
 A) $[\text{Al}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})]^{2+}$ B) $[\text{Al}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})]^{3+}$ C) $[\text{Al}(\text{H}_2\text{O})_5(\text{OH})_2]^+$
- d) jodo-pentakyanokobaltitan draselný
 A) $\text{K}[\text{I}(\text{CN})_5\text{Co}]$ B) $\text{K}_3[\text{Co I}(\text{CN})_5]$ C) $\text{K}_2[\text{Co}(\text{CN})_5\text{I}]$

Úloha 107: Utvořte vzorce následujících koordinačních sloučenin železa.

- a) hexakvanoželeznatan draselný (žlutá krevní sůl)
 b) hexakvanoželezitan draselný (červená krevní sůl)
 c) pentakvano-nitrosylželezitan sodný
 d) hexathiokyanatoželezitan železitý

Úloha 108: Která z následujících koordinačních sloučenin obsahuje elektroneutrální ligandy?

- a) $[\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{SO}_4 \cdot \text{H}_2\text{O}$ d) $[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Br}]\text{SO}_4$
 b) $\text{Na}[\text{Co}(\text{CN})_4]$ e) $\text{Na}_2[\text{Pt}(\text{NO}_2)_4]$
 c) $\text{Fe}[\text{Fe}(\text{SCN})_6]$ f) $[\text{AgCl}_2]^-$

Úloha 109: Doplňte do tabulky vzorec nebo název ligandu.

	VZOREC	NÁZEV
a)		sulfato-
b)	CO	
c)		fosfato-
d)	NO	
e)	CN^-	
f)		nitro-
g)		thio-
h)	H_2O	
i)		hydroxo-
j)	F^-	

Úloha 110: Ligandy z předchozího cvičení rozdělte do tabulky podle jejich náboje (pozn.: písmeno „L“ v tabulce značí ligand).

L (neutrální ligand)	L^-	L^{2-}	L^{3-}

5 Klíč správných odpovědí k základním cvičením I – X

Cvičení I: Prvky

Úloha 1:

značka prvku	století objevu	objevitel
At	20. (1940)	D. R. Corson (Američan)
Fr	20. (1939)	M. Pereyová (Francouzka)
O	18. (1774)	J. Priestley (Angličan)
Po	19. (1898)	M. C.-Sklodovská (Polka)
Fe	př. n. l.	-----
Au	př. n. l.	-----
Rb	19. (1861)	Robert Wilhelm Bunsen, Robert Gustav Kirchhoff (Němci)
S	př. n. l.	-----
Na	19. (1807)	H. Davy (Angličan)
W	18. (1783)	F. de Elhuyar (Španěl)
H	18. (1766)	H. Cavendish (Angličan)
P	17. (1669)	H. Brant (Němec)

Úloha 2:

- a) I, K, N, Ne, Ni, Zn
- b) Am, At, I, Mn, Na, Mo, N, Ni, No, O, Ta, Ti
- c) Ar, As, Er, Es, N, Na, Ne, Ra, Rn, S, Se, Sn, Sr

Úloha 3:

8 (S, Sb, Sc, Se, Si, Sm, Sn, Sr)

Úloha 4:

aktinium, americium, argon, arsen, astat, hliník, stříbro, zlato

Úloha 5:

- a) kyslík – O₂, ozon – O₃
- b) astat – At
- c) rtuť – Hg, brom – Br
- d) křemík – Si
- e) sodík – Na
- f) platina – Pt, palladium – Pd
- g) měď – Cu
- h) chlor – Cl

Úloha 6:

- a) kovy: W, Ca, Li, Sn, Zn, Mg, La, Os
- b) nekovy: N, Cl, H, I, B, C, S
- c) polokovy: Si, Te

Úloha 7:

Značka prvku	Z	A _r	Obsazení slupek elektrony							počet valenčních elektronů
			K	L	M	N	O	P	Q	
N	7	14,0	2	5						5
Si	14	28,09	2	8	4					4
Li	3	6,94	2	1						1
O	8	16,00	2	6						6
S	16	32,06	2	8	6					6
Cl	17	35,45	2	8	7					7
Ca	20	40,80	2	8	8					2
H	1	1,008	1							1
C	6	12,00	2	4						4
B	5	10,81	2	3						3

Úloha 8:

a) II. A, b) VIII. A, c) VI. A, d) VII. A, e) I. A, f) III. B, g) III. B, h) VIII B, i) VII. B

Úloha 9:

Fe	Co	Ni
Ru	Rh	Pd
Os	Ir	Pt

Úloha 10:

Chybné prvky jsou přeškrtnuty a nahrazeny správným prvkem.

a)	b)	c)	d)
podskupina chromu (VI. B)	podskupina mědi (I. B)	podskupina zinku (II. B)	podskupina germánia (IV. A)
Cr	Cu	Zn	Ge
~~Mn~~ Mo	~~Pt~~ Ag	Cd	Sn
W	Au	Hg	~~Si~~ Pb

Úloha 11:

Fr, Li, Ca, H, C, S, Cl, N, O, F

Úloha 12:

a) Ca, b) H, c) Ca, d) Na

Úloha 13:

Argon, Fluorum, Helium, Hydrogenium, Chlorum, Krypton, Neonum, Nitrogenium, Oxygenium, Radon, Xenon.

Úloha 14:

9, 42, 24, 60 140 (pořadí je stejné jako v zadání)

Úloha 15:

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
I a	II a	III b	IV b	V b	VI b	VII b	VIII			I b	II b	III a	IV a	V a	VI a	VII a	0
												B					
Na													Si				
					Cr	Mn								As			
																I	
					W		Os										Rn

Cvičení II: Oxidační čísla prvků

Úloha 16:

F^{-1} , Na^I , Mg^{II} , Zn^{II} , Al^{III} , Ca^{II}

Úloha 17:

a) H_2O^{-II} , b) $H_2O_2^{-I}$, c) BaO_2^{-I} , d) $O^{II}F_2$, e) $HClO^{-II}$, f) $Rb_2O_2^{-I}$, g) $K_2O_2^{-I}$, h) $Ca(O^{-II}H)_2$, i) $KClO_3^{-II}$, j) $H_2S_2O_7^{-II}$

Úloha 18:

d) Kladné oxidační číslo má kyslík ve sloučenině OF_2 , protože fluor má vyšší hodnotu elektronegativity a je proto nositelem záporného náboje.

Úloha 19:

c) $Al^{III}H_3$, d) $Pb^{II}CO_3$, e) $Na^I NO_2$, f) $NH_4Mg^{II}PO_4$, k) $Co^{II}(NO_3)_2$

Úloha 20:

$Fe_2^{III}O_3$, b) $Fe^{II}CO_3$, c) Fe_3O_4 ($Fe^{II}O \cdot Fe_2^{III}O_3$)

Úloha 21:

a) $MgAl_2O_4$ ($Mg^{II}O \cdot Al_2^{III}O_3$),
 b) $FeCr_2O_4$ ($Fe^{II}O \cdot Cr_2^{III}O_3$),
 c) $FeTiO_3$ ($Fe^{II}O \cdot Ti^{IV}O_2$),

Úloha 22:

a) $3 As^0 + 5 HN^V O_3 + 2 H_2O \rightarrow 3 H_3As^V O_4 + 5 N^{II}O$
 b) $6 KI^{-I} + K_2Cr_2^{VI}O_7 + 7 H_2SO_4 \rightarrow 3 I_2^0 + Cr_2^{III}(SO_4)_3 + 4 K_2SO_4 + 7 H_2O$
 c) $3 I_2^0 + 10 HN^V O_3 \rightarrow 6 HI^V O_3 + 10 N^{II}O + 2 H_2O$

Úloha 23:

f) $KMnO_4$ – oxidační číslo manganu je VII ($KMn^{VII}O_4$).

Úloha 24:

b) $CaCl_2$ – oxidační číslo chloru je $-I$ ($CaCl_2^{-I}$).

Úloha 25:

a) V	HIO ₃	d) I	N ₂ O
b) VII	HIO ₄	e) II	NO
c) I	HIO	f) III	N ₂ O ₃
		g) IV	NO ₂
		h) V	N ₂ O ₅

Cvičení III: Vybrané názvy anorganických sloučenin a typy jejich chemických vzorců**Úloha 26:**

- a) II. E, b) IV. A, c) III. C, d) V. B, e) I. D

Úloha 27:

a) oxid fosforitý	P ₄ O ₆
b) oxid fosforečný	P ₄ O ₁₀
c) oxid dusičitý	N ₂ O ₄
e) chlorid hlinitý	Al ₂ Cl ₆

Úloha 28:

oxidační číslo prvku	obecný molekulový vzorec oxidu	obecný strukturální vzorec oxidu
I (M ^I)	M ₂ O	M – O – M
II (M ^{II})	MO	M = O
III (M ^{III})	M ₂ O ₃	O = M – O – M = O
IV (M ^{IV})	MO ₂	O = M = O
V (M ^V)	M ₂ O ₅	$\begin{array}{c} \text{O} & & \text{O} \\ // & & // \\ \text{O} = \text{M} - \text{O} - \text{M} & & = \text{O} \\ // & & // \\ \text{O} & & \text{O} \end{array}$
VI (M ^{VI})	MO ₃	$\begin{array}{c} \text{O} \\ // \\ \text{O} = \text{M} = \text{O} \\ // \\ \text{O} \end{array}$
VII (M ^{VII})	M ₂ O ₇	$\begin{array}{c} \text{O} & & \text{O} \\ // & & // \\ \text{O} = \text{M} - \text{O} - \text{M} & & = \text{O} \\ // & & // \\ \text{O} & & \text{O} \end{array}$
VIII (M ^{VIII})	MO ₄	$\begin{array}{c} \text{O} \\ // \\ \text{O} = \text{M} = \text{O} \\ // \\ \text{O} \end{array}$

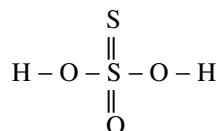
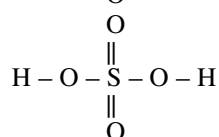
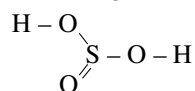
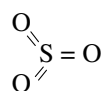
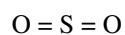
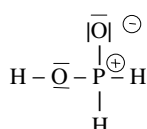
Úloha 29:

obecný vzorec	název sloučeniny
M – O – M	oxid měďný, oxid dusný, oxid lithný
O = M = O	oxid olovičitý, oxid cíničitý, oxid siřičitý
$\begin{array}{c} \text{O} \\ // \\ \text{O} = \text{M} = \text{O} \\ // \\ \text{O} \end{array}$	oxid wolframový, oxid molybdenový, oxid uranový
O = M – O – M = O	oxid gallitý, oxid antimonitý, oxid manganitý

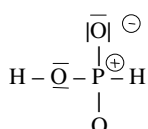
Úloha 30:

- d), f), h)

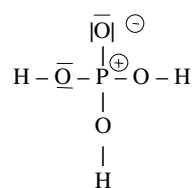

Úloha 31:a) $\text{H}_2\text{S}_2\text{O}_3$ b) H_2SO_4 c) H_2SO_3 d) SO_3 e) SO_2 **Úloha 32:**

a)

b)

c)

Úloha 33:

křemen, sůl kamenná

Úloha 34:a) $\text{BiCl}(\text{O})$ b) $\text{CaCl}(\text{ClO})$ c) $\text{MgBr}(\text{OH})$ d) $\text{Pb}_3(\text{CO}_3)_2(\text{OH})_2$ e) $\text{Sn}_3(\text{ClO}_4)_2(\text{OH})_4$ f) $\text{CaO} \cdot \text{TiO}_2$ **Úloha 35:**b) S_8 ~~heptasíra~~ oktasírac) H_3BO_3 kyselina ~~dihydrogenboritá~~ trihydrogenboritáe) $\text{Ca}_5\text{F}(\text{PO}_4)_3$ fluorid-tris(fosforečnan) ~~heptavápenatý~~ pentavápenatýh) $\text{KAl}(\text{SO}_4)_3 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$ ~~undekahdrát~~ dodekahdrát síranu draselno-hlinitého**Cvičení IV: Názvy iontů a atomových skupin****Úloha 36:**

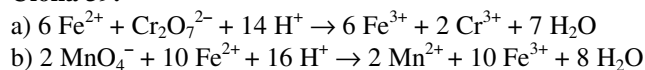
a) kation amonný, b) kation hlinitý, c) kation sodný, d) kation zinečnatý e) kation antimoničný, f) kation osmičelý, g) kation oxoniový

Úloha 37:

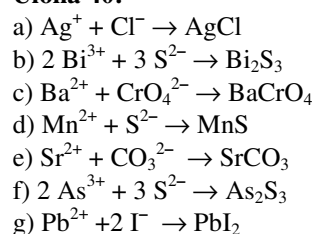
b) kation železitý, c) fosfonium, e) kation chromitý

Úloha 38:

a) $\text{Al}(\text{OH})_3 \rightarrow \text{Al}^{3+} + 3 \text{OH}^-$	kation hlinitý
b) $\text{KOH} \rightarrow \text{K}^+ + \text{OH}^-$	kation draselný
c) $\text{Ba}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{Ba}^{2+} + 2 \text{OH}^-$	kation barnatý
d) $\text{Fe}(\text{OH})_3 \rightarrow \text{Fe}^{3+} + 3 \text{OH}^-$	kation železitý
e) $\text{Cu}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{Cu}^{2+} + 2 \text{OH}^-$	kation měďnatý
f) $\text{LiOH} \rightarrow \text{Li}^+ + \text{OH}^-$	kation lithný
g) $\text{NH}_4\text{OH} \rightarrow \text{NH}_4^+ + \text{OH}^-$	kation amonný
h) $\text{Co}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{Co}^{2+} + 2 \text{OH}^-$	kation kobaltnatý
i) $\text{Mg}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{Mg}^{2+} + 2 \text{OH}^-$	kation hořečnatý
j) $\text{Ca}(\text{OH})_2 \rightarrow \text{Ca}^{2+} + 2 \text{OH}^-$	kation vápenatý

Úloha 39:

Fe^{2+}	kation železnatý
H^+	kation vodíkový
Fe^{3+}	kation železitý
Cr^{3+}	kation chromitý
Mn^{2+}	kation manganatý

Úloha 40:**Úloha 41:**

a) anion jodidový, anion jodičnanový, b) anion dusičnanový, c) anion síranový,
 d) anion chloridový, e) anion sulfidový, f) anion chlorečnanový

Úloha 42:

a) ClO_3^- , b) ClO^- , c) ClO_4^- , d) ClO_2^-

Úloha 43:

	vzorec aniontu	název aniontu
a) $\text{Ca}(\text{OH})_2$	OH^-	anion hydroxidový
b) IF_7	F^-	anion fluoridový
c) MgO	O^{2-}	anion oxidový
d) Al_4C_3	C^{4-}	anion karbidový
e) $\text{K}_2\text{S}_2\text{O}_7$	$\text{S}_2\text{O}_7^{2-}$	anion disíranový
f) KNO_2	NO_2^-	anion dusitanový
g) MgCl_2	Cl^-	anion chloridový
h) BiP	P^{3-}	anion fosfidový

Úloha 44:

I) $\text{H}_3\text{PO}_4 \rightarrow \text{H}^+ + \text{H}_2\text{PO}_4^-$	H_2PO_4^-	anion dihydrogenfosforečnanový
II) $\text{H}_2\text{PO}_4^- \rightarrow \text{H}^+ + \text{HPO}_4^{2-}$	HPO_4^{2-}	anion hydrogenfosforečnanový
III) $\text{HPO}_4^{2-} \rightarrow \text{H}^+ + \text{PO}_4^{3-}$	PO_4^{3-}	anion fosforečnanový

Úloha 45:

Název	vzorec
chloridový anion	Cl ⁻
peroxidový anion	O ₂ ²⁻
hydroxidový anion	OH ⁻
disulfidový anion	S ₂ ²⁻
hydridový anion	H ⁻
siřičitanový anion	SO ₃ ²⁻
chlornanový anion	ClO ⁻
manganistanový anion	MnO ₄ ⁻
dusitanový anion	NO ₂ ⁻
bromnanový anion	BrO ⁻

Úloha 46:

a) CO – karbonyl, c) NO₂ – nitryl, e) UO₂ – uranyl, g) SO – thionyl

Úloha 47:

a) chlorid nitrosylu, b) sulfid karbonylu, c) nitrid fosforylu, d) dichlorid thionylu

Úloha 48:

Vzorec	Název	atomová skupina
NOS	sulfid nitrosylu	NO
SO ₂ Cl ₂	dichlorid sulfurylu chlorid sulfurylu(2+)	SO ₂
IO ₂ F	fluorid jodylu	IO ₂
POCl ₃	trichlorid fosforylu chlorid fosforylu(3+)	PO

Cvičení V: Binární sloučeniny**Úloha 49:**

K	H	H	B	R	C	O
		S	I	C		
S	T	A	N	N	A	N
		C	A	O		
CH	L	O	R	I	D	Y
		M	N	S		
K	A	Z	I	V	E	C

1. hydrid draselný, bromovodík, oxid uhelnatý
2. karbid křemičitý
3. SnH₄
4. chemický vzorec páleného vápna
5. soli kyseliny chlorovodíkové
6. sulfid manganatý
7. název minerálu, jehož chemický vzorec je CaF₂

Úloha 50:

CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV	CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV
HBr	bromovodík	AlH ₃	alan
CuS	sulfid měďnatý	XeO ₃	oxid xenonový
Be ₃ N ₂	nitrid berylnatý	H ₂ S	sulfan (sirovodík)
BrF ₅	fluorid bromičný	FeCl ₃	chlorid železitý
CaC ₂	acetylid vápenatý	NH ₃	amoniak

Úloha 51:

b) PH ₃	ch) HI
c) ZnS	i) Li ₂ O ₂
e) SbH ₃	j) Fe ₃ C
g) AgCl	k) AlH ₃

Úloha 52:

a) $\text{Na}_3^1\text{N}^{-\text{III}}$	f) $\text{Mg}^{\text{II}}\text{O}_2^{-1}$
b) $\text{K}^{\text{I}}\text{I}^{-1}$	g) $\text{H}^{\text{I}}\text{I}^{-1}$
c) $\text{Na}_3^1\text{Sb}^{-\text{III}}$	h) $\text{Al}^{\text{III}}\text{Cl}_3^{-1}$
d) $\text{Sb}^{\text{III}}\text{H}_3^{-1}$	i) $\text{Ti}^{\text{IV}}\text{O}_2^{-\text{II}}$
e) Li^1H^{-1}	j) $\text{As}_2^{\text{III}}\text{S}_3^{-\text{II}}$

Úloha 53:

a) Na_2S	sulfid sodný	e) Na_2S_2	disulfid sodný
b) Na_3P	fosfid sodný	f) Na_3N	nitrid sodný
c) NaF	fluorid sodný	g) Na_2O_2	peroxid sodný
d) Na_3B	borid sodný	h) NaN_3	azid sodný

Úloha 54:

b) BN	~~borid dusitý~~	správné názvy
c) Al_4C_3	~~karbid hliničitý~~	nitrid boritý
d) Sb_2S_3	~~síran antimonitý~~	karbid hlinitý
e) IF_7	~~fluoristan jodný~~	sulfid antimonitý
f) Ca_3As_2	~~arsenitan vápenatý~~	fluorid joditý
h) Cu_2O	~~oxid měďnatý~~	arsenid vápenatý
		oxid měďný

Úloha 55:

a) H_3P	fosfan	d) H_2S	sulfan
b) H_3As	arsan	e) SiH_4	silan
c) H_2Se	selan	f) AlH_3	alan

Úloha 56:

MnO	oxid manganatý
Mn_2O_3	oxid manganitý
MnO_2	oxid manganičitý
Mn_2O_7	oxid manganistý

Úloha 57:

- ox. č.
I.	$\text{Hg}_2\text{Cl}_2, \text{AgF}, \text{AgBr}, \text{Na}_3\text{N}$
II	$\text{CaO}, \text{PbS}, \text{HgO}, \text{ZnS}, \text{CuCl}_2, \text{BaO}_2$
III.	$\text{AuF}_3, \text{Cr}_2\text{O}_3, \text{Al}_2\text{O}_3, \text{FeCl}_3,$
IV	$\text{TiO}_2, \text{ZrO}_2, \text{SiO}_2, \text{CrF}_4, \text{WC}$
V	$\text{P}_4\text{O}_{10},$
VI	$\text{CrF}_6, \text{CrO}_3$
VII	Mn_2O_7

Úloha 58:

- A) oxidy: SnO_2 cínovec, Al_2O_3 korund, MnO_2 pyroluzit(burel), SiO_2 křemen, UO_2 smolinec, Fe_2O_3 křemel
 B) sulfidy: ZnS sfalerit, HgS rumělka, MoS_2 molybdenit, PbS galenit
 C) halogenidy: CaF_2 fluorit, NaCl halit(sůl kamenná)

Úloha 59:

- I. C. c), II. F. d), III. A. h), IV. B. b), V. D. g), VI. G. e), VII. E. f), VIII. H. a)

Úloha 60:

- a) TiO_2 , b) MnO_2 , c) AgBr , d) SO_2 , e) Mn_2O_7 , f) KCl , g) CaO , h) PbS , i) NH_3

Cvičení VI: Hydroxidy a podvojně oxidy

Úloha 61:

a) hydroxid olovnatý	Pb(OH) ₂
b) LiOH	hydroxid lithný
c) hydroxid kademnatý	Cd(OH) ₂
d) Au(OH) ₃	hydroxid zlatitý

Úloha 62:

- a) Cu(OH)₂   ~~hydroxid měďný~~   hydroxid měďnatý
b) Sn(OH)₄   ~~hydroxid cínatý~~   hydroxid cíničitý

Úloha 63:

- a) reakce sodíku s vodou: $2 \text{Na} + 2 \text{H}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{NaOH} + \text{H}_2$
b) reakce oxidu vápenatého s vodou: $\text{CaO} + \text{H}_2\text{O} \rightarrow \text{Ca(OH)}_2$

Úloha 64:

- a) Al^{III}(OH)₃   hydroxid hlinitý   c) Ag^IOH   hydroxid stříbrný
b) Cd^{II}(OH)₂   hydroxid kademnatý   d) Sn^{IV}(OH)₄   hydroxid cíničitý

Úloha 65:

- a) $\text{Ba}^{2+} + 2 \text{OH}^- \rightarrow \text{Ba(OH)}_2$ hydroxid barnatý
b) $\text{Ca}^{2+} + 2\text{OH}^- \rightarrow \text{Ca(OH)}_2$ hydroxid vápenatý
c) $\text{Al}^{3+} + 3\text{OH}^- \rightarrow \text{Al(OH)}_3$ hydroxid hlinitý
d) $\text{Ga}^{3+} + 3\text{OH}^- \rightarrow \text{Ga(OH)}_3$ hydroxid gallitý

Úloha 66:

- a) Zn(OH)₂   IV,
b) Cu(OH)₂   III,
c) Cr(OH)₃   II,
d) Fe(OH)₃   I

Úloha 67:

- a) BaO · TiO₂   oxid barnato-titaničitý   trioxid barnato-titaničitý   BaTiO₃
b) CoO · Co₂O₃   oxid kobaltnato-kobaltitý   tetraoxid kobaltnato-kobaltitý   Co₃O₄
c) 2Cu(OH)₂ · Al(OH)₃   hydroxid diměďnato-hlinitý   pentahydroxid diměďnato-hlinitý   Cu₂Al(OH)₅

Úloha 68:

- a) BeAl₂O₄   Be^{II}O^{-II} · Al₂^{III}O₃^{-II}   oxid beryllnato-hlinitý
b) CaTiO₃   Ca^{II}O^{-II} · Ti^{IV}O₂^{-II}   oxid vápenato-titaničitý

Úloha 69:

magnetovec, vápenec, malachit, chromit, chalkopyrit, křišťál, limonit, magnetit, spinel, azurit.

Úloha 70:

- a) magnetovec   FeO · Fe₂O₃   oxid železnato-železitý
b) chromit   FeO · Cr₂O₃   oxid železnato-chromitý
c) spinel   MgO · Al₂O₃   oxid hlinito-hořečnatý

Cvičení VII: Kyseliny

Úloha 71:

- a) HClO kyselina chlorná
b) HClO₂ kyselina chloritá
c) HClO₃ kyselina chlorečná
d) HClO₄ kyselina chloristá

Úloha 72:

- a) HBO₂ kyselina hydrogenboritá, kyselina dioxoboritá
 H₃BO₃ kyselina trihydrogenboritá, kyselina trioxoboritá
 b) HIO₃ kyselina hydrogenjodičná, kyselina trioxojodičná
 H₃IO₄ kyselina trihydrogenjodičná, kyselina tetraoxojodičná
 c) H₂SiO₃ kyselina dihydrogenkřemičitá, kyselina trioxokřemičitá
 H₄SiO₄ kyselina tetrahydrogenkřemičitá, kyselina tetraoxokřemičitá

Úloha 73: Přiřaďte vzorcům kyselin (1–8) správný název (a–h):

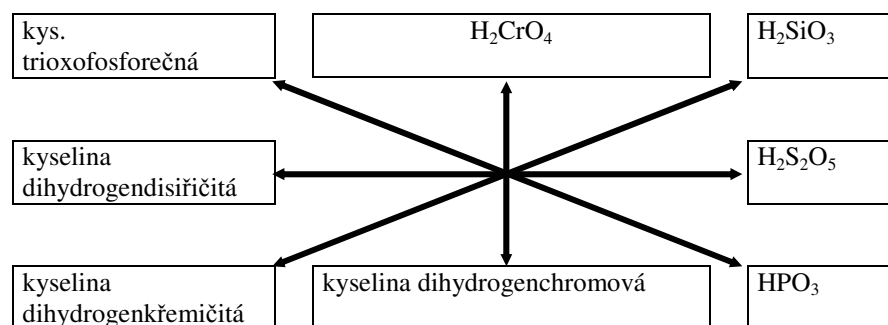
1. d, 2. g, 3. a, 4. f, 5. h, 6. b, 7. e, 8. c

Úloha 74: Doplňte vzorce funkčních derivátů kyselin

- a) NO₂F d) SO₂(NH₂)₂
 b) MoCl₂O₂ e) CSeCl₂
 c) NOCl f) C₂H₅ONO₂

Úloha 75:

- a) jednoduché kyseliny: H₂SO₄, H₄SiO₄, HNO₃, H₅IO₆, H₃BO₃, HBrO
 b) polykyseliny H₄P₂O₇, H₂S₂O₅, H₂Mo₆O₁₉, H₂Cr₂O₇

Úloha 76:**Úloha 77:**

NÁZEV KYSELINY	počet centrálních atomů	oxidační číslo	vzorec kyseliny
kyselina sírová	1	VI	H ₂ SO ₄
kyselina tetrahydrogenkřemičitá	1	IV	H ₄ SiO ₄
kyselina pentaoxidisiřičitá	2	IV	H ₂ S ₂ O ₅
kyselina chlorná	1	I	HClO
kyselina hydrogenfosforečná	1	V	HPO ₃
kyselina dihydrogendichromová	2	VI	H ₂ Cr ₂ O ₇
kyselina hexahydrogendikřemičitá	2	IV	H ₆ Si ₂ O ₇
kyselina hydrogenboritá	1	III	HBO ₂

Úloha 78:

- a) H₂S₂O₃ kyselina thiosírová
 b) H₃AsS₄ kyselina tetrathioarseničná
 c) HSCN kyselina thiokyanatá
 d) H₂MoO₃S₂ kyselina dithiodioxomolybdenová
 e) H₂SnS₃ kyselina trithiocínitá

Úloha 79:

- a) jednosytné kyseliny: HClO_4 , HNO_2 , HPO_3 , HBO_2
 b) dvojsytné kyseliny: H_2CO_3 , H_2SeO_4 , H_2SiO_3 ,
 c) trojsytné kyseliny: H_3PO_4 , H_3BO_3 , H_3IO_5

Úloha 80:

VZOREC	NÁZEV KYSELINY (I)	NÁZEV KYSELINY (II)
a) HBO_2	kyselina hydrogenboritá	kyselina dioxoboritá
b) H_3PO_4	kyselina trihydrogenfosforečná	kyselina tetraoxofosforečná
c) $\text{H}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$	kyselina dihydrogendichromová	kyselina heptaoxidichromová
d) H_5IO_6	kyselina pentahydrogenjodistá	kyselina hexaoxojodistá
e) H_4SiO_4	kyselina tetrahydrogenkřemičitá	kyselina tetraoxokřemičitá
f) H_3AsO_4	kyselina trihydrogenarseničná	kyselina tetraoxoarseničná
g) H_2CrO_4	kyselina dihydrogenchromová	kyselina tetraoxochromová
h) H_3IO_5	kyselina trihydrogenjodistá	kyselina pentaoxojodistá

Úloha 81:

- a) $\text{H}_2\text{O} + \text{SO}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_3$
 b) $\text{H}_2\text{O} + \text{CrO}_3 \rightarrow \text{H}_2\text{CrO}_4$
 c) $\text{H}_2\text{O} + \text{SO}_3 \rightarrow \text{H}_2\text{SO}_4$
 d) $\text{H}_2\text{O} + \text{N}_2\text{O}_3 \rightarrow 2 \text{HNO}_2$
 e) $\text{H}_2\text{O} + \text{CO}_2 \rightarrow \text{H}_2\text{CO}_3$
 f) $\text{H}_2\text{O} + \text{Cl}_2\text{O} \rightarrow 2 \text{HClO}$
 g) $6 \text{H}_2\text{O} + \text{P}_4\text{O}_{10} \rightarrow 4 \text{H}_3\text{PO}_4$

Úloha 82:

- f) NH_3 (Po rozpuštění ve vodě se chová jako zásada)

Cvičení VIII: Soli I**Úloha 83:**

vzorec soli		$(\text{NH}_4)_2\text{S}$	$\text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2$	K_3AsS_4
kation	vzorec	NH_4^+	Ca^{2+}	K^+
	název	amonný	vápenatý	draselný
anion	vzorec	S^{2-}	H_2PO_4^-	AsS_4^{3-}
	název	sulfidový	dihydrogenfosforečnanový	tetrathioarseničnanový
název soli	podstatné jméno označující anion soli	sulfid	dihydrogenfosforečnan	tetrathioarseničnan
	přídavné jméno označující kation soli	amonný	vápenatý	draselný

Úloha 84:

název soli	vzorec kyseliny	vzorec soli
hydrogenuhlíčan vápenatý	H_2CO_3	$\text{Ca}(\text{HCO}_3)_2$
tetraboritan sodný	$\text{H}_2\text{B}_4\text{O}_7$	$\text{Na}_2\text{B}_4\text{O}_7$
arseničnan vápenatý	HAsO_3	$\text{Ca}(\text{AsO}_3)_2$
dusitan lithný	HNO_2	LiNO_2
trioxoarsenitan amonný	H_3AsO_3	$(\text{NH}_4)_3\text{AsO}_3$
chlореčnan barnatý	HClO_3	$\text{Ba}(\text{ClO}_3)_2$
manganistan draselný	HMnO_4	KMnO_4

Úloha 85:

- a) BiI_3 jodid bismutitý
 b) K_2SeO_4 selenan draselný
 c) As_2S_5 sulfid arseničný
 d) $\text{Zn}(\text{MnO}_4)_2$ manganistan zinečnatý
 e) $\text{Na}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$ dichroman disodný (heptaoxidichroman disodný)
 f) chroman olovnatý
 g) chloritan sodný
 h) železan barnatý
 ch) trioxokřemičitan sodný
 i) disiřičitan didraselný
- PbCrO_4
 NaClO_2
 BaFeO_4
 Na_2SiO_3
 $\text{K}_2\text{S}_2\text{O}_5$

Úloha 86:

- a) NaHS hydrogensulfid sodný
 b) KHSO₃ hydrogensířičitan draselný
 c) Tl₂SO₄ síran thallný
 d) SOCl₂ dichlorid thionylu
 e) Na₂S₂O₃ thiosíran sodný
 f) SO₂NH imid sulfurylu

Úloha 87:

- a) $2 \text{NH}_3 + \text{H}_2\text{S} \rightarrow (\text{NH}_4)_2\text{S}$
 b) $(\text{NH}_4)_2\text{CO}_3 \rightarrow \text{NH}_3 + \text{NH}_4\text{HCO}_3$
 c) $\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2 + 2 \text{H}_2\text{SO}_4 \rightarrow \text{Ca}(\text{H}_2\text{PO}_4)_2 + 2 \text{CaSO}_4$

Úloha 88:

- a) LiH₂PO₄ dihydrogenfosforečnan lithný
 d) NaHCO₃ hydrogenuhličitan sodný
 f) KHS hydrogensulfid draselný
 h) NaHSO₄ hydrogensíran sodný

Cvičení IX: Soli II**Úloha 89:**

- a) soli bezkyslíkatých kyselin CoF₃, Ni(CN)₂, Ga₂S₃
 b) soli jednoduchých oxokyselin Co₂(SO₄)₃, Tl₂CO₃
 c) thiosoli K₃SbS₄
 d) hydrogensoli Mg(HCO₃)₂, K₂H₂OsO₆
 e) podvojně soli NH₄MgPO₄
 f) hydráty solí Co(NO₃)₂ · 6H₂O, PdSO₄ · 2H₂O

Úloha 90:

- a) 5H₂O, b) 12H₂O, c) 10H₂O, d) 7H₂O, e) 1/2H₂O, f) 2H₂O

Úloha 91:

- a) CuSO₄ · 5H₂O e) NiSO₄ · 7H₂O
 b) FeSO₄ · 4H₂O f) CoSO₄ · 7H₂O
 c) ZnSO₄ · 7H₂O

Úloha 92:

- KAl(SO₄)₂ · 12H₂O
 KAl(SeO₄)₂ · 12H₂O
 KCr(SO₄)₂ · 12H₂O
 KFe(SO₄)₂ · 12H₂O

Úloha 93:

NÁZEV MINERÁLU	CHEMICKÝ VZOREC	CHEMICKÝ NÁZEV
a) sádrovec	CaSO ₄ · 2H ₂ O	dihydrát síranu vápenatého
b) pyrop (český granát)	Mg ₃ Al ₂ (SiO ₄) ₃	křemičitan hořečnato-hlinitý
c) siderit (ocelek)	FeCO ₃	uhličitan železnatý
d) pyrit	FeS ₂	disulfid železnatý
e) Glauberova sůl	Na ₂ SO ₄ · 10H ₂ O	dekahydrát síranu sodného

Úloha 94:

- I. c), II. e), III. d), IV. b), V. a)

Úloha 95:

- b) dichlorid-oxid vanadičitý e) trifluorid-oxid vanadičný
 d) uhličitan-dihydroxid kademnatý

Úloha 96:a) $\text{SeF}_2(\text{O})$, b) $\text{Pb}_2\text{CO}_3(\text{OH})_2$, c) $\text{SeBr}_2(\text{O})$, d) $\text{MgCl}(\text{OH})$ **Úloha 97:**

a) $\text{Se}^{\text{IV}}\text{Cl}_2^{-1}(\text{O})^{-\text{II}}$ dichlorid-oxid seleničitý
 b) $\text{Bi}^{\text{III}}(\text{NO}_3)^{-1}(\text{OH})_2^{-1}$ dusičnan-dihydroxid bismutitý
 c) $\text{V}^{\text{V}}\text{Br}_3^{-1}(\text{O})^{-\text{II}}$ tribromid-oxid vanadičný
 d) $\text{Ni}_2^{\text{II}}(\text{CO}_3)^{-\text{II}}(\text{OH})_2^{-1}$ uhličitan-dihydroxid dinikelnatý

Úloha 98:

malachit: uhličitan-dihydroxid diměďnatý
 azurit: bis(uhličitan)-dihydroxid triměďnatý

Úloha 99:

a) A, b) C, c) A

Cvičení X: Koordinační sloučeniny**Úloha 100:**

	centrální atom	oxidační číslo	koordinační číslo	název koordinační sloučeniny
a	Cu	2	4	síran tetraaquaměďnatý
b	Pt	2	4	diammin-dichloroplatnatý komplex
c	Fe	2	6	hexakynoželesnatan tetrdraselný (draselný)
d	Pt	4	6	hexachloroplatičitan disodný (sodný)

Úloha 101:

b), c)

Úloha 102:

a) $[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]^{3+}$	kation hexaaquachromitý
b) $[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$	anion hexakynoželesnatanový
c) $[\text{Ni}(\text{NH}_3)_6]^{2+}$	kation hexaamminnikelnatý
d) $[\text{SiF}_6]^{2-}$	anion hexafluorokřemičitanový
e) $[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	kation tetraamminměďnatý

Úloha 103:

VZOREC	NÁZEV
$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_3\text{Cl}_3]$	triaqua-trichlorochromitý komplex
$\text{Na}_2[\text{SiF}_6]$	hexafluorokřemičitan sodný (disodný)
$\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CO})(\text{CN})_5]$	karbonyl-pentakynoželesnatan draselný (tridraselný)
$[\text{Ag}(\text{NH}_3)_2]\text{Cl}$	chlorid diamminstříbrný
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{I}]\text{Br}_2$	dibromid pentaammin-jodokobaltitý
$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_4\text{Cl}_2]\text{Cl} \cdot 2\text{H}_2\text{O}$	dihydrát chloridu tetraqua-dichlorochromitého
$[\text{Ni}(\text{H}_2\text{O})_6](\text{ClO}_4)_2$	chloristan hexaaquanikelnatý
$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_3(\text{OH})_3]$	triaqua-trihydroxochromitý komplex

Úloha 104:

název	kation	anion	vzorec
síran tetraamminměďnatý	$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	SO_4^{2-}	$[\text{Cu}(\text{NH}_3)_4]\text{SO}_4$
triammin-trichlorokobaltitý komplex	-----	-----	$[\text{Co}(\text{NH}_3)_3\text{Cl}_3]$
tetrachloroplatnatý tetraamminplatnatý	$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4]^{2+}$	$[\text{PtCl}_4]^{2-}$	$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_4][\text{PtCl}_4]$
anion tetrakyanonikelnatý	-----	$[\text{Ni}(\text{CN})_4]^{2-}$	$[\text{Ni}(\text{CN})_4]^{2-}$
tetrahydridolitan lithný	Li^+	$[\text{AlH}_4]^-$	$\text{Li}[\text{AlH}_4]$
kation tetraaquadichlorochromitý	$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_4\text{Cl}_2]^+$	-----	$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_4\text{Cl}_2]^+$
hexakynoželeznatý draselný	K^+	$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$	$\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
anion tetrachlorozlatitanový	-----	$[\text{AuCl}_4]^-$	$[\text{AuCl}_4]^-$
hexanitrokobaltitan hexaamminkobaltitý	$[\text{Co}(\text{NH}_3)_6]^{3+}$	$[\text{Co}(\text{NO}_2)_6]^{3-}$	$[\text{Co}(\text{NH}_3)_6][\text{Co}(\text{NO}_2)_6]$
diammin-dibromopalladnatý komplex	-----	-----	$[\text{Pd}(\text{NH}_3)_2\text{Br}_2]$

Úloha 105:

a) C, b) C, c) A, d) B

Úloha 106:

a) B, b) C, c) A, d) B

Úloha 107:

- a) $\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
 b) $\text{K}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$
 c) $\text{Na}_2[\text{Fe}(\text{CN})_5\text{NO}]$
 d) $\text{Fe}[\text{Fe}(\text{SCN})_6]$

Úloha 108:

a) d)

Úloha 109:

	VZOREC	NÁZEV
a)	SO_4^{2-}	sulfato-
b)	CO	karbonyl
c)	PO_4^{3-}	fosfato-
d)	NO	nitrosyl
e)	CN^-	kyano-
f)	NO_2^-	nitro-
g)	S^{2-}	thio-
h)	H_2O	aqua
i)	OH^-	hydroxo-
j)	F^-	fluoro-

Úloha 110:

L (neutrální ligand)	L^-	L^{2-}	L^{3-}
CO	CN^-	SO_4^{2-}	PO_4^{3-}
NO	NO_2^-	S^{2-}	
H_2O	OH^-		
	F^-		

6 Repetitorium chemického anorganického názvosloví – náročnější úkoly

Text následující kapitoly je určen především studentům vysokých škol a nadaným studentům škol středních, chemickým olympionikům, soutěžícím ve studentské odborné činnosti, zájemcům o studium na vysokých školách s chemickým zaměřením apod.. Úkoly jsou rozděleny do dvou sloupců. V levém sloupci najde student zadání úkolů, v pravém sloupci pak správné odpovědi. Předpokládá se, že při studiu bude pravý sloupec zakryt a použit bude pouze pro kontrolu odpovědi. Toto členění by mělo urychlit práci s textem a odstranit nutnost neustálého listování, případně zbytečného opisování odpovědi.

6.1 Obecné zásady názvosloví anorganických sloučenin

6.1.1 Oxidační číslo

Úloha 111: Určete oxidační čísla všech atomů v následujících sloučeninách:

BaO ₂	Ba ^{II} O ^{-I} ₂
SiO ₂	Si ^{IV} O ^{-II} ₂
CH ₃ OH	C ^{-II} H ^I ₃ O ^{-II} H ^I
LiBH ₄	Li ^I B ^{III} H ^{-I} ₄
HBrO ₄	H ^I Br ^{VII} O ^{-II} ₄
H ₂ NCN	H ^I ₂ N ^{-III} C ^{IV} N ^{-III}
VOCl ₃	V ^V O ^{-II} Cl ^{-I} ₃
CO	C ^{II} O ^{-II}
H ₂ O ₂	H ^I ₂ O ^{-I} ₂
Na ₂ S ₂	Na ^I ₂ S ^{-I} ₂
O ₂ F ₂	O ^I ₂ F ^{-I} ₂
AgF ₂	Ag ^{II} F ^{-I} ₂
Ba ₃ N ₂	Ba ^{II} ₃ N ^{-III} ₂

Úloha 112: Určete oxidační čísla atomů kovů v následujících sloučeninách:

LiO ₃	Li ^I O ₃
KI ₃	K ^I I ₃
SrO ₂	Sr ^{II} O ₂
FeO	Fe ^{II} O
NaO ₂	Na ^I O ₂

Úloha 113: Určete Stockova čísla centrálních atomů:

PuF ₇ ²⁻	Pu ^V
[BeF ₄] ²⁻	Be ^{II}
V ₃ O ₉ ³⁻	V ^V
S ₂ O ₅ ²⁻	S ^{IV}
CrF ₄ O ⁻	Cr ^V
UO ₅ ⁴⁻	U ^{VI}
[Ce ₆ (OH) ₄ O ₄] ¹²⁺	Ce ^{IV}
Si ₃ O ₈ ⁴⁻	Si ^{IV}
XeO ₆ ⁴⁻	Xe ^{VIII}
[Cr(O ₂) ₄] ³⁻	Cr ^V
[Ni(CO) ₄]	Ni ⁰
[Co(CO) ₄] ⁻	Co ^{-I}
[Pt(NH ₃) ₂ Cl ₂]	Pt ^{II}
[Os ₃ (CO) ₁₂] ⁻	Os ⁰

$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{4-}$	Fe^{II}
$[\text{Fe}(\text{CN})_6]^{3-}$	Fe^{III}
$\text{K}[\text{AgF}_4]$	Ag^{III}
$\text{Cs}[\text{ICl}_4]$	I^{III}
$\text{K}[\text{Au}(\text{S}_3)\text{S}]$	Au^{III}
$\text{Na}_3[\text{Fe}(\text{CN})_6]$	Fe^{III}
$[\text{Cr}(\text{C}_6\text{H}_6)_2]$	Cr^0
$\text{H}_4[\text{XeO}_6]$	Xe^{VI}
$\text{K}_2[\text{BeF}_4]$	Be^{II}
$\text{K}_4[\text{Fe}(\text{CN})_6]$	Fe^{II}
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{SO}_4]\text{Br}$	Co^{III}
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_5\text{Br}]\text{SO}_4$	Co^{III}
$[\text{Cr}(\text{H}_2\text{O})_6]\text{Cl}_3$	Cr^{III}
$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_6]\text{Cl}_4$	Pt^{IV}
$[\text{Cu}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{SO}_4$	Cu^{II}
$[\text{Hg}(\text{H}_2\text{O})\text{OH}]\text{Br}$	Hg^{II}

Úloha 114: Doplňte náboj koordinační částice:

$[\text{Au}^{\text{III}}\text{Cl}_3(\text{OH})]$	$[\text{Au}^{\text{III}}\text{Cl}_3(\text{OH})]^-$
$[\text{Ag}^{\text{III}}(\text{Te}^{\text{VI}}\text{O}_6)_2]$	$[\text{Ag}^{\text{III}}(\text{Te}^{\text{VI}}\text{O}_6)_2]^{9-}$
$[\text{Mo}_6^{\text{II}}\text{Cl}_8]$	$[\text{Mo}_6^{\text{II}}\text{Cl}_8]^{4+}$
$[\text{Ni}_2^{\text{I}}(\text{CN})_6]$	$[\text{Ni}_2^{\text{I}}(\text{CN})_6]^{4-}$
$[\text{Ni}^0(\text{CO})_2(\text{PF}_3)_2]$	$[\text{Ni}^0(\text{CO})_2(\text{PF}_3)_2]^0$
$[\text{P}_2^{\text{V}}\text{W}_{18}^{\text{VI}}\text{O}_{62}]$	$[\text{P}_2^{\text{V}}\text{W}_{18}^{\text{VI}}\text{O}_{62}]^{6-}$
$[\text{Cr}_3^{\text{III}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]$	$[\text{Cr}_3^{\text{III}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]^+$
$[\text{Be}_4^{\text{II}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]$	$[\text{Be}_4^{\text{II}}(\text{CH}_3\text{COO})_6\text{O}]^0$

Úloha 115: Určete oxidační čísla centrálních atomů v koordinačních sloučeninách:

$\text{K}[\text{OsO}_3\text{N}]$	Os^{VIII}
$\text{K}_4[\text{Ru}_2\text{Cl}_{10}\text{O}]$	Ru^{IV}
$\text{Cs}[\text{Au}(\text{NO}_3)_4]$	Au^{III}
$\text{K}_4[\text{Ni}(\text{CN})_4]$	Ni^0
$\text{Na}_2[\text{Fe}(\text{CO})_4]$	$\text{Fe}^{-\text{II}}$
$\text{Na}[\text{Fe}(\text{CO})_4]$	$\text{Fe}^{-\text{I}}$
$\text{K}_6\text{H}[\text{Ag}(\text{I}^{\text{VII}}\text{O}_6)_2]$	Ag^{III}
$\text{K}[\text{CrH}(\text{CO})_5]$	Cr^0
$\text{K}_4[\text{U}(\text{SCN})_8]$	U^{IV}
$\text{CrO}(\text{O}_2)_2$	Cr^{VI}
$[\text{Ni}(\text{PF}_3)_4]$	Ni^0

 B^{III}

Úloha 116: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů kationtů v těchto sloučeninách:

M_2O	-ný
MO_4	-ičelý
MO	-natý
M_2O_7	-istý
M_2O_3	-itý
M_2O_5	-ičný (-ečný)
MO_2	-ičitý
MO_3	-ový

Úloha 117: Pojmenujte tyto oxidy:

Cl_2O	oxid chlorný
Hg_2O	oxid rtuťný
RuO_4	oxid rutheničelý
OsO_4	oxid osmičelý
HgO	oxid rtuťnatý
CaO	oxid vápenatý
CO	oxid uhelnatý
Cl_2O_7	oxid chloristý
Al_2O_3	oxid hlinitý
Cr_2O_3	oxid chromitý
V_2O_5	oxid vanadičný
N_2O_5	oxid dusičný
SO_2	oxid siřičitý
SiO_2	oxid křemičitý
CO_2	oxid uhličitý
GeO_2	oxid germaničitý
V_2O_3	oxid vanaditý
SO_3	oxid sírový

Úloha 118: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů kationtů v těchto sloučeninách:

$M(OH)O$	-itý
MCl_3O	-ičný (-ečný)
$MO(S^{VI}O_4)$	-ičitý
MP^VO_4	-itý
$MI_2^{VII}O_9$	-ičitý
$MSi^{IV}O_4$	-ičitý
$MH_2(P_2^VO_7)$	-natý

Úloha 119: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů kationtů v těchto sloučeninách:

$[M_2(OH)_2]^{4+}$	-itý
$M_3Cl_2(OH)_4$	-natý
$M_3V_{10}^VO_{28}$	-natý
$[M_2(NH_3)_{10}OH]^{5+}$	-itý
$[M_6Cl_8]^{4+}$	-natý
$[M(H_2O)_9](Br^VO_3)_3$	-itý

Úloha 120: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů těchto aniontů:

MO_2^-	-itan
MO_2^{2-}	-natan
MO_3^{3-}	-itan
MO_3^{2-}	-ičitan
MO_3^-	-ičnan (-ečnan)
MO_4^{4-}	-ičitan
MO_4^{3-}	-ičnan (-ečnan)
MO_4^{2-}	-an
MO_4^-	-istan
MO_6^{4-}	-ičelan

Úloha 121: Určete názvy těchto aniontů:

ClO^-	chlornan
BrO^-	bromnan
AgO^-	stříbrnan
BO_2^-	boritan
NO_2^-	dusitan
SO_3^{2-}	siřičitan
SeO_3^{2-}	seleničitan

SiO_3^{2-}	křemičitan
CO_3^{2-}	uhličitan
ZrO_3^{2-}	zirkoničitan
TiO_4^{4-}	titaničitan
SiO_4^{4-}	křemičitan
PbO_4^{4-}	olovičitan
NO_3^-	dusičnan
BrO_3^-	bromičnan
IO_3^-	jodičnan
ClO_3^-	chlореčnan
AsO_3^-	arseničnan
AsO_4^{3-}	arseničnan
VO_4^{3-}	vanadičnan
NbO_4^{3-}	niobičnan
PO_4^{3-}	fosforečnan
SO_4^{2-}	síran
SeO_4^{2-}	selenan
UO_4^{2-}	uranan
MoO_4^{2-}	molybdenan
WO_4^{2-}	wolframan
TeO_6^{6-}	telluran
MnO_4^-	manganistan
ClO_4^-	chloristan
ReO_4^-	rhenistan
IO_4^-	jodistan
IO_6^{5-}	jodistan
OsO_6^{4-}	osmičelan

Úloha 122: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů těchto aniontů:

MF_4^-	-itan
MF_5^{2-}	-itan
MF_6^-	-ičnan (-ečnan)
MF_8^{4-}	-ičitan
MF_7^{2-}	-ičnan (-ečnan)

Úloha 123: Určete zakončení názvů těchto aniontů:

AuF_4^-	-zlatitan
BH_4^-	-boritan
BF_4^-	-boritan

AuCl_4^-	-zlatitan
BeCl_4^{2-}	-beryllnatan
CdCl_3^-	-kademnatan
InBr_5^{2-}	-inditan
PtCl_6^{2-}	-platičitan
SbF_6^-	-antimoničnan
$\text{Mo}(\text{CN})\text{F}_8^{4-}$	-molybdeničnan
TaF_7^{2-}	-tantaličnan
HfF_7^{3-}	-hafničitan

Úloha 124: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů těchto aniontů:

$\text{M}_2\text{O}_5^{2-}$	-ičitan
$\text{M}_2\text{O}_7^{2-}$	-an
$\text{M}_2\text{O}_7^{4-}$	-ičnan (-ečnan)
$\text{M}_3\text{O}_{10}^{2-}$	-an
$\text{M}_3\text{O}_9^{3-}$	-ičnan (-ečnan)
$\text{M}_3\text{O}_6^{3-}$	-itan
$\text{M}_3\text{O}_8^{4-}$	-ičitan
$\text{M}_6\text{O}_{18}^{12-}$	-ičitan

Úloha 125: Určete názvy těchto aniontů:

$\text{S}_2\text{O}_5^{2-}$	disiřičitan
$\text{Ti}_2\text{O}_5^{2-}$	dititaničitan
$\text{Cr}_2\text{O}_7^{2-}$	dichroman
$\text{S}_2\text{O}_7^{2-}$	disíran
$\text{Mo}_2\text{O}_7^{2-}$	dimolybdenan
$\text{V}_2\text{O}_7^{4-}$	divanadičnan
$\text{W}_3\text{O}_{10}^{2-}$	triwolframan
$\text{P}_3\text{O}_9^{3-}$	trifosforečnan
$\text{V}_3\text{O}_9^{3-}$	trivanadičnan
$\text{Si}_3\text{O}_8^{4-}$	trikřemičitan
$\text{Si}_6\text{O}_{18}^{12-}$	hexakřemičitan
$\text{V}_4\text{O}_{12}^{4-}$	tetravanadičnan
$\text{Mo}_4\text{O}_{13}^{2-}$	tetramolybdenan
$\text{Mo}_7\text{O}_{24}^{6-}$	heptamolybdenan

Úloha 126: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů těchto kyselin:

HMO	-ná

HMO_2	-itá
HMO_3	-ičná (-ečná)
HMO_4	-istá
H_2MO_2	-natá
H_2MO_3	-ičitá
H_2MO_4	-ová
H_3MO_3	-itá
H_3MO_4	-ičná (-ečná)
H_3MO_5	-istá
H_4MO_3	-natá
H_4MO_4	-ičitá
H_4MO_5	-ová
H_4MO_6	-ičelá

Úloha 127: Pojmenujte nejjednodušším způsobem tyto kyseliny (nemusíte odlišovat kyseliny lišící se pouze počtem atomů vodíku a kyslíku):

HBrO	kyselina bromná
HNO_2	kyselina dusitá
HBrO_3	kyselina bromičná
HNO_3	kyselina dusičná
HIO_3	kyselina jodičná
HClO_4	kyselina chloristá
H_2SiO_3	kyselina křemičitá
H_2SO_3	kyselina siřičitá
H_2CO_3	kyselina uhličitá
H_2SO_4	kyselina sírová
H_3BO_3	kyselina boritá
H_3PO_4	kyselina fosforečná
H_3AsO_4	kyselina arseničná
H_3IO_5	kyselina jodistá
H_5IO_6	kyselina jodistá

Úloha 128: Podle oxidačního čísla atomů značených obecně M určete zakončení názvů těchto kyselin:

$\text{H}_2\text{M}_2\text{O}_2$	-ná
$\text{H}_2\text{M}_2\text{O}_4$	-itá
$\text{H}_2\text{M}_2\text{O}_5$	-ičitá
$\text{H}_2\text{M}_2\text{O}_7$	-ová
$\text{H}_4\text{M}_2\text{O}_9$	-istá
$\text{H}_4\text{M}_2\text{O}_7$	-ičná (-ečná)

HM_3O_8

HM_5O_8

$\text{H}_4\text{M}_4\text{O}_{12}$

-ičná (-ečná)

-itá

-ičná (-ečná)

6.1.2 Značky a názvy prvků

Úloha 129: Uved'te české názvy těchto prvků:

H	vodík
He	helium
Hf	hafnium
Hg	rtuť
Ho	holmium

Úloha 130: Uved'te české názvy prvků, jejichž značky začínají písmenem B:

Be beryllium, Ba baryum, B bor,
Bi bismut, Br brom, Bk berkelium

Úloha 131: Uved'te české názvy prvků, jejichž značky začínají písmenem R:

Rb rubidium, Ra radium, Re rhenium,
Ru ruthenium, Rh rhodium, Rn radon

Úloha 132: Napište značky těchto prvků:

palladium	Pd
platina	Pt
olovo	Pb
fosfor	P
polonium	Po
praseodym	Pr
promethium	Pm
plutonium	Pu

Úloha 133: Určete protonová čísla těchto prvků:

Uns	107
Bnb	202
Unu	101
Uuu	111
Unt	103
Esq	974
Tho	368

Úloha 134: Uved'te značky prvků se zadaným protonovým číslem:

157	Ups

463	Qht
289	Boe
105	Unp
728	Sbo
319	Tue
900	Enn
894	Oeq

Úloha 135: Pojmenujte tyto prvky:

Ups	unpentseptium
Qht	quadhextrium
Boe	bioctennium
Unp	unnilpentium
Sbo	septniloctium
Tue	triunennium
Enn	ennilnilium
Oeq	octennquadium
Oeb	octennbium
Ent	enniltrium

6.1.3 Skupiny prvků a poloha prvků v tabulce

Úloha 136: Co je společné těmto prvkům z hlediska jejich polohy v periodickém systému prvků?

Li, K, Fr	alkalické kovy, kovy I. A podskupiny
C, Si, Pb	tetrelly, prvky IV. A podskupiny, prvky 14. skupiny
Pd, Ru, Rh	lehké platinové kovy
Gd, Er, Lu	lanthanoidy
Nb, Ta, Unp	prvky skupiny vanadu, prvky V. B podskupiny, prvky 5. skupiny

Úloha 137: Uvedené prvky rozdělte na lanthanoidy a aktinoidy:

Pa, Lu, Pr, Md, Fm, Es, Sm, Gd, Dy, Pu, Ce, Lr	Lanthanoidy: Lu, Pr, Sm, Gd, Dy, Ce Aktinoidy: Pu, Pa, Es, Fm, Md, Lr

Úloha 138: Uved'te, které prvky patří mezi:

pentely:	N, P, As, Sb, Bi
triely	B, Al, Ga, In, Tl
kovy alkalických zemin	Ca, Sr, Ba, Ra

$D_2^{15}O$	10
${}_1^1H_2^{32}S_2$	34

Úloha 143: Za pomoci chemické tabulky najděte chyby v následujících symbolech částic:

${}_{84}^{215}At$	Protonové číslo At je 85.
${}_2^1H^-$	Protonové číslo H je 1.
${}_1^2D$	Správný zápis je ${}_1^2H$ nebo D.
${}_1^1He$	Protonové číslo He je 2, hmotnostní číslo He nemůže být menší než 2.
${}_4^6Li^+$	Protonové číslo Li je 3.
${}_6^{112}C$	Nuklid ${}_6^{112}C$ neexistuje. Jedná se pravděpodobně o překlep, má být ${}_6^{12}C$.

6.1.5 Zkrácený zápis jaderných reakcí

Úloha 144: Uvedené rovnice jaderných reakcí napište zkráceným způsobem:

${}_{96}^{242}Cm + d \rightarrow p + {}_{96}^{243}Cm$	${}_{96}^{242}Cm (d, p) {}_{96}^{243}Cm$
${}_{20}^{48}Ca + d \rightarrow n + {}_{21}^{49}Sc$	${}_{20}^{48}Ca (d, n) {}_{21}^{49}Sc$
${}_{12}^{24}Mg + d \rightarrow \alpha + {}_{11}^{22}Na$	${}_{12}^{24}Mg (d, \alpha) {}_{11}^{22}Na$
${}_{74}^{184}W + d \rightarrow \alpha + {}_{73}^{182}Ta$	${}_{74}^{184}W (d, \alpha) {}_{73}^{182}Ta$
${}_6^{12}C + d \rightarrow \gamma + {}_7^{14}N$	${}_6^{12}C (d, \gamma) {}_7^{14}N$

Úloha 145: Uvedené rovnice jaderných reakcí napište zkráceným způsobem:

${}_5^{10}B + \gamma \rightarrow 2n + {}_5^8B$	${}_5^{10}B (\gamma, 2n) {}_5^8B$
${}_{30}^{64}Zn + \gamma \rightarrow 2n + {}_{30}^{62}Zn$	${}_{30}^{64}Zn (\gamma, 2n) {}_{30}^{62}Zn$
${}_2^3He + {}_2^3He \rightarrow p + {}_3^5Li$	${}_2^3He ({}_2^3He, p) {}_3^5Li$
${}_{33}^{75}As + d \rightarrow 2n + p + {}_{33}^{74}As$	${}_{33}^{75}As (d, 2n + p) {}_{33}^{74}As$
${}_{92}^{238}U + \alpha \rightarrow 15p + 29n + {}_{79}^{198}Au$	${}_{92}^{238}U (\alpha, 15p+29n) {}_{79}^{198}Au$
${}_{29}^{63}Cu + \alpha \rightarrow 6p + 10n + {}_{25}^{51}Mn$	${}_{29}^{63}Cu (\alpha, 6p+10n) {}_{25}^{51}Mn$

Úloha 146: Rovnice jaderných reakcí zapsané zkráceným způsobem rozepište:

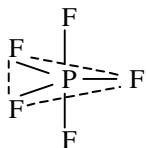
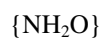
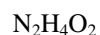
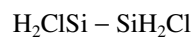
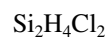
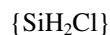
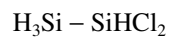
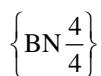
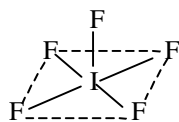
${}_4^9Be ({}^{14}N, {}^5He) {}_9^{18}F$	${}_4^9Be + {}^{14}N \rightarrow {}^5He + {}_9^{18}F$
${}_8^{16}O ({}^{14}N, {}^{12}C) {}_9^{18}F$	${}_8^{16}O + {}^{14}N \rightarrow {}^{12}C + {}_9^{18}F$
${}_2^3He ({}_2^3He, 2p) {}_2^4He$	${}_2^3He + {}_2^3He \rightarrow 2p + {}_2^4He$
${}_{47}^{109}Ag (e, n+e) {}_{47}^{108}Ag$	${}_{47}^{109}Ag + e \rightarrow n + e + {}_{47}^{108}Ag$
${}_{29}^{63}Cu (\alpha, 2d+4p+8n) {}_{25}^{51}Mn$	${}_{29}^{63}Cu + \alpha \rightarrow 2d + 4p + 8n + {}_{25}^{51}Mn$

6.1.6 Typy chemických vzorců

Úloha 147: Určete, o jaký typ vzorce (stechiometrický, molekulový, funkční, strukturní, elektronový strukturní, geometrický, krystalochemický) se jedná:

$\{\text{NH}_2\}$	stechiometrický
$\left\{\text{CaF}\frac{8}{4}\right\}$	krystalochemický
$\text{NH}_2\text{-NH}_2$	funkční
N_2H_4	molekulový
H-O-H	strukturní
$ \underline{\text{O}}=\text{C}=\underline{\text{O}} $	elektronový strukturní
O-C-O	strukturní
$\left\{\text{ZnS}\frac{4}{4}\right\}$	krystalochemický
$\text{H}-\underline{\text{O}}-\text{H}$	strukturní
$\{\text{H}_2\text{SO}_4\}$	stechiometrický
$\left\{(\text{NH}_4)\text{F}\frac{4}{4}\right\}$	krystalochemický
H_2SO_4	molekulový
$\begin{array}{c} \text{H-O} \quad \text{O} \\ \quad \backslash \quad / \\ \quad \quad \text{S} \\ \quad / \quad \backslash \\ \text{H-O} \quad \text{O} \\ \text{H-O} \quad \underline{\text{O}} \quad \underline{\text{O}} \end{array}$	strukturní
$\begin{array}{c} \quad \quad \quad \backslash \quad // \\ \quad \quad \quad \quad \text{S} \\ \quad \quad \quad / \quad \backslash \\ \text{H-O} \quad \underline{\text{O}} \quad \underline{\text{O}} \end{array}$	elektronový strukturní
$\left\{\text{CaF}\frac{8}{4}\right\}$	krystalochemický
$\{\text{HO}\}$	stechiometrický
H_2O_2	molekulový
$\begin{array}{c} \quad \quad \quad \text{H} \\ \quad \quad \quad / \\ \quad \quad \text{O-O} \\ / \\ \text{H} \\ \text{H-O-O-H} \end{array}$	geometrický
H-O-O-H	strukturní
$\text{H}-\underline{\text{O}}-\underline{\text{O}}-\text{H}$	elektronový strukturní
$\left\{\text{CsCl}\frac{8}{8}\right\}$	krystalochemický

geometrický

krystalochemický

funkční

stechiometrický

molekulový

funkční

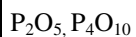
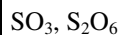
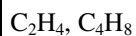
funkční

molekulový

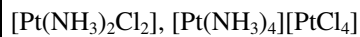
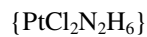
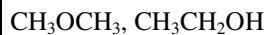
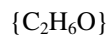
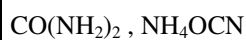
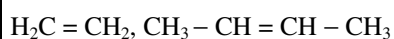
stechiometrický

geometrický

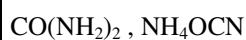
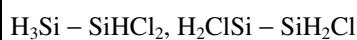
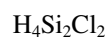
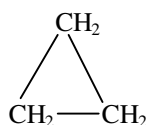
Úloha 148: Najděte alespoň dva rozdílné molekulové vzorce k následujícím vzorcům stechiometrickým:

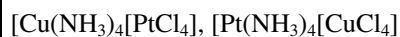
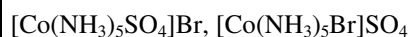
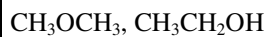

Úloha 149: Najděte alespoň dva rozdílné funkční vzorce k následujícím vzorcům stechiometrickým:

Úloha 150: Najděte alespoň dva rozdílné funkční vzorce k následujícím vzorcům molekulovým:

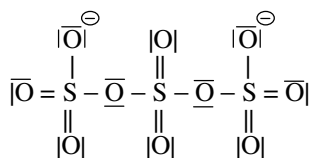
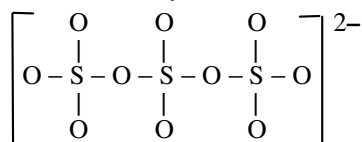

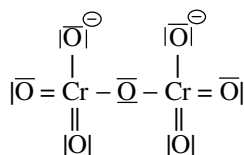
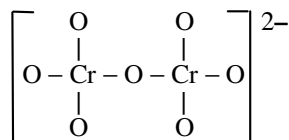
6.1.7 Elektronové strukturní vzorce, geometrie molekul

Úloha 151: Doplňte uvedené strukturní vzorce následujících izopolyaniontů na elektronové strukturní vzorce:

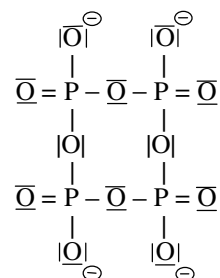
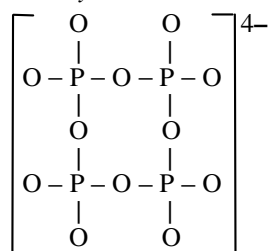
anion trisíranový(2-)

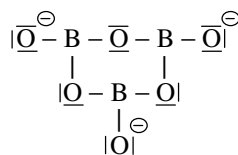
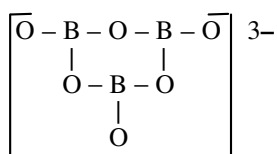
anion dichromanový(2-)

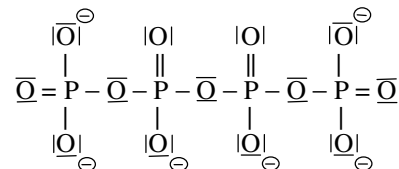
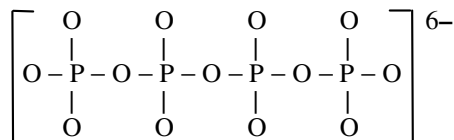
anion *cyklo*-tetrafosforečnanový(4-)

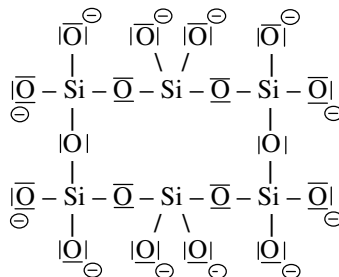
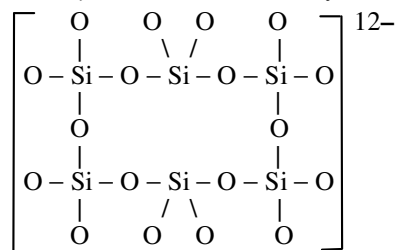
anion *cyklo*-triboritanový(3-)

anion *katena*-tetrafosforečnanový(6-)

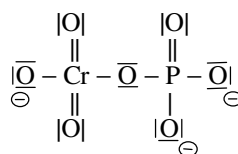
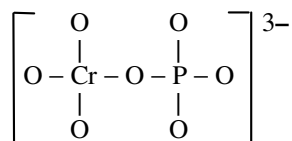

anion *cyklo*-hexakřemičitanový(12-)

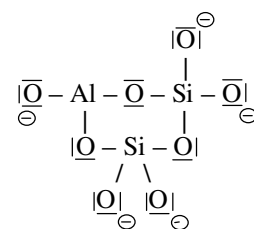
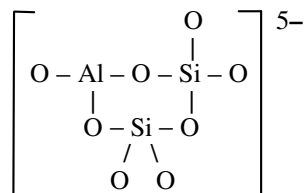

Úloha 152: Doplňte strukturální vzorce následujících heteropolyaniontů na elektronové strukturální vzorce:

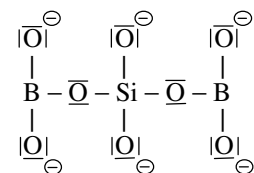
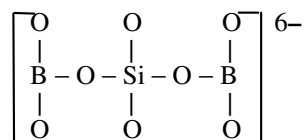
anion chromano-fosforečnanový(3-)

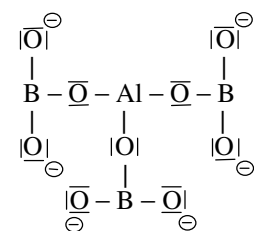
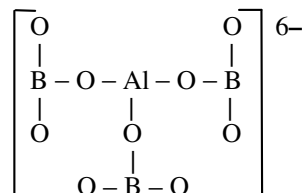
anion *cyklo*-hlinitano-dikřemičitanový(5-)

anion bis(borato)-dioxokřemičitanový(6-)

anion tris(borato)hlinitanový(6-)

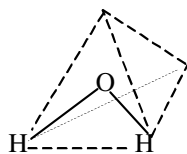

Úloha 153: Určete hybridní stav centrálního atomu a zakreslete geometrické vzorce těchto látek:

H₂O

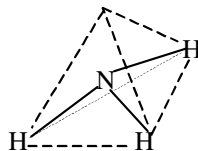
| sp³

NH₃

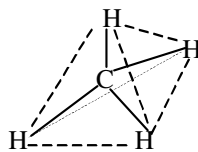
sp³

CH₄

sp³

CS₂

sp

S-C-S

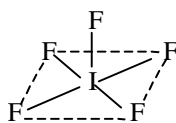
SO₂

sp

O-S-O

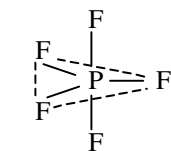
IF₅

sp³d²

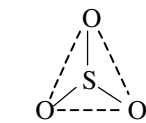
PF₅

sp³d

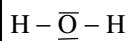
SO₃

sp²

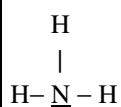

Úloha 154: Zapište elektronové strukturní vzorce těchto látek:

H₂O

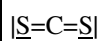
NH₃

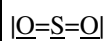
CN⁻

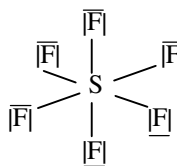
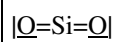
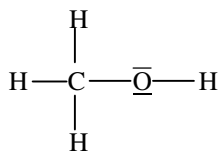
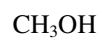
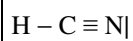
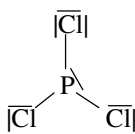
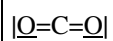
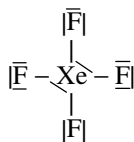
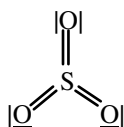
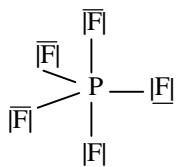
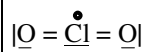
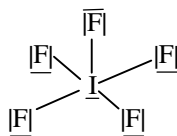

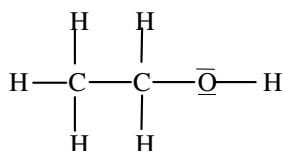
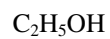
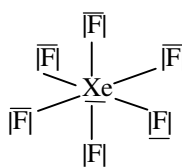
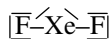
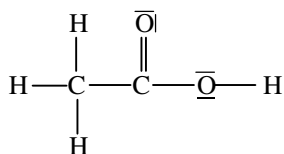
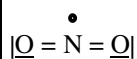
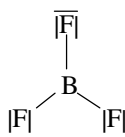
CS₂

SO₂

6.1.8 Názvy kationtů

Úloha 155: Napište názvy následujících jednoatomových kationtů:

kation hořečnatý

kation stříbrnatý

kation europnatý

kation gallný

kation vanaditý

kation stříbrtý

kation gallitý

kation germaničitý

kation hafničitý

kation dysprositý

kation gadolinitý

Er^{3+}	kation erbitý
Ce^{3+}	kation ceritý
Eu^{3+}	kation europitý
Ce^{4+}	kation ceričitý
Cm^{4+}	kation curičitý
I^+	kation jodný
Cu^{2+}	kation měďnatý
Cm^{3+}	kation curitý
Cf^{3+}	kation kalifornitý
U^{4+}	kation uraničitý
Ta^{5+}	kation tantaličný
Pt^{2+}	kation platnatý

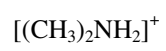
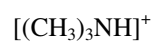
Úloha 156: Napište názvy následujících víceatomových kationtů:

PH_4^+	fosfonium
H_3O^+	oxonium
H_3S^+	sulfonium
NH_4^+	kation amonný (!! nikoliv ~~amonium~~ !!)
H_3SO_4^+	sulfatacidium
H_2NO_3^+	nitratacidium
$\text{CH}_3\text{COOH}_2^+$	acetatacidium
HCOOH_2^+	formiatacidium
N_2H_5^+	hydrazinium (1+)
$\text{N}_2\text{H}_6^{2+}$	hydrazinium (2+)
$\text{H}_2\text{NCH}_2\text{CH}_2\text{NH}_3^+$	ethylendiaminium (1+)
$\text{H}_3\text{NCH}_2\text{CH}_2\text{NH}_3^{2+}$	ethylendiaminium (2+)
$\text{C}_6\text{H}_5\text{NH}_3^+$	anilinium
$\text{C}_5\text{H}_5\text{NH}^+$	pyridinium

Úloha 157: Napište názvy následujících kationtů:

$[\text{P}(\text{CH}_3)_4]^+$	tetramethylfosfonium
$[\text{P}(\text{CH}_3)_2\text{H}_2]^+$	dimethylfosfonium
$[\text{P}(\text{CH}_3)_3\text{H}]^+$	trimethylfosfonium
$[\text{P}(\text{CH}_3)_3\text{H}_3]^+$	methylfosfonium
$[(\text{CH}_3)_2\text{OH}]^+$	dimethyloxonium
$[\text{CH}_3\text{OH}_2]^+$	methyloxonium
$[(\text{CH}_3)_3\text{O}]^+$	trimethyloxonium
$\text{CH}_3 \cdot \text{NH} \cdot \text{NH}_3^+$	methylhydrazinium
$[(\text{C}_2\text{H}_5)_2\text{OH}]^+$	diethyloxonium

kation trimethylamonný

kation dimethylamonný

kation hydroxylamonný

Úloha 158: Napište vzorce následujících kationtů:

fosfonium	PH_4^+
arsonium	AsH_4^+
stibonium	SbH_4^+
oxonium	H_3O^+
sulfonium	H_3S^+
selenonium	H_3Se^+
telluronium	H_3Te^+
fluoronium	H_2F^+
jodonium	H_2I^+

Úloha 159: Napište vzorce následujících kationtů:

dichlorfluoronium	Cl_2F^+
tetramethylstibonium	$\text{Sb}(\text{CH}_3)_4^+$
dimethylstibonium	$\text{SbH}_2(\text{CH}_3)_2^+$
methyloxonium	CH_3OH_2^+
dimethyloxonium	$(\text{CH}_3)_2\text{OH}^+$

Úloha 160: Napište vzorce následujících kationtů:

nitratacidium	H_2NO_3^+
nitritacidium	H_2NO_2^+
acetatacidium	$\text{CH}_3\text{COOH}_2^+$
formiatacidium	HCOOH_2^+
sulfatacidium	H_3SO_4^+

Úloha 161: Napište vzorce následujících kationtů:

hydrazinium (1+)	N_2H_5^+
hydrazinium (2+)	$\text{N}_2\text{H}_6^{2+}$
anilinium	$\text{C}_6\text{H}_5\text{NH}_3^+$

6.1.9 Názvy aniontů

Úloha 162: Napište vzorce následujících aniontů:

anion hydridový	H^-
anion fluoridový	F^-
anion bromidový	Br^-
anion boridový	B^{3-}
anion disulfidový	S_2^{2-}

anion peroxidový	O_2^{2-}
anion amidový	NH_2^-
anion imidový	NH^{2-}
anion nitridový	N^{3-}
anion azidový	N_3^-
anion trijodidový	I_3^-
anion telluridový	Te^{2-}

Úloha 163: Pojmenujte následující anionty:

OH^-	anion hydroxidový
Cl^-	anion chloridový
C_2^{2-}	anion acetylidový
C^{4-}	anion karbidový
O_3^-	anion ozonidový
O_2^-	anion hyperoxidový
CN^-	anion kyanidový
SCN^-	anion thiokyanatanový
OCN^-	anion kyanatanový
NCS^-	anion isothiokyanatanový
NCO^-	anion isokyanatanový

Úloha 164: Napište vzorce těchto aniontů:

anion dusitanový	NO_2^-
anion siřičitanový	SO_3^{2-}
anion dusičnanový	NO_3^-
anion uhličitanový	CO_3^{2-}
anion bromičnanový	BrO_3^-
anion jodičnanový	IO_3^-
anion chloristanový	ClO_4^-
anion síranový	SO_4^{2-}
anion selenanový	SeO_4^{2-}
anion molybdenanový	MoO_4^{2-}

Úloha 165: Určete názvy těchto aniontů:

BrO^-	anion bromnanový
TeO_3^{2-}	anion telluričitanový
SiO_3^{2-}	anion křemičitanový
ClO_3^-	anion chlorečnanový

AsO_3^-	anion arseničnanový
AsO_4^{3-}	anion arseničnanový
VO_4^{3-}	anion vanadičnanový
TaO_4^{3-}	anion tantaličnanový
PO_4^{3-}	anion fosforečnanový
UO_4^{2-}	anion urananový
WO_4^{2-}	anion wolframánový
TeO_6^{6-}	anion telluranový
MnO_4^-	anion manganistanový
ReO_4^-	anion rhenistanový
IO_4^-	anion jodistanový
IO_6^{5-}	anion jodistanový
OsO_6^{4-}	anion osmičelanový

Úloha 166: Napište vzorce následujících aniontů:

anion jodičnanový(3-)	IO_4^{3-}
anion mangananový(2-)	MnO_4^{2-}
anion telluranový(6-)	TeO_6^{6-}
anion křemičitanový(4-)	SiO_4^{4-}
anion křemičitanový(2-)	SiO_3^{2-}
anion železanový(2-)	FeO_4^{2-}
anion železičitanový(4-)	FeO_4^{4-}

Úloha 167: Vytvořte názvy následujících aniontů podle pravidel názvosloví koordinačních sloučenin:

anion jodičnanový(3-)	anion tetraoxojodičnanový
anion mangananový(2-)	anion tetraoxomangananový
anion telluranový(6-)	anion hexaaxotelluranový
anion křemičitanový(4-)	anion tetraoxokřemičitanový
anion křemičitanový(2-)	anion trioxokřemičitanový
anion železanový(2-)	anion tetraoxoželezanový
anion železičitanový(4-)	anion tetraoxoželezičitanový

6.2 Názvosloví nekoordinačních anorganických sloučenin

6.2.1 Názvy solí I

Úloha 168: Napište vzorce následujících sloučenin:

peroxid strontnatý	SrO_2
sulfid hlinitý	Al_2S_3
fosfid trisodný	Na_3P

hyperoxid cesný	CsO_2
trijodid draselný	KI_3
amid barnatý	$\text{Ba}(\text{NH}_2)_2$
kyanid zlatitý	$\text{Au}(\text{CN})_3$
acetylid stříbrný	Ag_2C_2
azid olovnatý	$\text{Pb}(\text{N}_3)_2$
tellurid thallný	Tl_2Te
thiokyanatan barnatý	$\text{Ba}(\text{SCN})_2$
jodid cíničitý	SnI_4

Úloha 169: Vytvořte názvy následujících sloučenin (anion pojmenujte podle pravidel názvosloví koordinačních sloučenin):

Na_3IO_4	tetraoxojodičnan sodný
MgMnO_4	tetraoxomanganan hořečnatý
Ca_3TeO_6	hexaoxotelluran vápenatý
K_4SiO_4	tetraoxokřemičitan draselný
Li_2SiO_3	trioxokřemičitan lithný
$(\text{NH}_4)_2\text{FeO}_4$	tetraoxoželezan amonný
Rb_4FeO_4	tetraoxoželezičitan rubidný

Úloha 170: Vytvořte názvy následujících sloučenin (v názvu udejte počet kationtů číselkovou předponou):

Na_3IO_4	jodičnan trisodný
MgMnO_4	manganan hořečnatý
Ca_3TeO_6	telluran trivápenatý
K_4SiO_4	křemičitan tetradraselný
Li_2SiO_3	křemičitan dilithný
Rb_4FeO_4	železičitan tetrarubidný

Úloha 171: Napište vzorce následujících sloučenin:

chloristan oxonia	$(\text{H}_3\text{O})\text{ClO}_4$
chlorid hydrazinia	$(\text{N}_2\text{H}_5)\text{Cl}$
chloristan acetacidia	$(\text{CH}_3\text{COOH}_2)(\text{ClO}_4)$
fluorid trimethylamonný	$[(\text{CH}_3)_3\text{NH}]\text{F}$

6.2.2 Názvy neutrálních a elektro pozitivních atomových skupin obsahujících kyslík či jiné chalkogeny

Úloha 172: Napište vzorce následujících atomových skupin (náboj neuvádějte):

chloryl	ClO_2
chromyl	CrO_2
vanadyl	VO
plutonyl	PuO
fosforyl	PO
thiofosforyl	PS
selenofosforyl	PSe
perchloryl	ClO_3
sulfuryl	SO_2
thionyl	SO
karbonyl	CO
thiokarbonyl	CS

Úloha 173: Pojmenujte následující atomové skupiny:

OH	hydroxyl
NO	nitrosyl
NO_2	nitryl
SeO	seleninyl
SeO_2	selenonyl
UO_2	uranyl
ClO	chlorosyl

6.2.3 Názvy solí II

Úloha 174: Napište vzorce následujících sloučenin:

fluorid chlorylu	ClO_2F
dichlorid vanadylu	VOCl_2
uhličitan plutonylu (2+)	PuOCO_3
trichlorid thiofosforylu	PSCl_3
bromid vanadylu(3+)	VOBr_3
fluorid perchlorylu	ClO_3F
dichlorid disulfurylu	$\text{S}_2\text{O}_5\text{Cl}_2$
difluorid sulfurylu	SO_2F_2
trichlorid vanadylu	VOCl_3
diamid karbonylu	$\text{CO}(\text{NH}_2)_2$

Úloha 175: Pojmenujte následující sloučeniny:

COCl_2	dichlorid karbonylu

	chlorid karbonylu (IV)
	chlorid karbonylu (2+)
NOF	fluorid nitrosylu
SeOCl ₂	dichlorid seleninylu
	chlorid seleninylu (IV)
	chlorid seleninylu (2+)
VOCl ₂	dichlorid vanadyly
	chlorid vanadyly (IV)
	chlorid vanadyly (2+)
SeO ₂ (NH ₂) ₂	diamid selenonylu
	amid selenonylu (IV)
	amid selenonylu (2+)

6.2.4 Iso- a heteropolyanionty

Úloha 176: Napište názvy následujících izopolyaniontů:

$S_3O_{10}^{2-}$	trisífran(2-)
$Si_3O_8^{4-}$	trikřemičitan(4-)
$Si_6O_{18}^{12-}$	hexakřemičitan(12-)
$P_4O_{12}^{4-}$	tetrafosforečnan(4-)
$I_2O_9^{4-}$	dijodistan(4-)
$P_2O_7^{4-}$	difosforečnan(4-)
$Mo_7O_{24}^{6-}$	heptamolybdenan(6-)
$W_6O_{21}^{6-}$	hexawolframnan(6-)
$Ta_6O_{18}^{6-}$	hexatantaličnan(6-)
$Mo_8O_{26}^{4-}$	oktamolybdenan(4-)

Úloha 177: Napište názvy následujících heteropolyaniontů:

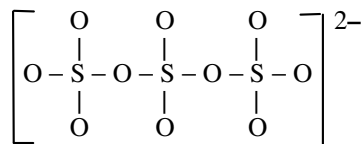
$(As^V Mo_{12} O_{42})^{7-}$	arseničnano-dodekamolybdenan(7-)
$(Th^{IV} W_{12} O_{40})^{4-}$	thoričitano-dodekawolframnan(4-)
$(Mn^{IV} Mo_9 O_{32})^{6-}$	manganičitano-nonamolybdenan(6-)
$(Fe^{III} Mo_6 O_{24})^{9-}$	hexamolybdenano-železitan(9-)
$(P_2^V W_{18} O_{62})^{6-}$	difosforečnano-18-wolframnan(6-)

Úloha 178: Napište názvy následujících heteropolyaniontů:

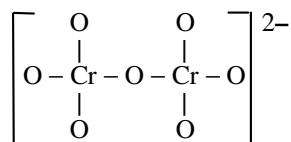
$[Te^{VI}(MoO_4)_6]^{6-}$	hexakis(molybdato)telluran(6-)
$[Ce^{IV}(W_3O_{10})_4]^{4-}$	tetrakis(tri wolframato)ceričitan(4-)
$[Ni^{IV}(MoO_4)_3(Mo_3O_{10})_2]^{6-}$	tris(molybdato)-bis(trimolybdato)nikličitan(6-)

Úloha 179: Nakreslete strukturální vzorce následujících izopolyaniontů:

anion trisíranový(2-)

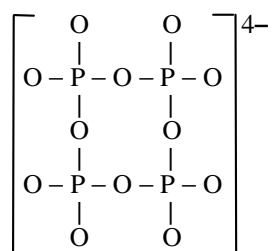

anion dichromanový(2-)

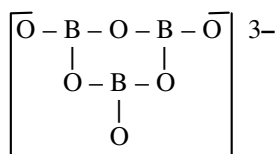

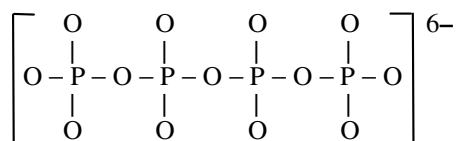
anion *cyklo*-tetrafosforečnanový(4-)

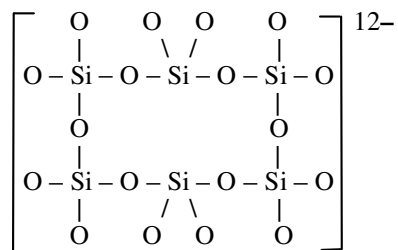
anion *cyklo*-triboritanový(3-)

anion *katena*-tetrafosforečnanový(6-)

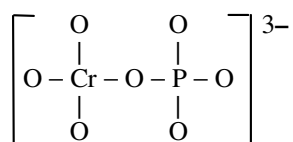

anion *cyklo*-hexakřemičitanový(12-)

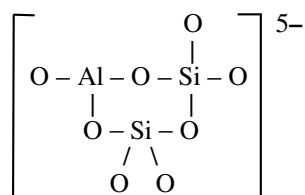

Úloha 180: Nakreslete strukturální vzorce následujících heteropolyaniontů:

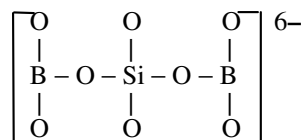
anion chromano-fosforečnanový(3-)

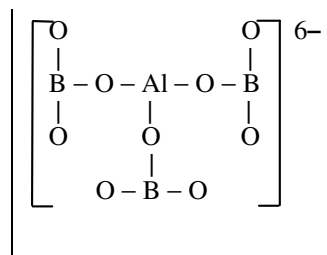
anion *cyklo*-hlinitano-dikřemičitanový(5-)

anion bis(borato)-dioxokřemičitanový(6-)

anion tris(borato)hlinitanový(6-)

6.2.5 Názvy solí III

Úloha 181: Napište názvy následujících sloučenin:

$\text{Na}_2\text{S}_3\text{O}_{10}$	trisíran disodný
$\text{Al}_2(\text{SO}_4)_3$	tris(síran) hlinitý, též pouze síran hlinitý
$\text{K}_4\text{Si}_3\text{O}_8$	trikřemičitan tetradraselný
$\text{Li}_{12}\text{Si}_6\text{O}_{18}$	hexakřemičitan dodekalithný
$\text{Ca}_2\text{P}_4\text{O}_{12}$	tetrafosforečnan divápenatý
$\text{Ca}_3(\text{PO}_4)_2$	bis(fosforečnan) trivápenatý
$\text{Cs}_4\text{P}_2\text{O}_7$	difosforečnan tetracesný
$(\text{NH}_4)_4\text{I}_2\text{O}_9$	dijodistan tetraamonný
$\text{Zn}_3\text{Mo}_7\text{O}_{24}$	heptamolybdenan trizinečnatý
$\text{Ba}_3\text{W}_6\text{O}_{21}$	hexawolframan tribarnatý

Úloha 182: Napište vzorce následujících sloučenin:

disíran disodný	$\text{Na}_2\text{S}_2\text{O}_7$
bis(síran) hafničitý	$\text{Hf}(\text{SO}_4)_2$
trikřemičitan tetrarubidný	$\text{Rb}_4\text{Si}_3\text{O}_8$
tris(křemičitan) dihlinitý	$\text{Al}_2(\text{SiO}_3)_3$
difosforečnan tetracesný	$\text{Cs}_4\text{P}_2\text{O}_7$
bis(fosforečnan) hexalithný	$\text{Li}_6(\text{PO}_4)_2$

Úloha 183: Napište názvy následujících sloučenin:

$\text{Sc}_2\text{Si}_2\text{O}_7$	dikřemičitan diskanditý
$\text{Ag}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$	dichroman stříbrný
$\text{Na}_7(\text{As}^{\text{V}}\text{Mo}_{12}\text{O}_{42})$	arseničnano-dodekamolybdenan heptasodný
$\text{Ba}_2(\text{Th}^{\text{IV}}\text{W}_{12}\text{O}_{40})$	thoričitano-dodekawolframan barnatý
$\text{Sr}_3(\text{Mn}^{\text{IV}}\text{Mo}_9\text{O}_{32})$	manganičitano-nonamolybdenan strontnatý
$(\text{NH}_4)_9(\text{Fe}^{\text{III}}\text{Mo}_6\text{O}_{24})$	hexamolybdenano-železitan nonaamonný
$\text{K}_6(\text{P}_2^{\text{V}}\text{W}_{18}\text{O}_{62})$	difosforečnano-18-wolframan hexadraselný

Úloha 184: Napište názvy následujících sloučenin:

$\text{K}_5[\text{B}(\text{W}_3\text{O}_{10})_4]$	tetrakis(tri wolframato)boritan pentadraselný
$\text{Na}_6[\text{Te}^{\text{VI}}(\text{MoO}_4)_6]$	hexakis(molybdato)telluran hexasodný
$\text{Li}_4[\text{Ce}^{\text{IV}}(\text{W}_3\text{O}_{10})_4]$	tetrakis(tri wolframato)ceričitan tetralithný
$\text{Cs}_6[\text{Ni}^{\text{IV}}(\text{MoO}_4)_3(\text{Mo}_3\text{O}_{10})_2]$	tris(molybdato)-bis(trimolybdato)nikličitan hexacesný

6.2.6 Názvy kyselin a jejich derivátů

Úloha 185: Napište vzorce následujících kyselin:

kyselina uhličitá	H_2CO_3
kyselina selenová	H_2SeO_4
kyselina trihydrogenarsenitá	H_3AsO_3
kyselina dihydrogentrisírová	$\text{H}_2\text{S}_3\text{O}_{10}$
kyselina tetrahydrogengermaničitá	H_4GeO_4
kyselina dihydrogendichromová	$\text{H}_2\text{Cr}_2\text{O}_7$
kyselina hexahydrogentellurová	H_6TeO_6
kyselina tetrahydrogenxenoničelá	H_4XeO_6
kyselina pentahydrogenjodistá	H_5IO_6
kyselina rhenistá	HReO_4

Úloha 186: Formulujte názvy následujících kyselin podle zásad názvosloví koordinačních sloučenin:

kyselina uhličitá	kyselina trioxouhličitá
kyselina selenová	kyselina tetraoxoselenová
kyselina trihydrogenarsenitá	kyselina trixoarsenitá
kyselina tetrahydrogengermaničitá	kyselina tetraoxogermaničitá
kyselina hexahydrogentellurová	kyselina hexaoxotellurová
kyselina tetrahydrogenxenoničelá	kyselina hexaoxoxenoničelá
kyselina pentahydrogenjodistá	kyselina hexaoxojodistá
kyselina rhenistá	kyselina tetraoxorhenistá

Úloha 187: Pomocí názvů rozlište následující kyseliny:

HBO_2	kyselina hydrogenboritá, kyselina metaboritá (zastaralé), kyselina dioxoboritá
H_3BO_3	k. trihydrogenboritá, k. orthoboritá (zastaralé), k. trioxoboritá
HIO_3	k. hydrogenjodičná, k. trioxojodičná
H_3IO_4	k. trihydrogenjodičná, k. tetraoxojodičná
HPO_3	k. hydrogenfosforečná, k. metafosforečná (zastaralé), k. trioxofosforečná
H_3PO_4	k. trihydrogenfosforečná, k. orthofosforečná (zastaralé), k. tetraoxofosforečná

$H_4P_2O_7$	k. tetrahydrogendifosforečná, k. μ -oxo-bis(trioxofosforečná)
$H_5P_3O_{10}$	k. pentahydrogentrifosforečná, k. di- μ -oxo-oktaoxotrifosforečná
H_2SO_3	k. dihydrogensířičitá, k. trioxosířičitá
$H_2S_2O_5$	k. dihydrogendisiřičitá, k. μ -oxo-bis(dioxodisiřičitá)
HIO_4	k. hydrogenjodistá, k. metajodistá (zastaralé), k. tetraoxojodistá
H_3IO_5	k. trihydrogenjodistá, k. pentaoxojodistá
H_5IO_6	k. pentahydrogenjodistá, k. orthojodistá (zastaralé), k. hexaaxojodistá
H_2SiO_3	k. dihydrogenkřemičitá, k. metakřemičitá (zastaralé), k. trioxokřemičitá
H_4SiO_4	k. tetrahydrogenkřemičitá, k. orthokřemičitá (zastaralé), k. tetraoxokřemičitá
H_2SO_5	k. dihydrogenperoxosírová, k. trioxo-peroxosírová
$H_2S_2O_7$	k. dihydrogendisírová, k. μ -oxo-hexaaxodisírová
$H_2S_2O_8$	k. dihydrogenperoxodisírová, k. μ -peroxo-bis(trioxosírová)

Úloha 188: Pojmenujte následující sloučeniny:

H_2MoS_4	k. tetrathiomolybdenová
$HCrS_2$	k. dithiochromitá
$HBO(O_2)$	k. oxo-peroxoboritá
$H_3[VO_2(O_2)_2] \cdot H_2O$	monohydrát kyseliny dioxo-diperoxovanadičné
$H_3Cr(O_2)_4$	k. tetraperoxochromičná

Úloha 189: Pojmenujte následující sloučeniny:

$HSeFO_3$	k. fluoroselenová
H_2PFO_3	k. dihydrogenfluorofosforečná
$NH_2 \cdot PO(OH)_2$	k. amidofosforečná
$NH \cdot (CO_2H)_2$	k. imido-bis(uhličitá)
$NH_2 \cdot NH \cdot SO_2H$	k. hydrazidosířičitá

Úloha 190: Napište vzorce následujících sloučenin:

kyselina hydroxylamido- <i>O</i> -seleničitá	$\text{H}_2\text{NO}\cdot\text{SeO}_2\text{H}$
kyselina imido-bis(selenová)	$\text{NH}(\text{SeO}_3\text{H})_2$
kyselina peroxouhličitá	$\text{H}_2\text{CO}_2(\text{O}_2)$
kyselina trithiocínitá	H_2SnS_3

Úloha 191: Přiřaďte názvy odpovídajícím vzorcům:

HBO_2	kyselina trihydrogentrifosforečná,	k. metaboritá
H_2SiO_3	kyselina metaboritá,	k. metakřemičitá
H_5IO_6	kyselina jodistá,	k. orthojodistá
	kyselina hexahydrogendikřemičitá,	k. hexaoxojodistá
H_3PO_4	kyselina orthoboritá,	k. orthofosforečná
	kyselina trihydrogentriboritá,	k. tetraoxofosforečná
	kyselina orthokřemičitá,	k. orthoboritá
H_3BO_3	kyselina orthofosforečná,	k. orthokřemičitá
	kyselina trioxoboritá,	k. tetraoxokřemičitá
	kyselina tetraoxokřemičitá,	k. jodistá
H_4SiO_4	kyselina hexaoxojodistá,	k. trihydrogentrifosforečná
	kyselina tetraoxofosforečná,	k. trihydrogentriboritá
	kyselina trihydrogenjodistá,	k. hexahydrogendikřemičitá
HIO_4	kyselina difosforečná	k. trihydrogenjodistá
$\text{H}_3\text{P}_3\text{O}_9$		k. difosforečná
$\text{H}_3\text{B}_3\text{O}_6$		
$\text{H}_6\text{Si}_2\text{O}_7$		
H_3IO_5		
$\text{H}_4\text{P}_2\text{O}_7$		

Úloha 192: Pojmenujte následující sloučeniny:

$\text{H}_8[\text{Si}(\text{W}_2\text{O}_7)_6]$	kyselina oktahydrogenhexakis(diwolframato)křemičitá
$\text{H}_4(\text{SiMo}_{12}\text{O}_{40})$	kyselina tetrahydrogendodekamolybdenano-křemičitá

6.2.7 Názvy solí IV

Úloha 193: Pojmenujte následující sloučeniny:

OsO_4	oxid osmičelý
Ba_3N_2	nitrid barnatý
BrF_3	fluorid bromitý
AgF_2	fluorid stříbrnatý
Li_2NH	imid lithný
BaO_2	peroxid barnatý
$\text{Fe}^{\text{II}}\text{S}_2$	disulfid železnatý

Úloha 194: Pojmenujte následující soli kyslíkatých kyselin:

$\text{Hg}(\text{NO}_3)_2$	dusičnan rtuťnatý
$\text{Ce}(\text{SO}_4)_2$	síran ceričitý
$\text{Mg}_2\text{P}_2\text{O}_7$	difosforečnan hořečnatý
Be_2SiO_4	tetraoxokřemičitan beryllnatý
BaFeO_4	železan barnatý
NaClO_2	chloritan sodný

Úloha 195: Pojmenujte následující hydrogensoli:

KHF_2	hydrogendifluorid draselný
$\text{NaH}_4\text{IO}_6 \cdot \text{H}_2\text{O}$	monohdrát tetrahydrogenjodistanu sodného
Na_2HPO_4	hydrogenfosforečnan disodný
NaHS	hydrogensulfid sodný
KHSO_3	hydrogensířičitan draselný
CuHAsO_3	hydrogenarsenitan měďnatý

Úloha 196: Pojmenujte následující směsné soli s více druhy kationtů:

$\text{RbTi}(\text{SO}_4)_2 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$	dodekahdrát síranu rubidno-titanitého
$(\text{NH}_4)_2\text{Fe}(\text{SO}_4)_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$	hexahdrát síranu diamonno-železnatého
$(\text{NH}_4)\text{Ti}_3(\text{SO}_4)_5 \cdot 9\text{H}_2\text{O}$	nonahdrát síranu amonno-trititanitého
$\text{KNi}^{\text{IV}}\text{IO}_6$	hexaoxojodistan draselno-nikličitý
$\text{CaFe}(\text{CO}_3)_2$	uhlčitan vápenato-železnatý
$\text{Be}_3\text{Al}_2(\text{Si}_6\text{O}_{18})$	hexakřemičitan triberyllnato-dihlinitý
$\text{Mg}_3\text{Al}_2(\text{SiO}_4)_3$	křemičitan trihořečnato-dihlinitý
	tris(tetraoxokřemičitan) trihořečnato-dihlinitý

Úloha 197: Pojmenujte následující směsné soli s více druhy aniontů:

MoCl_4O	tetrachlorid-oxid molybdenový
$\text{BiCl}(\text{O})$	chlorid-oxid bismutitý
$\text{Zr}(\text{NH}_2)_2\text{O}$	diamid-oxid zirkoničitý
XeF_4O	tetrafluorid-oxid xenonový
$(\text{SiCl}_2\text{O})_4$	tetramerní dichlorid-oxid křemičitý

Úloha 198: Pojmenujte následující sloučeniny:

HgCl(NH ₂)	chlorid-amid rtuťnatý
CaCl(ClO)	chlorid-chlornan vápenatý
Sn ₄ Cl ₂ (OH) ₆	dichlorid-hexahydroxid tetracínatý
Sn ₃ (ClO ₄) ₂ (OH) ₄	bis(chloristan)-tetrahydroxid tricínatý
W ^{VI} F ₄ (SO ₃ F) ₂	tetrafluorid-bis(fluorosíran) wolframový
Pb ₃ (CO ₃) ₂ (OH) ₂	bis(uhličitan)-dihydroxid triolovnatý
Cu ₂ (AsO ₂) ₃ (CH ₃ COO)	tris(arsenitan)-octan diměďnatý
Ni ^{II} Ni ^{III} O ₂ (OH) ₄	dioxid-tetrahydroxid nikelnato-diniklitý

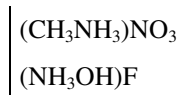
Úloha 199: Napište vzorce následujících látek:

hydroxid-tris(fosforečnan) pentavápenatý	Ca ₅ (OH)(PO ₄) ₃
uhličitan-dihydroxid diměďnatý	Cu ₂ (CO ₃)(OH) ₂
oxid-tetraoxokřemičitan vápenato-titaničitý	CaTiO(SiO ₄)
dihydroxid-dikřemičitan tetrazinečnatý	Zn ₄ (OH) ₂ (Si ₂ O ₇)
dichlorid-pentaoxid tetraantimonitý	Sb ₄ Cl ₂ O ₅
hexaoctan-oxid tetraberyllnatý	Be ₄ (CH ₃ COO) ₆ O
dihydroxid-tetrakřemičitan(4-) trihořečnatý	Mg ₃ (OH) ₂ (Si ₄ O ₁₀)
dihydrát tetraoxokřemičitanu didraselno-divápenato-hořečnatého	K ₂ Ca ₂ Mg(SiO ₄) ₂ · 2H ₂ O
trihydrát chlorid-síranu draselno-hořečnatého	KMgCl(SO ₄) · 3H ₂ O
dioxid-bis(tetraoxokřemičitan) diberyllnato-železnato-diyttritý	Be ₂ FeY ₂ O ₂ (SiO ₄) ₂
tetraoxid železnato-dichromitý	FeCr ₂ O ₄
tetraoxid dizinečnato-titaničitý	Zn ₂ TiO ₄
trioxid gallito-lanthanitý	GaLaO ₃
trioxid kobaltnato-titaničitý	CoTiO ₃
trifluorid draselno-nikelnatý	KNiF ₃
dichlorid-oxid cíničitý	SnCl ₂ O
tetraoxid beryllnato-dihlinitý	BeAl ₂ O ₄

Úloha 200: Napište vzorce těchto látek:

tetrafluoroboritan trimethylsulfonia	[(CH ₃) ₃ S]BF ₄
chloristan difenyljodonia	[(C ₆ H ₅) ₂ I]ClO ₄
jodid tetramethylarsonia	[(CH ₃) ₄ As]I
hydrogendisíran nitrylu	NO ₂ HS ₂ O ₇
hexafluoroantimoničnan nitrosylu	NO[SbF ₆]
síran uranylu(2+)	UO ₂ SO ₄
chlorid anilinia	(C ₆ H ₅ NH ₃)Cl

dusičnan methylamonný
fluorid hydroxylamonný

Úloha 201: Přiřaďte název odpovídajícímu vzorci:

$\text{Ti}(\text{SiO}_3)_2$	dikřemičitan dititanitý, bis(křemičitan) titaničitý	bis(křemičitan) titaničitý
TiSiO_4	křemičitan titaničitý	křemičitan titaničitý
$\text{Ti}_2(\text{SiO}_3)_3$	tris(trioxokřemičitan) dititanitý	tris(trioxokřemičitan) dititanitý
$\text{Ti}_2\text{Si}_2\text{O}_7$		dikřemičitan dititanitý

Úloha 202: Přiřaďte název odpovídajícímu vzorci:

$\text{Ca}(\text{IO}_4)_2$	bis(jodičnan) vápenatý,	bis(jodistan) vápenatý
$\text{Ca}_3(\text{IO}_4)_2$	bis(trijodičnan) vápenatý, dijodičnan divápenatý,	bis(jodičnan) trivápenatý
$\text{Ca}(\text{IO}_3)_2$	bis(jodistan) vápenatý, dijodistan divápenatý,	bis(jodičnan) vápenatý
$\text{Ca}_2\text{I}_2\text{O}_7$	bis(jodičnan) trivápenatý,	dijodičnan divápenatý
$\text{Ca}_2\text{I}_2\text{O}_9$	bis(jodistan) pentavápenatý	dijodistan divápenatý
$\text{Ca}_5(\text{IO}_6)_2$		bis(jodistan) pentavápenatý
$\text{Ca}(\text{I}_3\text{O}_8)_2$		bis(trijodičnan) vápenatý

6.2.8 Solváty, adiční sloučeniny, klathráty

Úloha 203: Napište vzorce následujících hydrátů:

pentahdrát síranu měďnatého	$\text{CuSO}_4 \cdot 5\text{H}_2\text{O}$
heptahdrát síranu železnatého	$\text{FeSO}_4 \cdot 7\text{H}_2\text{O}$
oktahdrát chloridu barnatého	$\text{BaCl}_2 \cdot 8\text{H}_2\text{O}$
dihdrát dusičnanu durtutného	$\text{Hg}_2(\text{NO}_3)_2 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$
heptahdrát hexaboritanu divápenatého	$\text{Ca}_2\text{B}_6\text{O}_{11} \cdot 7\text{H}_2\text{O}$
dihdrát fluoridu boritého	$\text{BF}_3 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$
hemihdrát síranu vápenatého	$\text{CaSO}_4 \cdot 1/2\text{H}_2\text{O}$
seskvihydrát uhličitanu sodného	$\text{Na}_2\text{CO}_3 \cdot 3/2\text{H}_2\text{O}$

Úloha 204: Napište názvy následujících adičních sloučenin:

$\text{TiCl}_4 \cdot 2(\text{C}_2\text{H}_5)_2\text{O}$	chlorid titaničitý-diethylether (1:2)
$\text{NaI} \cdot 4\text{NH}_3$	jodid sodný-amoniak (1:4)
$\text{NbCl}_3\text{O} \cdot 2(\text{CH}_3)_2\text{SO}$	trichlorid-oxid niobičný-dimethylsulfoxid (1:2)
$\text{SiI}_4 \cdot 4\text{C}_5\text{H}_5\text{N}$	jodid křemičitý-pyridin (1:4)
$\text{NaBO}_2 \cdot \text{H}_2\text{O}_2 \cdot 3\text{H}_2\text{O}$	dioxoboritan sodný-peroxid vodíku-voda (1:1:3)
$\text{La}_2(\text{SO}_4)_3 \cdot 3\text{Na}_2\text{SO}_4 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$	síran lanthanitý-síran sodný-voda (1:3:12)
$8\text{SO}_2 \cdot 46\text{H}_2\text{O}$	oxid siřičitý-voda (1:46)

Úloha 205: Napište vzorce následujících adičních sloučenin:

dusičnan měďnatý-oxid dusičitý dimerní (1:1)	$\text{Cu}(\text{NO}_3)_2 \cdot \text{N}_2\text{O}_4$
alan-trimethylamin (1:2)	$\text{AlH}_3 \cdot 2\text{N}(\text{CH}_3)_3$
chlorid chromnatý-amoniak (1:5)	$\text{CrCl}_2 \cdot 5\text{NH}_3$
chlorid draselný-chlorid hořečnatý-voda (1:1:6)	$\text{KCl} \cdot \text{MgCl}_2 \cdot 6\text{H}_2\text{O}$
fluorid tributylsulfonia-voda (1:20)	$[(\text{C}_4\text{H}_9)_3\text{S}]\text{F} \cdot 20\text{H}_2\text{O}$
oxid nikličitý-oxid barnatý-dusičnan hořečnatý-voda (1:3:9:12)	$\text{NiO}_2 \cdot 3\text{BaO} \cdot 9\text{MgNO}_3 \cdot 12\text{H}_2\text{O}$
dusičnan lanthanitý-dusičnan hořečnatý-voda (2:3:24)	$2\text{La}(\text{NO}_3)_3 \cdot 3\text{Mg}(\text{NO}_3)_2 \cdot 24\text{H}_2\text{O}$

Úloha 206: Pojmenujte následující sloučeniny:

$\text{Ca}_2\text{B}_6\text{O}_{11} \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	heptahydrát hexaboritanu divápenatého
$\text{K}_2\text{V}_4\text{O}_{11} \cdot 7\text{H}_2\text{O}$	heptahydrát tetravanadičnanu didraselného
$\text{K}_2\text{Zr}_2^{\text{IV}}\text{V}_{10}^{\text{V}}\text{O}_{30} \cdot 16\text{H}_2\text{O}$	16-hydrát dekavanadičnanu didraselno-dizirkoničitého
$(\text{NH}_4)_3[\text{P}(\text{Mo}_3\text{O}_{10})_4] \cdot 6\text{H}_2\text{O}$	hexahydrát tetrakis(trimolybdato)fosforečnanu triamonného

6.3 Názvosloví koordinačních sloučenin

6.3.1 Ligandy

Úloha 207: Napište názvy následujících ligandů:

NO_3^-	nitrato-
ClO_3^-	chlorato-
HCO_3^-	hydrogenkarbonato-
HPO_4^{2-}	hydrogenfosfato-
MoO_4^{2-}	molybdato-
$\text{W}_3\text{O}_{10}^{2-}$	triwolframato-
$\text{CH}_3\text{OSO}_3^-$	methylosulfato-
$\text{S}_2\text{O}_6^{2-}$	dithionato-
S_2^{2-}	disulfido-
OCN^- (vazba přes atom kyslíku)	kyanato-
NCO^- (vazba přes atom dusíku)	isokyanato-
SCN^- (vazba přes atom síry)	thiokyanato-
NCS^- (vazba přes atom dusíku)	isothiokyanato-
N^{3-}	nitrido-
Se^{2-}	seleno-
Te^{2-}	telluro-
O_2^-	dioxygeno-
$(\text{SiH}_3)^-$	silyl-
$(\text{CH}_3)^-$	methyl-
$(\text{Me}_3\text{Ge})^-$	trimethylgermyl-

H ₂ O	aqua-
NH ₃	ammin-
CO	karbonyl-
NO	nitrosyl-
PF ₃	trifluorfosfin-
CH ₃ OH	methanol-

6.3.2 Koordinační částice

Úloha 208: Určete zakončení názvů těchto koordinačních aniontů:

[AuF ₄] ⁻	anion tetrafluorozlatitanový
[BH ₄] ⁻	anion tetrahydridoboritanový
[BF ₄] ⁻	anion tetrafluoroboritanový
[AuCl ₄] ⁻	anion tetrachlorozlatitanový
[BeCl ₄] ²⁻	anion tetrachloroberyllnatanový
[CdCl ₃] ⁻	anion trichlorokadmianatanový
[InBr ₅] ²⁻	anion pentabromoinditanový
[PtCl ₆] ²⁻	anion hexachloroplatičitanový
[SbF ₆] ⁻	anion hexafluoroantimoničnanový
[Mo(CN) ₈] ⁴⁻	anion oktakyanomolybdeničitanový
[TaF ₇] ²⁻	anion heptafluorotantaličnanový
[HfF ₇] ³⁻	anion heptafluorohafničitanový
[Cr(CN) ₆] ³⁻	anion hexakyanochromitanový
[NbF ₆ O] ³⁻	anion hexafluoro-oxoniobičnanový
[U(NCS) ₈] ⁴⁻	anion oktaisothiokyanatouraničitanový
[Fe(NO) ₂ S] ⁻	anion dinitrosyl-thioželeznatanový
[Cr(NH ₃) ₂ (SCN) ₄] ⁻	anion diammin-tetrathiokyanatochromitanový
[Pt(SO ₃) ₄] ⁶⁻	anion tetrakis(sulfito)platnatanový
[Pt(S ₂ O ₆) ₄] ⁶⁻	anion tetrakis(dithionato)platnatanový

Úloha 209: Napište názvy následujících koordinačních kationtů:

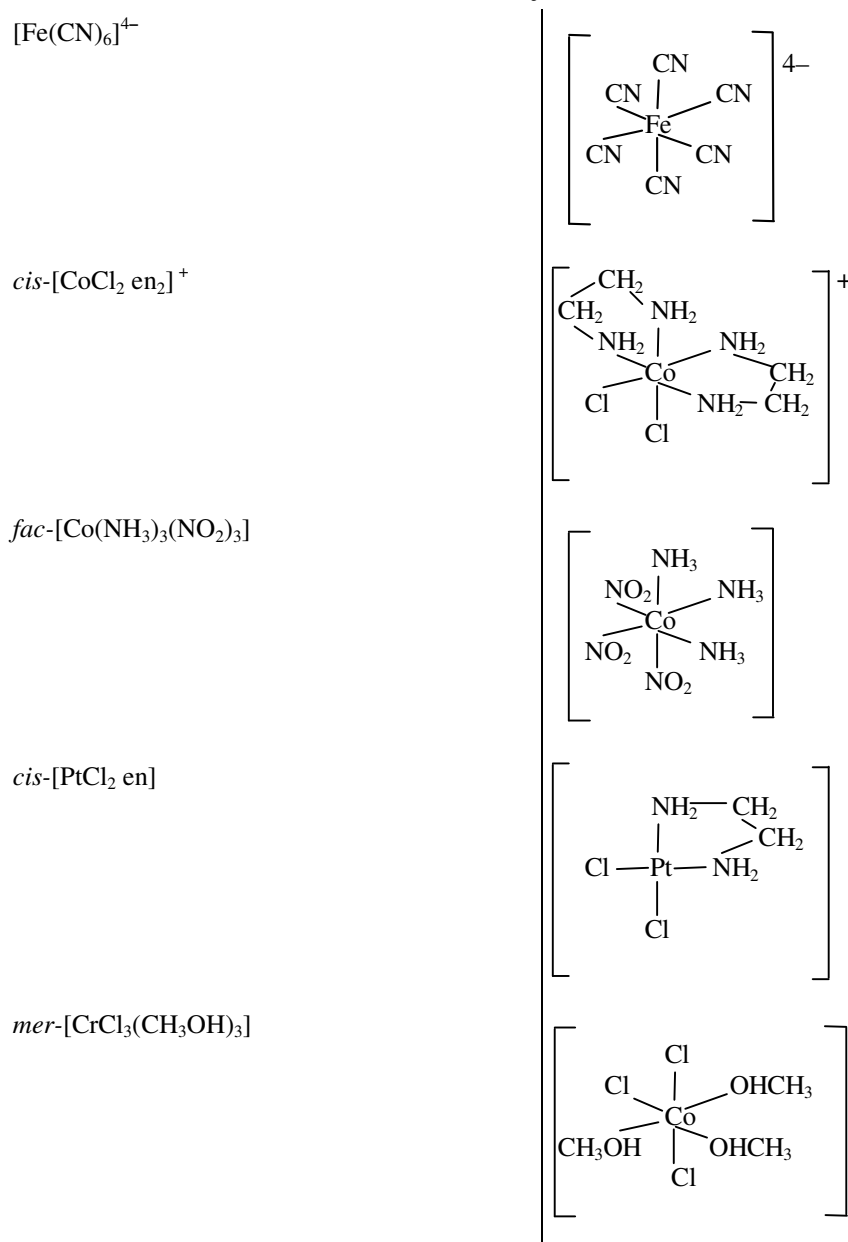
[Cu(NH ₃) ₄] ²⁺	kation tetraamminměďnatý
[Co(NH ₃) ₆] ³⁺	kation hexaamminkobaltitý
[Cr(NH ₃) ₄ (H ₂ O) ₂] ³⁺	kation tetraammin-diaquachromitý
[Pt(NH ₃)Cl(py) ₂] ⁺	kation ammin-chloro-bis(pyridin)platnatý
[CoCl ₂ (en) ₂] ⁺	kation dichloro-bis(ethylendiamin)kobaltitý
[Pt(NH ₃) ₃ Cl ₃] ⁺	kation triammin-trichloroplatičitý
[Ag(NH ₃) ₂] ⁺	kation diamminstříbrný
[AuCl ₂ (py) ₂] ⁺	kation dichloro-bis(pyridin)zlatitý

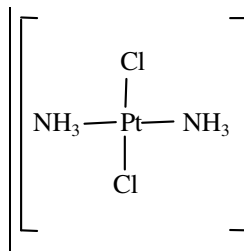
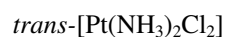
Úloha 210: Napište názvy následujících komplexů:

$[\text{PtCl}_4(\text{py})_2]$	tetrachloro-bis(pyridin)platičitý komplex
$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2\text{Cl}_2]$	diammin-dichloroplatnatý komplex
$[\text{Co}(\text{NH}_3)_3(\text{NO}_2)_3]$	triammin-trinitrokobaltitý komplex
$[\text{ZnCl}_2(\text{NH}_2\text{OH})_2]$	dichloro-bis(hydroxylamin)zinečnatý komplex
$[\text{Pt}(\text{NH}_3)_2\text{Cl}_2(\text{NO}_2)_2]$	diammin-dichloro-dinitroplatičitý komplex
$[\text{CuCl}_2(\text{CH}_3\text{NH}_2)_2]$	dichloro-bis(methylamin)měďnatý komplex
$[\text{Ni}(\text{PF}_3)_4]$	tetrakis(trifluorofosfin)nikl(0)
$[\text{Cr}(\text{bpy})_3]$	tris(bipyridin)chrom(0)

Úloha 211: Nakreslete strukturální vzorce následujících koordinačních částic:

6.3.3 Jednoduché koordinační sloučeniny

Úloha 212: Pojmenujte následující koordinační sloučeniny:

[Co(NH ₃) ₆][Co(CN) ₆]	hexakyanokobaltitan hexaamminkobaltitý
[Cu(NH ₃) ₄][PtCl ₄]	tetrachloroplatnatan tetraamminměďnatý
[CoCl ₂ en ₂] ₃ [Co(NO ₂) ₆]	hexanitrokobaltitan tris[dichloro-bis(ethylendiamin)kobaltitý]
[PCl ₄] ₄ [PCl ₆]	hexachlorofosforečnan tetrachlorofosforečný
[Pt(NH ₃) ₄][PtCl ₄]	tetrachloroplatnatan tetraamminplatnatý
Na ₃ [CoI(CN) ₅]	jodo-pentakyanokobaltitan trisodný
K ₄ [Ni(CN) ₄]	tetrakyanonikl(4-) tetradraselný
[Ni(CO) ₄]	tetrakarbonyl niklu
	terakarbonylnikl
K[Au(S ₂ S)]	disulfido-thiozlatitan(1-) draselný
[Ru(NH ₃) ₅ (N ₂)]Cl ₂	chlorid pentaammin-(dinitrogen)ruthenatý

Úloha 213: Napište vzorce následujících koordinačních sloučenin:

tetrahydridohlinitan lithný	Li[AlH ₄]
hexakyanoželeznatan draselný	K ₄ [Fe(CN) ₆]
síran pentaqua-azidokobaltitý	[Co(H ₂ O) ₅ (N ₃)]SO ₄
oxo-peroxozlatitan cesný	Cs[AuO(O ₂)]
diammin-dichloroplatnatý komplex	[Pt(NH ₃) ₂ Cl ₂]
diammin-dihydroxoplatnatý komplex	[Pt(NH ₃) ₂ (OH) ₂]
dusičnan diammin-diaquaplatnatý	[Pt(NH ₃) ₂ (H ₂ O) ₂](NO ₃) ₂

6.3.4 Názvoslovné zkratky

Úloha 214: S využitím názvoslovných zkratk napište vzorce následujících komplexů:

tetrahydrát tris(oxalato)iridičitanu draselného	K ₂ [Ir(ox) ₃] · 4H ₂ O
bromid bis(bipyridin)-chlororhodnatý	[Rh(bpy) ₂ Cl]Br
síran tris(bipyridin) osmnatý	[Os(bpy) ₃]SO ₄
(ethylendiamintetraacetato)měďnatan didraselný	K ₂ [Cu(edta)]
bis(2,3-butandiondioximato)nikelnatý komplex	[Ni(Hdmg) ₂]

bis(2,4-pentadionato)kobaltnatý komplex $[\text{Co}(\text{acac})_2]$

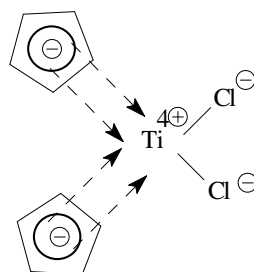
6.3.5 π -komplexy

Úloha 215: Napište funkční vzorce následujících koordinačních částic:

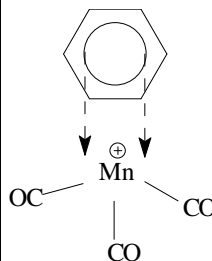
dichloro-bis(η -cyklopentadienyl)titaničitý komplex	$[\text{TiCl}_2(\eta\text{-C}_5\text{H}_5)_2]$
ion (η -benzen)-trikarbonyl manganný	$[\text{Mn}_2(\eta\text{-C}_6\text{H}_6)(\text{CO})_3]$
chloro-(1,2- η -cyklooktatraen)měďný komplex	$[\text{CuCl}(1,2\text{-}\eta\text{-C}_8\text{H}_8)]$
bis(η -cyklopentadienyl)-dihydridomolybdeničitý komplex	$[\text{Mo}_2(\eta\text{-C}_5\text{H}_5)_2\text{H}_2]$
chloro-(η -1,5-cyklooktadien)rhodný komplex	$[\text{TiCl}_2(\eta\text{-C}_5\text{H}_5)_2]$
(1,2:5,6- η -cyklooktatraen)-(1,2:5,6- η -cyklopentadienyl)kobaltný komplex	$[\text{Co}(\eta\text{-C}_5\text{H}_5)(1,2:5,6\text{-}\eta\text{-C}_8\text{H}_8)]$

Úloha 216: Nakreslete strukturální vzorce následujících koordinačních částic:

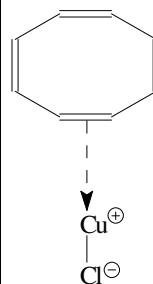
dichloro-bis(η -cyklopentadienyl)titaničitý komplex

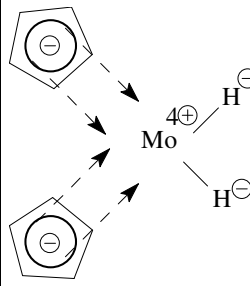
ion (η -benzen)-trikarbonylmanganný

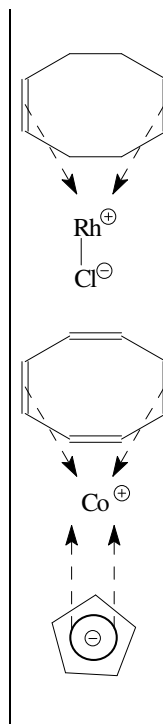
chloro-(1,2- η -cyklooktatraen)měďný komplex

bis(η -cyklopentadienyl)-dihydridomolybdeničitý komplex

chloro-(η -1,5-cyklooktadien)rhodný komplex

(1,2:5,6- η -cyklooktatraen)-(η -cyklopentadienyl)kobaltný komplex

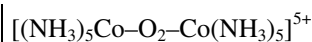
6.3.6 Vícejaderné komplexy

Úloha 217: Pojmenujte následující dvojjaderné komplexy:

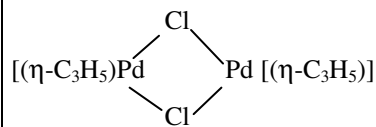
$[(\text{NH}_3)_5\text{Cr}(\text{OH})\text{Cr}(\text{NH}_3)_4(\text{H}_2\text{O})]\text{Cl}_5$	chlorid μ -hydroxo-nonaammin-aquadichromitý(5+)
	pentachlorid μ -hydroxo-nonaammin-aquadichromitý
$[(\text{NH}_3)_5\text{Ru}-\text{O}-\text{Ru}(\text{NH}_3)_5]\text{SO}_4$	síran μ -oxo-bis(pentaamminruthenatý)(2+)
	síran μ -oxo-dekaammin-diruthenatý(2+)
$[(\text{NH}_3)_4\text{Co}(\text{OH})(\text{NH}_2)\text{Co}(\text{NH}_3)_4]\text{Br}_4$	bromid μ -amido- μ -hydroxo-bis(tetraamminkobaltitý)(4+)
	bromid μ -amido- μ -hydroxo-oktaammin-dikobaltitý(4+)
	tetrabromid μ -amido- μ -hydroxo-bis(tetraamminkobaltitý)
	tetrabromid μ -amido- μ -hydroxo-oktaammin-dikobaltitý)
$[(\text{H}_2\text{O})_4\text{Fe}(\text{OH})_2\text{Fe}(\text{H}_2\text{O})_4]\text{Cl}_4$	chlorid di- μ -hydroxo-bis(tetraaquaželezitý)(4+)
	chlorid di- μ -hydroxo-oktaaquadizelezitý(4+)
	tetrachlorid di- μ -hydroxo-bis(tetraaquaželezitý)
	tetrachlorid di- μ -hydroxo-oktaaquadizelezitý
$\text{K}_2[(\text{OH})_4\text{Mo}-\text{O}-\text{Mo}(\text{OH})_4]$	μ -oxo-bis(tetrahydroxo-oxomolybdenan)(2-) draselný
	μ -oxo-bis(tetrahydroxo-oxomolybdenan) didraselný
	μ -oxo-oktahydroxo-dioxodimolybdenan(2-) draselný
	μ -oxo-oktahydroxo-dioxodimolybdenan didraselný

Úloha 218: Napište funkční vzorce následujících vícejaderných komplexů:

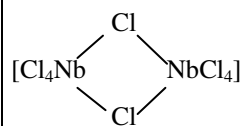
ion μ -dioxygeno-*O,O'*-bis(pentamminkobaltitý)(5+)

di- μ -chloro-bis[(η -allyl)palladnatý] komplex

di- μ -chloro-bis(tetrachloroniobičný) komplex

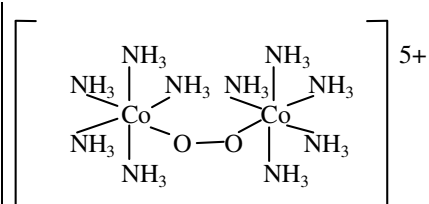

μ -oxo-bis(pentachlororutheničitan)(4-)

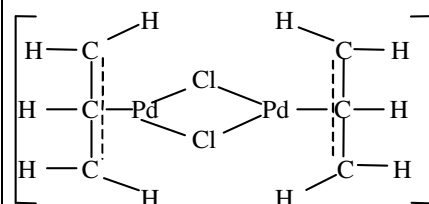

Úloha 219: Nakreslete strukturální vzorce následujících vícejaderných komplexů:

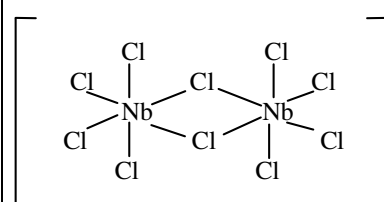
ion μ -dioxygeno-*O,O'*-bis(pentamminkobaltitý)(5+)

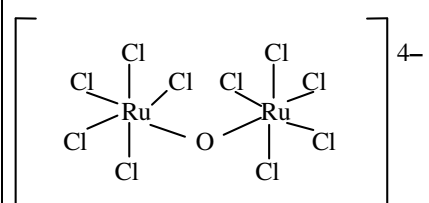
di- μ -chloro-bis[(η -allyl)palladnatý] komplex

di- μ -chloro-bis(tetrachloroniobičný) komplex

μ -oxo-bis(pentachlororutheničitanový)(4-) anion

Úloha 220: Formulujte názvy následujících kyselin podle zásad názvosloví koordinačních sloučenin:

H_2SO_3	kyselina trioxosířčitá
HIO_4	kyselina tetraoxojodistá
H_3IO_5	kyselina pentaoxojodistá
H_5IO_6	kyselina hexaoxojodistá
H_2SiO_3	kyselina trioxokřemičitá
H_4SiO_4	kyselina tetraoxokřemičitá
H_2SO_5	kyselina trioxo-peroxosířová

Úloha 221: Formulujte názvy následujících kyselin podle zásad názvosloví koordinačních sloučenin:

$H_4P_2O_7$	kyselina μ -oxo-bis(trioxofosforečná)
$H_5P_3O_{10}$	kyselina di- μ -oxo-oktaoxotrifosforečná
$H_2S_2O_5$	kyselina μ -oxo-bis(dioxodisířčitá)
$H_2S_2O_7$	kyselina μ -oxo-bis(trioxosířová)
$H_2S_2O_8$	kyselina μ -peroxo-bis(trioxosířová)

Úloha 222: Formulujte názvy následujících kyselin podle zásad názvosloví koordinačních sloučenin:

kyselina chloristá	kyselina tetraoxochloristá
kyselina trihydrogenfosforitá	kyselina trioxofosforitá
kyselina sířová	kyselina tetraoxosířová
kyselina dihydrogentřířová	kyselina di- μ -oxo-oktaoxotřířová
kyselina dihydrogendichromová	kyselina μ -oxo-bis(trioxochromová)
	kyselina μ -oxo-hexaoxidichromová
kyselina dihydrogendisířová	kyselina μ -oxo-bis(trioxosířová)
	kyselina μ -oxo-hexaoxidisířová

7 Přílohy

Příloha I: Tabulka vybraných mineralogických a chemických názvů a vzorců minerálů

mineralogický název	chemický název	chemický vzorec
anhydrit	síran vápenatý	CaSO ₄
antimonit	sulfid antimonitý	Sb ₂ S ₃
apatit	fluorid-tris(fosforečnan) pentavápenatý hydroxid-tris(fosforečnan) pentavápenatý	Ca ₅ F(PO ₄) ₃ nebo Ca ₅ (OH)(PO ₄) ₃
argentit	sulfid stříbrný	Ag ₂ S
arsenopyrit	sulfid železnatý s izomorfní příměsí arsenu	FeAsS
auripigment	sulfid arsenitý	As ₂ S ₃
azurit	uhličitan měďnatý-hydroxid měďnatý (2:1)	2 CuCO ₃ · Cu(OH) ₂
baryt (těživec)	síran barnatý	BaSO ₄
beryl	křemičitan beryllnato-hlinitý	Al ₂ Be ₃ (SiO ₃) ₆
bizmutit	oxid bismutitý	Bi ₂ O ₃
braunit	oxid manganitý	Mn ₂ O ₃
celestin	síran strontnatý	SrSO ₄
cerusit (olověná běloba)	uhličitan olovnatý	PbCO ₃
cinabarit (rumělka)	sulfid rtuťnatý	HgS
cínovec (kasiterit)	oxid cíničitý	SnO ₂
dolomit	uhličitan hořečnatý-vápenatý	CaMg(CO ₃) ₂
epsomit	heptahydrát síranu hořečnatého	MgSO ₄ · 7H ₂ O
fluorit (kazivec)	fluorid vápenatý	CaF ₂
galenit	sulfid olovnatý	PbS
glauberit	síran sodný-síran vápenatý (1:1)	Na ₂ SO ₄ · CaSO ₄
Glauberova sůl	dekahydrát síranu sodného	Na ₂ SO ₄ · 10H ₂ O
halit	chlorid sodný	NaCl
hausmannit	oxid manganatý-oxid manganičitý (2:1)	2 MnO · MnO ₂
hematit (krevel)	oxid železitý	Fe ₂ O ₃
chalkopyrit	sulfid měďnato-železnatý	CuFeS ₂
chilský ledek	dušičnan sodný	NaNO ₃
chromit	oxid železnato-chromitý	(Fe,Cr)Cr ₂ O ₄
kainit	chlorid draselný-síran hořečnatý-voda (1:1:3)	KCl · MgSO ₄ · 3H ₂ O
kobaltin	sulfid kobaltnatý s izomorfní příměsí arsenu	CoAsS
korund (odřůdy: rubín, safír)	oxid hlinitý	Al ₂ O ₃
krokoit	chroman olovnatý	PbCrO ₄
kryolit	hexafluorohlinitan sodný	Na ₃ AlF ₆
křemen	oxid křemičitý	SiO ₂
kuprit	oxid měďný	Cu ₂ O
limonit (hnědel)	hydrát oxidu železitého s proměnlivým množstvím vody	Fe ₂ O ₃ · nH ₂ O
malachit	uhličitan měďnatý-hydroxid měďnatý (1:1)	CuCO ₃ · Cu(OH) ₂
magnetit (magnetovec)	oxid železnato-železitý	Fe ₃ O ₄
magnezit	uhličitan hořečnatý	MgCO ₃
melanerit (zelená skalice)	heptahydrát síranu železnatého	FeSO ₄ · 7H ₂ O
millerit	sulfid nikelnatý	NiS
molybdenit	sulfid molybdeničitý	MoS ₂
nikelín	arsenid nikelnatý	NiAs
olivín (chryzolit)	křemičitan hořečnatý-železnatý	(Mg,Fe) ₂ SiO ₄
pyrargyrit	sulfid stříbrno-antimonitý	Ag ₃ SbS ₃
pyrhotin (magnetopyrit)	sulfid železnatý	FeS
pyrit	disulfid železa	FeS ₂
pyroluzit (burel)	oxid manganičitý	MnO ₂
pyrop (český granát)	křemičitan hořečnatý-hlinitý	Mg ₃ Al ₂ (SiO ₄) ₃
realgar	sulfid arsenatý	AsS
rodochrozit (dialogit)	uhličitan manganatý	MnCO ₃
rutil	oxid titaničitý	TiO ₂
sassolin	kyselina trihydrogenboritá	H ₃ BO ₃

sádrovec (odrády: mariánské sklo, alabastr)	dihydrát síranu vápenatého	$\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$
sfalerit	sulfid zinečnatý	ZnS
scheelit	wolframan vápenatý	CaWO_4
siderit (ocelek)	uhličitan železnatý	FeCO_3
spinel	oxid hořečnato-hlinitý	MgAl_2O_4
stroncianit	uhličitan strontnatý	SrCO_3
sylvín	chlorid draselný	KCl
titanit (sfén)	titaničitan vápenatý	CaTiO_3
topaz	difluorid-křemičitan hlinitý	$\text{Al}_2\text{F}_2\text{SiO}_4$
uranit (smolinec)	oxid uraničitý	UO_2
vápenec (kalcit, aragonit)	uhličitan vápenatý	CaCO_3
wolframit	wolframan železnato-manganatý	$(\text{Fe},\text{Mn})\text{WO}_4$
zirkon	křemičitan zirkoničitý	ZrSiO_4

Příloha II: Triviální názvy vybraných chemických sloučenin

triviální název	chemický název	chemický vzorec
arsenik, otrušík	oxid arsenitý	As ₂ O ₃
borax	dekahydrát tetraboritanu disodného	Na ₂ B ₄ O ₇ · 10H ₂ O
burel	oxid manganičitý	MnO ₂
cyankali	kyanid draselný	KCN
čpavek	amoniak	NH ₃
draslo žíravé	hydroxid draselný	KOH
fosgen	dichlorid kyseliny uhličitě (chlorid karbonylu)	COCl ₂
hypermangan	manganistan draselný	KMnO ₄
kalomel	chlorid rtuťný	Hg ₂ Cl ₂
kamenec	dodekahydrát síranu draselno-hlinitého	KAl(SO ₄) ₂ · 12H ₂ O
kamenec sodno-hlinitý	dodekahydrát síranu sodno-hlinitého	NaAl(SO ₄) ₂ · 12H ₂ O
karborundum	karbid křemičitý	SiC
kvasnice cukrářské, čpavá sůl	uhličitan amonný	(NH ₄) ₂ CO ₃
kyselina persírová	kyselina peroxodisírová	H ₂ S ₂ O ₈
kyselina pyrofosforečná	kyselina difosforečná	H ₄ P ₂ O ₇
lapis (infernalis)	dusičnan stříbrný	AgNO ₃
lučavka královská	kyselina dusičná : kyselina chlorovodíková 1 : 3	HNO ₃ : HCl (1 : 3)
minium, suřík	oxid diolovnatu-olovičitý	Pb ₃ O ₄
modř brémská	hydroxid měďnatý	Cu(OH) ₂
natron	hydroxid sodný	NaOH
plyn rajský	oxid dusný	N ₂ O
červeň čínská	sulfid rtuťnatý	HgS
sádra	hemihydrát síranu vápenatého	CaSO ₄ · 1/2H ₂ O
sádra pálená	bezvodý síran vápenatý	CaSO ₄
salmiak	chlorid amonný	NH ₄ Cl
salnitř (sanytr)	dusičnan draselný	KNO ₃
silikagel	hydratovaný oxid křemičitý	SiO ₂ · xH ₂ O
skalice bílá	heptahydrát síranu zinečnatého	ZnSO ₄ · 7H ₂ O
skalice kobaltnatá	heptahydrát síranu kobaltnatého	CoSO ₄ · 7H ₂ O
skalice modrá	pentahydrát síranu měďnatého	CuSO ₄ · 5H ₂ O
skalice nikelnatá	heptahydrát síranu nikelnatého	NiSO ₄ · 7H ₂ O
skalice růžová	pentahydrát síranu manganatého	MnSO ₄ · 5H ₂ O
skalice zelená	heptahydrát síranu železnatého	FeSO ₄ · 7H ₂ O
soda	bezvodý uhličitan sodný	Na ₂ CO ₃
soda bicarbona,	hydrogenuhličitan sodný	NaHCO ₃
soda jedlá, kuchyňská		
soda krystalická	dekahydrát uhličitanu sodného	Na ₂ CO ₃ · 10H ₂ O
sublimát	chlorid rtuťnatý	HgCl ₂
sůl červená krevní	hexakynoželezitan draselný	K ₃ [Fe(CN) ₆]
sůl Glauberova	dekahydrát síranu sodného	Na ₂ SO ₄ · 10H ₂ O
sůl hořká	heptahydrát síranu hořečnatého	MgSO ₄ · 7H ₂ O
sůl kuchyňská	chlorid sodný	NaCl
sůl žlutá krevní	trihydrát hexakynoželezitanu draselného	K ₄ [Fe(CN) ₆] · 3H ₂ O
vápno hašené	hydroxid vápenatý	Ca(OH) ₂
vápno nehašené (pálené)	oxid vápenatý	CaO
vápno šedé	octan vápenatý	Ca(CH ₃ COO) ₂
vitriol	koncentrovaná kyselina sírová	H ₂ SO ₄

8 Literatura

1. Blažek, J. – Melichar, M.: Přehled chemického názvosloví. SPN, Praha 1986.
2. Blažek, J.: Současná chemické názvosloví. SPN, Praha 1977.
3. Březina, F. – Mollin, J. – Pastorek, R. – Šindelář, Z.: Chemické tabulky anorganických sloučenin. SNTL, Praha 1986.
4. Čárský, J. a kol.: Chemie pro III. ročník Gymnázií. SPN, Praha 1986.
5. Gažo, J. a kol.: Všeobecná a anorganická chémie. SNTL/ALFA, Bratislava 1977.
6. Greenwood, N. N.: – Earnshaw A.: Chemie prvků. Informatorium, Praha 1993.
7. Klikorka, J.: Názvosloví anorganické chemie. Academia, Praha 1987.
8. Matyášek, J.: Mineralogický systém. Masarykova universita v Brně, Brno 1995.
9. Mollin, J.: Historie chemie. Universita Palackého, Olomouc 1992.
10. Musilová, E. – Pachlová L.: Repetitorium názvosloví anorganické chemie. Chemický občasník 6, Brno, Paido 1999.
11. Pacák, J. a kol.: Chemie pro II. Ročník Gymnázií. SPN, Praha 1985.
12. Rosický, J.: Anorganická chemie pro biology – II. Systematická část. Karolinum, Praha 1994.
13. Růžička, A. – Mezník, L. – Toužín, J.: Problémy a příklady z obecné chemie. Názvosloví anorganických sloučenin. Přírodovědecká fakulta MU, Brno 1994.
14. Šrámek, V. – Kosina, L.: Analytická chemie. FIN, Olomouc 1996.
15. Šrámek, V. – Kosina, L.: Obecná a anorganická chemie. FIN, Olomouc 1996.
16. Šrámek, V. – Kosina, L. a kol.: Přehled středoškolského učiva chemie. Orfeus, Szalai & Smolan, Praha 1992.
17. Vacík, J. a kol.: Chemie pro I. ročník gymnázií. SPN, Praha 1982.
18. Vohlídal, J. – Julák A. – Štulík K.: Chemické a analytické tabulky. Grada Publishing, Praha 1999.